

K

Művészet és Gondolat

KALLIGRAM

■ 2017 MÁJUS ■

XXVI. ÉVFOLYAM, 2017. MÁJUS

TARTALOM

KALLIGRAM – 25 ÉV

- 3 **SCHEIN GÁBOR** ■
A mi hiányzó Közép-Európánk. A 25 éves Kalligram tiszteletére (esszé)
- 10–11 **ACZÉL GÉZA** ■
[szino]líra – torzósztótár (álláspont; állástalan; állat) (versek)
- 12 **KÖTTER TAMÁS** ■
Ikea, vasárnap (regényrészlet)
- 15 **BÖDECS LÁSZLÓ** ■
Meginthathatlan; Elviselhetetlen (versek)
- 16 **PÁLYI ANDRÁS** ■
Halálod óráján (novella)
- 24–25 **BALÁZS IMRE JÓZSEF** ■
24 [Ökológiai]; [Parancs]
25 [Tengely]; [Sajátos]; [Faköveget] (versek)
- 26 **POÓS ZOLTÁN** ■
Érvágy az imákra (regényrészlet)
- 33 **DEÁK BOTOND** ■
Ébren; Eltolódás; Születés (versek)
- 34 **SÁNTHA JÓZSEF** ■
A törköly (novella)
- 39–43 **IZSÓ ZITA** ■
39 Magánbiológia
40 A pusztulás léigéi; Belső naprendszer
41 Fakír
42 Víz alatti felvétel
43 Csúcsdíz (versek)
- 44–49 **SZERÉNYI SZABOLCS** ■
44 Stresszlabda
46 Penész (novellák)
- 50–51 **MOHÁCSI ÁRPÁD** ■
50 köldökszós; egy fényes év
51 hadd fájjon; rosszulétek (versek)
- 52 **LADIK KATALIN** ■
A Szerkesztőnő által homályosan (részlet a *Vadhús* című regényes élettörténetből)

- 55–56 **ELEANOR HOOKER**
55 Menekülőút; Őrangyal
56 Szembe (versek Mihálycsa Erika fordításában)
- 57 **COLM TOIBÍN**
Az üres otthon (részlet *The Empty Family* c. kötetéből Bíró Yvette fordításában)
- 62 **EMMERICH ALOIS HRUŠKA**
Az öreg akác (vers Mellár Dávid és Mészáros Veronika fordításában)
A vén akácfa (vers Cseh Zoltán fordításában)
- 63–66 **ISMERETLEN KÖLTŐ**
63 Chanson sans honneur; Karolínka
64, 65 A molnárnak lánya volt (cseh pajzán versek Mellár Dávid és Mészáros Veronika,
66 Huligán valamint Cseh Zoltán fordításaiban)
- 67 **„LENYŰGŐZ A VILÁG MŰKÖDÉSÉNEK RENDJE”**
D. Magyar Imre beszélgetése Tóth Krisztinával
- 76 **LENGYEL ANDRÁS**
A szakácskönyv-szervező „Emma asszony”: A kollektív „irodalmi”
gasztronómia mint érdeklődésgenerálás és habitusformálás (tanulmány)
- 95 **SÁNTHA JÓZSEF**
Az őszinteség kínos túlhazbúzása (Kun Árpád: *Megint hazavárunk*) (kritika)
- 97 **SINKOVICZ LÁSZLÓ**
Nem iszkol (Bartók Imre: *Láttam a ködnek országát*) (kritika)
- 99 **FRITZ GERGELY**
A történelem mint sűrű leírásháló (Laczó Ferenc: *A német múltfeldolgozás.*
Beszélgetés történészekkel a huszadik század kulcskérdéseiről) (kritika)
- 102 **BÁN ZOLTÁN ANDRÁS**
NOÉ VENDÉGLŐJE – 32. számla
A serleg megtelt (esszé)

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Mészáros Sándor
kalligram@interware.hu
Cseh Zoltán (Pozsony)
csehzyoltan@gmail.com

SZERKESZTŐK:
Ágoston Attila (koordinátor)
oz.kalligram@gmail.com

Száz Pál
palika.100@gmail.com

Szilágyi Zsófia
szilagyi73@gmail.com

Tóth-Czifra Júlia
toth.czifra.julia@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor
TÖRDELŐ: Róth Andrea

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
Grendel Lajos

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

Földényi F. László,
Keserű József,
Márton László,
Németh Zoltán,
Hizsnay Zoltán,
Rédey Zoltán

Szerkesztőség:
KALLIGRAM, spol. s r. o.

Staromestská 6/D
P. O. Box: 223

SK-810 00 Bratislava 1
Tel.: 00421/ 2 54415028

FELELŐS KIADÓ: Szigeti László

Szlovákiai megrendelések:

oz.kalligram@gmail.com, valamint
a Szlovák Posta alábbi címén: Slovenská
pošta, a. s.; Stredisko predplatného tlačie;
Uzbecká 4; P. O. Box 164; 820 14 Bratislava
214; e-mail: predplatne@slpostas.sk

Magyarországi elérhetőség:
kalligram@interware.hu

Támogatóink:

A Szlovák Köztársaság Kormányhivatala
(Realizované s finančnou podporou Úradu
vlády Slovenskej republiky – program
Kultúra národnostných menšín 2017)

Nemzeti Kulturális Alap

ÚRAD VLÁDY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Kiadja a Kalligram Polgári Társulás/OZ
Kalligram, Hlavná / Fő utca 39/17,
SK-929 01 Dunajská Streda / Duna-
szerdahely [IČO:42291810] és a
Pesti Kalligram Kft., 1094 Budapest,
Tűzoltó u. 8. sz. fél em. 2. Adószám:
12241273-2-43

Nyomja: Expresprint s.r.o., Partizánske
Példányszám/Náklad: 700 db/ks
Ára / Cena: 700 Ft / 2,5 EUR.

Magyarországon terjeszti
a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.
és a regionális részvénytársaságok.
EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap
10. napjájáig.

www.kalligram.eu

A MI HIÁNYZÓ

A 25 éves Kalligram Kiadó tiszteletére

KÖZÉP-EURÓPÁNK

Megvan-e még, amit huszonöt évvel ezelőtt reményekkel telve Közép-Európának neveztünk? Nem kartográfusok, földrajztudósok és még csak nem is történészek, hanem költők és írók nevezték el így. Hogy miért ők, annak egyszerű az oka. Azért, mert már akkor sem volt bizonyos, hogy amit Közép-Európának neveznek, létezik. Márpedig aminek a léte is bizonytalan, az tudományosan aligha leírható. Költők és írók igyekeztek létezővé tenni, olyan emberek tehát, akik számára a szavak, eltérően mindenki másától, nem csupán hordozói, kifejezői valaminek, akiknek a szavak maguk a dolgok, és ez a munkájuk során rengeteg nehézség forrása. De lám, hiába mondták ki a bűvös szót elrövidülve, reménykedve, „Közép-Európa”, hiába vetették belé minden bizalmukat, amikor az illatokból, az utcán elcsípett mondatokból érezni kezdték, hogy a szovjet rendszer már nem húzza sokáig, amint kiejtették, zavartan körbepillantottak, vajon észreveszi-e rajtuk kívül más is, hogy amiről beszélnek, még nem létezik. Majdnem úgy jártak, mint Apáczai Csere János, amikor azon tűnődött, felvegye-e enciklopédiájának címszavai közé a „főnixet” vagyis amikor el kellett döntenie, létezik-e ilyen madár, amire kétségtelenül van szava, és amiről évszázadokon keresztül annyi író beszélt. Nem tudott döntenie, vagy nem akart. „A fenix”, írta, „igen ritka madár (talam nintsis sohol e’ világon)”.

Valahogy hasonlóan voltak az írók a 80-as évek közepén Közép-Európával, mint valaha Apáczai a főnixszel. Konrád György 1984-ben romantikus és szubverzív álomnak nevezte¹, amely évszázadok óta beteljesíttetlenül várakozó feladatként jelent meg előtte. Milan Kundera a kultúra és a politikai földrajz képzetait szembeesítve bizonytalanodott el: „Közép-Európa nem egyetlen állam, hanem egy kultúra, avagy egy sors. Határai képzeletbeliek, és minden új történelmi helyzetben újra és újra megvonandók.”² Közép-Európa léte még Czesław Miłosz számára is csak feltételezés volt, amelyre a városi architektúrákban, az egyetemi hagyományokban és irodalmi alkotásokban keresett igazolást.

Háromjuk közül kétségtelenül Miłosz feltételezése a legtárgyszerűbb, és egyszersmind ő az, aki legtöbb gondot fordította arra, hogy történelmi realitást kölcsönözzön Közép-Európának. De valóságát végső soron a subjektivitás területén, egy saját magához ha-

sonló értelmiségi mentalitásában érte tetten. A történetet, amelyet elmesél, ő is megélhette néhányszor amerikai utazásai és tartózkodásai idején: „Képzeljünk most magunk elé egy közép-európai értelmiségit, amint nyugat-európai, amerikai vagy latin-amerikai társaival találkozik. Amíg hallgat vagy ha beszél is, de kíméli beszélgetőtársai érzékenységét, minden jól megy. Amikor azonban szabadon kezd beszélni, az az érzése támad, hogy gúnyos és cinikus szörnyetegnek tartják. (...) ő maga sem marxistának, sem antimarxistának nem vallja magát. Egyszerűen megvonja a vállát és mosolyog: túl sokat tud. Azt tartja, vannak démoni témák, és ezeket –mivel számos csapda és kísértés teszi próbára a meggondolatlanokat – óvatosan kell megközelíteni. A marxizmus az ember nemes ösztöneire apellál, és ebből meríti vonzerejét. Azzal, aki még nem látta működés közben, nehezen értethető meg, hogy milyen is valódi természete.”³ Ó, mennyire ismerős ez a szituáció! A szlovák, a lengyel, a cseh, a román és a legönhittebbnek, a magyar értelmiséginek is az a mániája, hogy a történelem abszurdításai, démoni erői és szereplőinek bornírt ügyeskedése tökéletesen illúziótlanná tették, az ő keservesen megszerzett tudásához képest mindenki más, aki a világ más, boldogabbnak gondolt táján él, gyermeteg és naiv. Ez volna Közép-Európa, ez a vélt többlettudás, az illúziótlanság okossága, amiről oly gyakran kiderül, mennyire nevetséges? A kétely, a tanulásvágy, az újra-kezdés és az újragondolás képességének elvesztése, ami nem egyéb, mint rosszul palástolt kisebbségi érzés?

Közép-Európa a 80-as évek elején nem csupán az irodalom, hanem a történettudomány témájává is vált. Közismert, hogy Szűcs Jenő *Vázlat Európa három történeti régiójáról* (1980) című tanulmányában hosszú távú folyamatok és strukturális jegyek alapján három részre osztotta Európát. Elméletére erősen rányomták a bélyegüket a hidegháborús korszak tapasztalatai és az igény, hogy történettudományi érvekkel is alátámassza a Szovjetunió kelet-európai szatelitországainak függetlenedési törekvéseit. Szűcs Jenő a Nyugatot és a Keletet állandó és jellegében változatlan struktúraként írta le. Az előbbiben a polgári szabadság, az utóbbiban az állam mindenre kiterjedő, elnyomó és egységesítő hatalma határozza meg a társadalmi viszonyokat. A középső régió szerinte a két típus elegye, amelyet soha nem sikerült megállapodott, közjogi és mentalitásbeli folytonosságot mutató modellé szervezni, így errefelé – lévén a nagyhatalmak ütköző zónája – a társadalmi működés minden részletében érzékelhető bizonytalanság és az egyensúly hiánya maradt ez egyetlen hosszú távon érvényesülő szerkezetformáló erő.⁴

Szűcs Jenő gondolatmenetéből következően alighanem Konrád György járt a legközelebb a térségi eszme megragadásához. Szerinte Közép-Európa –amihez ő Németországot is hozzászámította, de magát ő is az Osztrák-Magyar Monarchia egykori területével azonosította – igazi jellemzője az etnikai kevertség, amire a 19. és 20. század folyamán a nacionalizmusok zavaros identitáspolitikákkal rossz válaszok sorát adták: „Egymásba olvadtunk és kiváltunk egymásból. Kölcsönös asszimilációk és disszimilációk. Egyenként különböző, némelykor igen metaforikus hovatarozás-kombinációk. Nacionalizmusainknak hajlama van az idegen hatásoktól szorongó bezárkózásra, amiből semmi okosabb nem származik, mint a nemzetállami bürokráciák és a nemzetállami kultúrák zárt korlátoltsága.”⁵ Konrád számára tehát Közép-Európa nem a múltban, nem a jelenben, és még csak nem is értelmiségi mentalitásokban vagy bizonyos írók álmaiban keresendő, hanem a jövőben, a nacionalizmusok meghaladhatóságának reményeként és feladataként.

Akik a 80-as években Közép-Európáról beszéltek, abban reménykedtek, hogy a Szűcs Jenő által leírt bizonytalanságot a szabadság kivívása után a térségi együttműködések segítségével, az egymásra találás nagy felismerései által lehet majd meghaladni. Csak hogy a rendszerváltás a nemzetállami gondolkodásmód és a szocialista korszak végén látványosan gyengülő etatizmus megerősödését hozta magával. Csehszlovákia és Jugoszlávia széthullott. A közös képzelet a térség szinte minden országában, leginkább Magyarországon, Romániában, Szerbiában és Horvátországban pillanatok alatt a hagymá-

zas nemzeti mítoszok ködeibe burkolózott, mert sem a hagyományban, sem a kortársi eszmevilágban nem álltak rendelkezésre a valódi szolidaritás nagyobb tömegek számára is átélhető, érzelmi azonosulást kínáló elbeszélései. A nacionalizmusok mindenütt a kapitalizmus korlátok nélküli, a természeti és a társadalmi erőforrásokat felelőtlenül felélő változatának szövetségesei lettek, amely mit sem törődik a dolgozói érdekekkel, amit a magas munkanélküliség mellett hosszú ideig meg is engedhetett magának, és ugyanúgy nem foglalkozik a szegényekkel, a vesztesékekkel, az egészségügy és az oktatás színvonalával, ahogyan a természeti környezet állapotával sem. Mára Lengyelország is beállt azon államok szomorú sorába, ahol autoriter törekvések jutottak hatalomra. A szocialista államok összeomlása ebben a térségben – ellentétben a Baltikummal – nem eredményezett mélyreható mentalitásbeli változást. Kisebb vagy nagyobb mértékben mindenütt oligarchikus viszonyok alakultak ki, a korrupció és a jobbizonytalanság megmetyélezte a felelősségvállalás és a szabadság alig-alig cseperedő kultúráját, növekedett a középosztály és a szegények kiszolgáltatottsága, megerősödtek a feudális reflexek. A térségben felépültek a hazugság és az ostobaság új várai, falaik betonkemények. Mindez egyszerre teszi sötétté a következő nemzedékek kilátásait, és növeli a kontinensen az amúgy sem csekély háborús veszélyeket.

A közép-európai álom megvalósulására akkor nyílt volna mód, ha az újjászerveződő együttműködések, az összekapcsolódás kezdeményezői és szervezői nem az államapparátusok lettek volna, hanem a legkülönbözőbb civil kezdeményezések, vállalkozások, és ha mindez idővel a családi kapcsolatok részévé válhatott volna. Mindez sajnos nem következett be. 1989 után a különböző pártokban összpontosuló elitek célja saját klientúrájuk, oligarchikus hátterük kiépítése volt. A politikai és a gazdasági hatalom ugyanolyan egymást feltételező, zárt, nepotizmuson alapuló szerkezeteket alakított ki, mint a 19. század végén és a két világháború közötti időszakban. Az Európai Unió csatlakozás, aminek a szubjektumai az államok voltak, ezen már nem segíthetett, sőt a nyugati adófizetők pénze legitim rendszereken keresztül az oligarchikus autokráciák megerősödését szolgálta, elfojtva a szabad kezdeményezéseket, felszámolva a jogállamiságba vetett bizalmat.

A posztkommunista államok által létrehozott Visegrádi Együttműködés, aminek tehát nem része Ausztria, a korábbi Közép-Európáról szőtt elképzelések keserű paródiájává vált. Működése szerencsére időről-időre ellehetetlenül, de amikor működött, célja nem volt egyéb, mint hogy az Európai Unió nyugati magországaiban elfogadott etikai és politikai értékekkel szemben, azoktól időnként gyökeresen eltérő elfogultságoknak, a nemzeti bezárkózás gyakorlatának és az állam abszolutisztikus szerepértelmezésének szerezzen érvényt.

Ma már kételyekkel olvassuk Kundera 1983-ból származó reményteli szavait arról, hogy ez a régió egyértelműen a Nyugathoz tartozik, és tragédiájának egyedüli forrása az, hogy a Szovjetunió elrabolta és magához csatolta. Vagy fogalmazhatunk akár erőteljesebben is: Kundera a maga idejében segített ugyan meggyőzni a bátortalan, a Szovjetunió fenntartásában érdekelt nyugat-európai vezetőket, de az állítás tartalmában sajnos nem volt igaza. A civil társadalom fejletlensége és a rendi társadalom szemléleti formáinak, reflexeinek fennmaradásáért nem okolhatóak egyedül a hidegháború politikai viszonyai, más-különben a Szovjetunió összeomlása után úgy kellett volna mindezt lerázniuk magukról a közép-európai társadalmaknak, ahogyan a kutya rázza le magáról a vizet. De nem ez történt. Ellenkezőleg, a rendi jelleg az 1920-as, 30-as évekre jellemző formákat öltve újjászületett, és megbénította, majd nyíltan fenyegetni kezdte a teljesítmény és a szolidaritás cseperedő kultúráját.

A Közép-Európáról szőtt álom formátlanul foszlott szét, és ma már álmoként sem igen esik róla szó. De nem azért történt-e mindez így, mert akik az irodalmi közegben fogant eszme változatait csehül, lengyelül, szlovákul, magyarul, szerbül és németül megfogalmazták – a rendszerváltozások reményével és előérzetével az idegekben –, gondolataikat

a nacionalizmusok figyelmeztető előretörése miatt igyekeztek azonnal áthelyezni a politika, a társadalmi viszonyok leírásának terébe, ám ott nem voltak képesek definiálni őket? 1989 után pedig, amikor különböző elképzelések versenyeztek azért, hogy a térség arculatát a maguk képére formálhassák, a Közép-Európa-gondolat formátlansága, definiátlansága miatt be sem jelentkezhetett a versenybe. Néhány jóakarátú, de semmitmondó kitévelől eltekintve a térség egyetlen pártjának programjában sem találjuk meg a gondolat hatását, jóllehet a 90-es években voltak komoly politikai támogatói, elsősorban Erhard Busek egykori osztrák alkancellár és Karel Schwarzenberg herceg személyében, aki 2007 és 2009, majd 2010 és 2013 között cseh külügyminiszter volt.

Közép-Európa ma elsősorban szöveggként létezik. E létezésfajta jelentőségét azonban nem szabad lebecsülnünk. Germán Arciniegas jegyzi meg *A mi Amerikánk maga is esszé* című remek írásában, hogy Latin-Amerikában már a 16. század közepén írtak esszéket, amikor Montaigne még meg sem született. Majd hozzáteszi, hogy a világnak ezen a részén az esszé nem irodalmi passzió, hanem kötelező elmélkedés a különböző korokban felvetődő kérdéseken. „Kötelező elmélkedés” – milyen furcsa szóösszetétel. Mi van mögötte? Arciniegas azt állítja, hogy Latin-Amerikát, ami mindig is egyfajta rejtvény maradt, kísérlet egy keresztény egy azték vagy egy inka találkozására, valójában nem a spanyol és portugál gyarmatosítók fegyverei teremtették meg. A mesztic Amerika értelmiségiek munkájából, esszékből születet. „Először az értelem szabadult fel, s utána kezdődött a harc” – írja Arciniegas nagyszerű esszéjében, s mert szeretném, ha egy kicsit vele tartanánk, elnézést kérek, hogy hosszabban fogom idézni őt. „Nem a tábornokok, hanem egyetemi emberek készítettek elő Spanyolországgal való összetűzésünket: Caldas, aki Kolumbiában megírja, milyen hatással van az élő szervezetre az éghajlat; Unanue, aki Limában papírra veti a *Megjegyzések Lima klímájáról* című munkáját; Servando Teresa de Meir barát, aki Mexikóban igyekszik kideríteni, hogy mikor festették a Guadalipei Szűz képét; és Espejo, aki Quitóban a járványokról értekeznek. Az ő tudományos, filozófiai esszéik készítik elő azt a földindulást, amely végül egyetlen nevet kap: függetlenség. És akkor megjelennek Amerikában az európai esszéírók: több francia tudós Quitóba utazik, hogy megmérje az Egyenlítőt, odautazik Bougainville, a botanikus is, és főképpen a nagyszerű Humboldt, aki Mexikóról írt művének az *Esszé Új-Spanyolországról* címet adja. Pedig tulajdonképpen ő Új-Mexikót látta. Később pedig, amikor az egyenlítői tájakra utazott, akkor az Új-Amerikát látta. A jezsuitákat is megfertőzte a módszeres kételkedéssel való közös küzdelem. Egyikük, Gabriel Daniel *Utazás Descartes világába* címmel írt könyvet. Egyébként közben átkerült az irodalom az egyháziaktól a világiak kezébe. Nagyon kis távolság volt az akadémikus esszéirodalom és a bogotai Camilo Torres (*Sérelmek krónikája*), a Buenos Aires-i Mariano Moreno (*A birtokosok krónikája*) és a mexikói Chilpancingo beszédei között. (...) A forradalom értelmiségi kísérlet volt, amiből aztán fegyveres kísérlet lett, s minthogy azokból a kérdésekből sarjadt, amelyeket vakmerő értelmiségiek tanulmányoztak, San Martin, Bolivar vagy O'Higgins győzelmei után is megőrizte forradalmi jellegét még a köztársaság kétségei közepette is.”⁶

Közép-Európa Nyugatról nézve tulajdonképpen Mária Terézia uralkodásáig valamiféle zavaros, civilizálatlan, időn kívüli tartomány volt, amely mögött ugrásra készen ott vártak a római kereszténység nagy monoteista ellenfelei, mígnem részben el is foglalták, és ettől kezdve nemcsak Közép-Európán kellett osztozni velük, hanem azon is el kellett gondolkodni, vajon Róma egyedüli megvalósítója-e a történelmi üdvösségnek, vagy része van ebben másoknak is. El kellett gondolkodni azon, vajon Róma nem értette-e félre korábban a történelmen keresztül elérhető üdvösség egész lényegét. A 16. és a 17. században számos követ és utazó járt a Kárpát-medence vidékén, nagyszerű útleírásokat közzönhetünk nekik. Amit Latin-Amerikának ezek a korai esszék jelentenek, azt a szerepet Közép-Európa számára ezek a remek útleírások tölthették volna be. A térségi szöveget meghatározó munkákká azonban nem váltak. Feltűnő, hogy nyomukban a 19. század folyamán nem esszék járnak, hanem versek, főképpen pedig anekdotikus novellák és regények. Közép-Európa nagyon sokáig anekdotákban létezett, amelyek aztán éppen ab-

ban a pillanatban, amikor a térség állami keretei szétesetek, egy olyan csodálatos műben összegződtek, mint Jaroslav Hašek Švejkje. *Švejk, a derék katona* mítoszi alaptípusa magába sűrítette a térség kisemberének mentalitását, a lázadásmentesen, a legabszurdabb helyzetbe is ügyefogyottan, tulajdonképpen mégis bölcsen alkalmazkodó túlélőművészt. Érdekes, hogy ugyanekkor született meg Prágában ugyanennek a típusnak a negatív változata is, Franz Kafka Josef K.-ja, aki minden felemelő tragikum nélkül belepusztul az arctalan hatalom által világosan soha ki nem mondott halálos ítéletbe, amely megfosztja őt saját történetétől, életétől, és végül úgy hal meg, mint egy kutya.

Az esszé fájdalmasan kevésbé volt jelen a Kelet-Európa-szöveg megalapozásában. És vele mindaz, amit montaigne-i értelemben gondolati kísérletnek nevezünk. Az a páratlan kaland, amikor valaki úgy ragadja meg az individuum egyszerűségét, hogy egy tárgyat szemlélve szüntelen próbának veti alá ítélő erejét, és megindokolja, miért vélekedik úgy, ahogyan. Az esszé a Közép-Európa-szövegben tulajdonképpen csak a 20. században jelenik meg, nem sokkal a Monarchia széthullása előtt. A térségben ekkor indult látványos növekedésnek az urbanizáció, ekkor vett nagy lendületet a tőke mozgása, Bécs, Prága és Budapest új tudományos és kulturális modellek kialakulásának színhelye lett, és a különféle népcsoportok mobilitása is óriási mértéket öltött.

E kései fejlődést azonban gyors hanyatlás követte. Az első világháború következménye-it a térség máig nem heverte ki. Ahogyan korábban a nacionalizmusok nem voltak érdekelték a Közép-Európa-szöveg kidolgozásában, úgy a két háború közötti rezsimekkel és a térségi kommunista pártokkal szemben is ellenzéki szerepben találta magát. Hogy milyen jelentős lehet az esszé szerepe a történelemben, azt mégis éppen ez a korszak, majd még inkább a rendszerváltozások ideje mutatta meg. Magyarországon Lukács György, Jászi Oszkár, Szegfű Gyula és Bibó István nyomán alakult ki a klasszikus politikai esszé. A rendszerváltozásokat az európai kommunista államokban mindenhol az esszéírás virágzása előzte meg, és egy rövid ideig még kísérte is, majd szinte teljesen elhervadt ez a ritka növény, mert a kialakuló új társadalmakat nem hálózták be a közös gondolkodás élő erei, csatornái, és mert a nyilvánosságból kiszorította a publicisztika. Eltűntek a nyilvános viták, elhaltak a kölcsönös megbélyegzések az egymást kizáró evidenciák sivatagában.

Az esszé közösségi műfaj, sokkal inkább az, mint manapság a vers vagy akár a regény. Ahhoz, hogy valamikor a jövőben akár politikai formát is ölthessen a 80-as évek kiváló íróinak álma, a gondolatnak először azon a területen kellene megerősödni, értékeket felhalmozni, ahol megszületett. Az irodalomban, a filozófiában, a művészetekben. Tanulmányos a Kalligram Kiadó *Visegrad Könyvek* című sorozatának története. Helyezzük egymás mellé a sorozat köteteit: Tadeusz Konwiczki: *Lengyel komplexus. Séta a halott lánynyal* [Előszó: Adam Michnik. Utószó: Csordás Gábor], Dominik Tatarka: *Agónia* [Előszó: Milan Hamada.. Utószó: Juhász Erzsébet], Rudolf Chmel (ed.): *A szlovákkérdés a XX. században* [Előszó: Rudolf Chmel. Utószó: Kiss Gy. Csaba], Bohumil Hrabal: *Skizofrén evangélium*, [Előszó: Milan Jankovič. Utószó: Bojtár Endre] Adam Michnik: *Gondban a bobóc* [Előszó: József Tischner. Utószó: Kis János], Jan Patočka: *Mi a cseh?* [Előszó: Petr Pithart. Utószó: Vajda Mihály]. Ez az öt könyv a közeli ismeretlent tárta a magyar olvasók elé, hiszen közülük sajnos csak nagyon kevesen képesek a térséget cseh, lengyel vagy szlovák írók, gondolkodók szemével is látni. Holott éppen erre volna szükségünk. A közeli ismeretlen tekintetének elsajátítására, ami lehetőséget ad arra, hogy a közép-európai népek ne ellenségnek vagy vetélytársnak, hanem a velük együtt élő másoknak lássák egymást, akinek számos vonatkozásban eltérő a kultúrája, de ez az eltérés, ez a differencia mintegy eleve benne foglaltatik a sajátban. Elvégre a térséget éppen az teszi – földrajzi, történelmi, kulturális értelemben – közös régióvá, hogy a másik különbözőségét a sajátban is képesek vagyunk megtalálni. Ez a többlétűdés azonban egyelőre még mindig csak a kulturális-irodalmi szférában magától értetődő. Vajon hány olvasója értette meg igazán mélyen József Attila e sorait: „török, tatár, tót, román kavarog / e szívben, mely e multnak már adója / szelíd jövővel – mai magyarok! //... Én dolgozni akarok.”?

A Kalligram *Visegrád Könyvek* című sorozatának darabjai 1996-ban és 1997-ben jelentek meg. A politika napirendjéről ekkor lekerült a visegrádi országok együttműködése, majd néhány évvel később újra változott a helyzet. Nyilvánvalóvá vált, hogy a program nem elvi alapokon áll, kizárólag a brüsszeli érdekvégyesítés elhagyható vagy feléleszthető eszköze. A kiadó éppen ezért elvetette a sorozatcímet. Szigeti László, a Kalligram szellemi atyja 2000-ben azt nyilatkozta: „A politikusok egyszerűen nem érdemlik meg, hogy az irodalmon keresztül népszerűsítsük őket és azt, amit hol kitesznek a kirakatba, hol meg beveszik onnét.”⁷ Más sorozatok keretében azonban a Kalligram rengeteg csodálatos szépirodalmi, szociológiai és történettudományi munkát adott ki a Csallóközről, Pozsony történeteiről és Közép-Európáról. Nemcsak Czeszlav Miłosz és Zbigniew Herbert, Danilo Kiš és Alexander Tišma, Bibó István és Mészöly Miklós, Tomáš Garyk Masaryk és Václav Havel, Lubomír Lipták és Juraj Špitzer, vagy akár a cseh-szlovákiai magyarok, Fábry Zoltán, Peéry Rezső és Rákos Péter, vagyis a klasszikusok munkáit sorolom ide, de olyan kiváló történészek, nyelvészek és irodalomtörténészek nagyszerű könyveit is, mint Milan Hodža, Rudolf Chmel, Dušan Kováč, Miroslav Kusý, Jan Mukařovský, Václav Bělohradský, Petr Pithart, Komoróczy Géza, Staindeisky Éva, Szarka László, Vadkerty Katalin, Bihari Péter és Zeidler Miklós. És ezek csak a magyar nyelvű kiadások. A Kalligramnak az kölcsönzött rendkívüli jelentőséget az elmúlt negyedszázadban, hogy két nyelven, a magyar mellett szlovákul is gazdag kiadói programot valószínűleg meg. Bölcsészeti- és társadalomtudományi könyveivel a szlovák értelmiség fontos tájékozódási pontjává vált. Emellett elindított egy filozófiai folyóiratot *Anthropos* címmel, valamint egy társadalomkritikai havilapot, az *OS-t*, amely szlovákul „tengelyt” jelent s egyben a „polgári társadalom” rövidítését, de angolul és szlovákul egyaránt utalhat Karl Popper kifejezésére, a „nyitott társadalomra” is. Ilyen komplex és kiterjedt kiadói tevékenységre ebben a térségben soha nem volt példa, és magától értetődőnek tekintem, hogy a gondolat csakis egy többnyelvű, több kultúrájú környezetben születhetett meg. Közép-Európa legnagyobb vesztesége, amelyet az első világháború után több hullámban el kellett szenvednie, a nyelvi és a kulturális homogenizáció volt, ami ráadásul szükségszerűen lelki és fizikai erőszakkal párosult. Ezen a helyzeten csak a gondolat természetes heterogenitása segíthet, aminek gyönyörű szimbóluma a Kalligram magyar és szlovák kiadási programja. Ebben egymás mellett található például a már említetteken kívül Sztraton, Petrarca, Quintilianus, John Stuart Mill, Alexis de Tocqueville, John Dewey, Ronald Dworkin, Walter Benjamin, Maurice Blanchot, Hans Blumberg, Michel Foucault, Földényi F. László, Witold Gombrowicz, Grendel Lajos, Borbély Szilárd, Jürgen Habermas, Thomas Bernhard, Kis János, Kosztolányi Dezső, Krúdy Gyula, Robert Musil, Nádas Péter, Peter Sloterdijk, Pier Paolo Pasolini, Richard Rorty, Szegedy-Maszák Mihály, Pavel Vilikovský, Esterházy Péter, Ludwig Wittgenstein és gondolati kísérlet számtalanul sok képviselőjének könyvei. A szlovák és a magyar program között persze vannak hangsúlykülönbségek. A magyar programban a kortárs magyar szépirodalom dominál, míg a szlovák nyelvűben a bölcsészeti, társadalomtudományos kiadványok, a klasszikus és a kortárs filozófia alapművei.

Ha valaki végigtekint az Kalligram Kiadó elmúlt 25 évének termésén, maga elé helyezi egy könyvespolcra a kiadott könyveket, e kincsek láttán különös szomorúság töltheti el, keserűség a rendszerváltás utáni közép-európai társadalmak kudarc-története miatt. Könnyen kísértésbe eshet, hogy úgy gondolja, lám, e hatalmas erőfeszítésnek semmi értelme nem volt. Bizony, elegendő ma a napilapok szalagcímeit átolvasnunk ahhoz, hogy hétköznapi tapasztalataink megerősítést nyerjenek: a világ most is ugyanolyan bonyolult, bizonytalan, igazságtalanságokkal, hamissággal és tragédiákkal teli hely, mint amilyen mindig is volt. Keserűen állapíthatjuk meg, hogy ami a világban történik, a globalizáció jelenlegi feltételei közepette sem egyéb, mint a szokásos ügymenet. A bizonytalanság és a veszély érzése az aggálytalanokat sem kerülheti el, és azokat sem, akik megtagadják másoktól az együttérzésüket. Az időben háttal megyünk a jövő felé, a jelen a múlt előtérben tárul elénk. A közös európai múlt pedig traumatikus. Bármilyen indokolt is a keserűség, mai helyzetünket mégsem ítélnéjük meg azoknak a túlzó reményeknek a pers-

pektívájából, amelyek a Kalligram Kiadó alapításának idején határozták meg a világ északi részének politikai hangulatát. Európa túljutott a hidegháborún, de nem vált olyan béke helyé, amelyet a szolidaritás és a felvilágosult értelem eszményei tesznek otthonossá. Visszatértek azok az idők, és nemcsak a mi térségünkben, amikor az emberiség hétköznapi megélése is nagy erőfeszítést, fáradságot és bátorságot igényel a törvényekbe foglalt cinikus aljassággal szemben.

A keserűség azonban nem a könyvek, hanem térségünk és a világ állapota miatt lehet úrrá rajtunk. A könyvek írása, készítése és kiadása még ebben a helyzetben is a remény végtelenül gazdag forrásai. Az írás, a könyvek alkotása nem egyszerűen végigkísért minden kultúrát születésük pillanatától. A kultúrákat az írás, a könyvek teremtették. Ámde a világ, amilyenek mi ismerjük, soha nem volt jó. Mindig zavaros volt, fenyegető, miközben barátságos is. A fenyegetésben, a zavarban és a barátságosságban a könyveknek is mindenkor részük volt. A Kalligram Kiadó negyed százados története során, ami oly rövid a világ idejéhez képest, mindenkor a barátság szellemének otthona volt. Franz Rosenzweig amerikai fordítójának, Barbara Galli köszönetnyilvánításában olvasom: „Barátságok köttetnek, köttetnek ma is általunk és közöttünk, akik találkoztunk Franz Rosenzweiggel azokon a lapokon, amelyeket hátrahagyott, ezeken a mérhetetlenül értékes lapokon, amelyek újra és újra elgondolkodtatnak bennünket.”⁸ Ennél pontosabban aligha lehet kifejezni, mi a könyv. Találkozások helye, az emlékhagyásé és az emlékeztetésé, ahol barátságok köttetnek, és gondolatok kelnek útra, túl a félelmeken, a világ káoszán, a halálon. Ha ilyen a könyv, a találkozások és barátságok szelleme élteti a gondolatnak, a múltnak és a jövőnek egyszerre elkötelezett kiadót is, ez élteti mindazokat, akik a könyv létrehozásában részt vesznek, és ne feledjük, a barátságosság szellemében foglalt remény élteti azokat is, akik megveszik és elolvassák a könyveket. A kiadó velük válik teljessé, az olvasókkal. Tapasztalatból tudom, hogy a Kalligram Kiadó ilyen hely. Léteének és történetének üzenete van az elképzelt, a hiányzó, de a könyvekben és családi történetekben mégis létező Közép-Európa számára. A kiadó ünnepén csakis azt kívánhatom magunknak, bár csak megértésre találna ez az üzenet, és bárcsak sokáig vehetnénk kezünkbe a Kalligram Kiadó egyre újabb könyveit. ■ ■ ■

JEGYZETEK

- 1 Konrád György: *Európa köldökén*, Magvető, Budapest, 1990. 153.
- 2 Milan Kundera: *A Nyugat elrablása, avagy Közép-Európa tragédiája*, Szamizdat '81–89. Válogatás a Hírmondó című folyóiratból. Budapest: AB – Beszélő, 1990. 33.
- 3 Czesław Miłosz: *A mi Európánk*, in: Uő., *A kétségbeesés tisztasága*, Osiris, Budapest, 1999. 323–324.
- 4 Vő. Sordás Gábor: *A Farewell to Central Europe*, <http://eurolit.network.com/a-farewell-to-central-europe-by-gabor-csordas/>
- 5 Konrád György: i.m., 154.
- 6 Germán Arciniegas: *A mi Amerikánk maga is esszé*, in: Uő., *Eldorado délibábja*, Nagyvilág, Budapest, 2011. 222–223.
- 7 Morvay Péter: *A meggyőzés módzatai*. Interjú Szigeti Lászlóval, Magyar Narancs 2000. 11. (03.16.) http://magyarnarancs.hu/belpol/a_meggyozes_modozatai_szigeti_laszlo_a_szlovakiai_kalligram_konyvkiado_igazgatoja-63640
- 8 Barbara E. Galli: *Acknowledgments*, in: Franz Rosenzweig: *The Star of Redemption*, The University of Wisconsin Press, Madison, 2005. vii.

Schein Gábor: 1969-ben született Budapesten. Az ELTE Modern Magyar Irodalom tanszékének oktatója. Könyvei a Kalligramnál: *Traditio* (tanulmányok, 2008), *Éjszaka, utazás* (versek 2011.) *Megölni, akit szeretünk* (novellák, 2013) *Svéd* (regény, 2015).

ACZÉL GÉZA

(szino)líra torzósztár

álláspont

figyelem évtizedek óta ezt a nagy ideológiai kavart amely mögött még zsigeri viharok is verik az avart és nagyjából érteni vélem némi távlat szükségeltetik mindehhez és ami gyakran alkati eset s nem érdem az a napi eseménytől valami született bizalmatlansággal a távolságok tartása ettől persze még hiába agyalsz hogy a történelmi viharban a móc döngeti-e a székely magyart vagy a székely a mócot és északon ki találta föl a fönséges sztrapacskát s a délvidéki piacokon miért karattyol annyi horvát ha fél európa megszállott s kiváló eleink szerint magyar ráadásul igazam keresve legalább ennyire felkavar ha hazavesztésbe törve ősz tekintete alól könnyezni látom peremeken a megtépzott ősoket noha az újabb kutatások szerint eme huzatos katlanban ékírással már régóta nem jegyzik kinek milyen a vére s hüledezve nézünk az egészre ha szláv tolul porosz s zsidó világvárost épít a mohamedán mecsetét várja s szakadt identitással lesünk a cigányra s akkor még sorakozhatnának kunoktól a jászig míg néhány idióta politikus mögött az emberi elme kivirágzik noha magának sincs álláspontja mely bizton beboltozza a nagy tutit

állástalan

arra emlékszem amikor a férfiúnak nem volt kegyelem ha bordó személyi igazolványába lila tintába mártva nem íródott be semmilyen munkaviszony a lógásért a zord rendészet lett mind jobban érdekelt mivel tervteljesítés okán havonta a penzum szerint megfelelő számú lógóst el kellett fogni szóval a belügyi lobby a szerencsétlenekre éjjel-nappal izgatottan vadászott mely persze éretlen koromban nem látszott a hajsza különben is kihagyta a nőket szerény anyukám a szegénység újabb rohamáig otthon csöndben szötte jobban mondva horgolhatta honleányos vágyait apa szélesen lendített kopott aktatáskája ugyanis a szélárnyékban tűrhetőn még rásegít a megélhetésre és a mama is csak akkor nyomul be a földhivatalnoki részbe mikor már nehezen telik zsíros kenyérré s az első diploma felé kezdett ácsingózni bátyus aztán növekedvén a naiv képletekre nyiladozó elmém is ráunt megérezvén modernizált korban is miként vasat a rozsdá az életkedvet megalázóan lefokozza az állástalan vak tehetetlensége jöjjön bár balról s jobbról a demagóg béke újratermeli magát a silány közöny mely fölött az érdes hatalom pöffeszkedik

állat

valami bennem régen rosszul működik mert miközben sejtelmesen modorba stilizálva naponta kéjesen vallom hogy az állat létünkön nem segít és tudatosan egy dimenzióban látom a katicát és az elefántot kikerülve az oldalról meglesett húséges kutyatekinteteket s apró macskák bohó kapkodásait csak a kellemetlen mellékkörülményekre lesve amikor nem megy a szerencsétlen időben ki szabad terekre avagy hullatja ártalmas szőrét az utálat kezd megülni a tudatot pőrén és gomolyogni kezdenek belül az előítéletek ez addig még rendben megy tetőzve azzal a hittal hogy a panel végképp nem kilincsel rusnya lihegőkért és nem kívánja szűkös liftjébe a bőszen sziszegő kobrát ám mikor hősrünk ízes gasztronómba ment át s a marháról az ökörszál leves vagy a velős csont jutott eszébe a disznót egy idő után csülkeiért becézte s egy rusztikus kakas pörköltért vagy friss rántott csirkéért ideológiáját gyarlón odahagyta később a borjú tartárossan locsolt lábát emelte vágyaiban magasra nem szólva a karácsonyi kacsamájról e zavarba lassan belefáradt zsigereiben mai napig gyanús minden állat de vén bölcsességgel már a kiutat keresi

Ikea, vasárnap

Eltelt két hét, de nem találkoztunk Barnával, és telefonon sem kerestem. Éppen az irodámban ültem, és egy beadványon dolgoztam, miközben gondolataim Eszter körül jártak, amikor a Nyíró Gyula Kórházból kerestek telefonon: Barnát néhány nappal korábban szállították a pszichiátriai osztályra, és most, hogy már jobban van, engem nevezett meg, mint értesítendő személyt.

A pszichiátriai osztály vezetője magas, széles vállú, erős testalkatú férfi volt, amolyan hajdani vízilabdás típus, azonnal szimpatikusnak találtam. Ne aggódjak, Barna most már jól van, mondta atyáskodó bariton hangon, a nyugtató adagját is a minimálisra csökkentették, és néhány nap múlva hazaengedik. Idegösszeroppanást kapott. A rendőrség hozta be, amit az orvos egyáltalán nem talált különösnek, ezért csak mellékesen jegyezte meg, mivel ez gyakran előfordult, persze elsősorban a drogosok esetében. Barna már képes kommunikálni, és ő maga is úgy látja, hogy jót tenne neki, ha valaki olyannal tudna beszélni, aki közel áll hozzá. Ha úgy gondolom, akkor oda is vezet, mondta, és az egyik vasrácsos ajtóra mutatott.

– Nagyon sajnálom – mondta Barna köszönés helyett, amikor beléptem a kórterembe.

– Jézusom, Barna! – kiáltottam fel magamról megfélemedkezve, miközben gyorsan felmértem a szobát. Barnán kívül még öt beteg volt a helyiségben. Ránézésre nem tűntek veszélyesnek. Egyet kivéve merev tekintettel feküdtek vagy ültek az ágyukon. Az illető magas, sovány férfi volt, nálam legalább egy fejjel magasabb, és volt egy kicsi pocakja. Mulatságos látványt nyújtott, ahogy a hasa kitolta a csíkos pizsamáját. Az ablaknál állt, és a *Kiskarácsony, nagy karácsonyt* énekelte, halkán és egyenletes hangszínből, akár egy zenélő doboz.

– Ez itt Ödön – mondta Barna, amikor észrevette, hogy a tekintetem az éneklő férfin időzik. – Még karácsonykor hozták be, volt valami összezördülése a feleségével, a nőnek nem tetszett az ajándék, amit Ödön vett neki. Egy nyaklánc... azt hiszem, Swarovski volt... de végül is mindegy, a lényeg, hogy Ödön egész évben spórolt rá, mert nagyon drága volt, és erre a nőnek meg nem tetszik. „Nem illik a személyiségemhez”, volt pofája ezt mondani a karácsonyfa alatt. Most mondd meg Karcsi, hogy tehette ezt Ödönnel? Mi az, hogy nem illik hozzá? Igaz, Ödön? – fordult felé, aki ránk emelte bánatos tekintetét, és könnyezve belekezdett a *Csendes éj*be.

– És mi történt?

– Fojtogatni kezdte. Egyébként rendes tag, a tiszta pillanataiban lehet vele értelmesen beszélgetni. Matematika-fizika szakos gimnáziumi tanár, és ha éppen nem énekel, akkor

Jenővel beszélgetnek fizikáról – magyarázta tovább Barna, és a fejével a mellettünk lévő ágyra bökött. Jenő éppen az ellentétje volt Ödönnek, tömzsi volt, de azt is mondhatnám, hogy már majdnem törpe, a vállait viszont egy birkózó is megirigyelhette volna, a karjai erőtől duzzadtak, a kopasz feje fénylett a szobát elárasztó neonfényben. Meredten bámulta a plafont és a maghasadásról hadovált valamit, de mivel csak alapvető ismereteim voltak fizikából, nem tudtam eldönteni, hogy merő örültség vagy tényleg van valami tudományos alapja annak, amit mond. – Jenő fizikus – folytatta a tájékoztatást Barna. – Megtámadott három embert.

– De miért? – kérdeztem, és rögtön el is szégyelltem magamat. A legjobb barátom szörnyű helyzetbe került, a tetejébe bezállították a pszichiátriára, ahol rácsok vannak mindenütt és nyilván jó alaposan be is gyógyszerelték, olyan a tekintete, mint egy halott állat, és én, ahelyett, hogy vele törődnék, egy ismeretlen sorsa felől érdeklődöm.

– A futár rossz pizzát hozott ki neki, amit Jenő azonnal szóvá is tett, és kérte a futárt, hogy vigye vissza és hozza ki azt, amit tényleg rendelt, de a futár annyit mondott, hogy „nem” ... és akkor leteperzte a futárt és megpróbálta beletömni a pizzát. Amikor megnyugodott, mert egyébként nagyon fel volt dűlva, ami valahol érthető is... illetve én megértem... szóval akkor betelefonált a pizzériába is, hogy kulturált módon rendezze a félreértést, de az üzletvezető azt mondta neki, hogy „így jártál baszd meg és kész” aztán rácsapta a telefont. Nekem azt mondta, úgy érezte, hogy semmibe sem veszik. „Én egy semmi vagyok”, ezt ismételte, amikor behozták. Jenő nem hagyta annyiban a dolgot, fogta magát, és elment a pizzériába, ahol előbb az üzletvezetőt verte össze, aztán a tulajdonost. Az eset óta az a rögeszméje, hogy ő valójában nem is létezik.

Jenő és Ödön ellen is nyomozás folyt, Jenőt testi sértéssel, Ödönt gyilkossági kísérlettel gyanúsították. Előtte már párszor járt ott a rendőrség, hogy kihallgassa őket, de reménytelen volt. Ödön énekelt, Jenő pedig közölte a nyomozóval, hogy ő nem is létezik, csupán egy ember ideája vagy valami ilyesmi. Az eljárást mindkettőjük esetében a kezelés idejére felfüggesztették.

– És veled mi történt? – tértem nagy nehezen a lényegre.

– Miután mi ketten találkoztunk, egyre több időt töltöttem Áginál – kezdett bele nagyokat sóhajtván. – Említettem neked, hogy vele él a lánya is. Brigi tizenhat éves, de már

kész nő, formás mellek, kicsi, de kemény fenék, aranylóan szőke fürtök... – Itt megállt egy pillanatra, miközben ábrándos tekintettel kibámult az ablakon. – ... és... és hidd el, hogy nem is volt semmi gond, egészen szombat reggelig.

– És mi történt szombaton? – kérdeztem. A tekintetét a két tenyerébe temetve szótlanul ült.

– Szombaton az történt... – Megint csak bámult maga elé. – Szóval péntek este megint Áginál aludtam és szombaton... – gyürkőzött neki újra egy mély sóhajtás után – reggel kilenc körül felébredtünk Ágival ... és nem tudom, mondtam-e neked, hogy ő nagyon nyitott, és szó volt arról, hogy hármásban is... – tért el hirtelen a tárgytól.

Bólintással jeleztem, hogy igen, tudok róla.

– Nos... – mosolyodott el egy pillanatra, aztán ugyanolyan komor ábrázattal, mint eddig így folytatta: – Ági felajánlotta, hogy leugrik a sarokra a pékségbe, hogy reggelire vegyen pár croissant, és azt mondta, hogy addig nyugodtan fürödjek meg, és ne zavartassam magam, mert a lánya úgy is minden hétvégén délig alszik. És én így is tettem. Miután végeztem a zuhanyzással, és kiléptem a fürdőszobából, szembetaláltam magam Brigivel. Csak egy tangabugyit és egy kis selyem toppot viselt... és én akkor... teljesen leblokkoltam és valami tényleg megmozdult bennem, egy gonosz hang előbb suttogva, aztán egyre hangosabban azt mondta, hogy „ez a tiéd, vedd csak el, ez a tiéd, vedd csak el” és még azt, hogy „ez jár neked, baszd meg!”. És a hang a végén már úgy üvöltött az agyamban, mint ezernyi hangfal... és akkor elengedtem a törölközőt, mert csak törölköző volt a derekamra csavarva, egyébként meztelen voltam... és tettem egy lépést Brigi felé. Meg sem mozdult. Az volt a legszörnyűbb az egészben, hogy meg sem mozdult, csak onnantan bámulta a farkam azzal a nagy, hideg kék szemével. Olyan volt a tekintete, mint egy antropológusnak, aki egy átlagos és nem is túl szép rovar tanulmányoz, mielőtt feltűzi egy gombostűre. A kis kurva nyilván már rendszeres nemi életet él, és egyáltalán nem jön zavarba egy meztelen férfitől. Még egy lépést tettem felé, de inkább csak az izmaid rándultak össze, amikor kitört belőle a nevetés... és akkor deréktól lefelé megpillantottam magam az előszobatükörben, a pipaszár lábam között és egy évről évre növekvő pocak alatt a farkam félig meredten vagy inkább lottyadtan lógott, és vastag, kék erek borították... és előtte borotváltam le a szőrt róla, mert tudod most az a divat, de néhány szőrszál valahogy ott maradt és olyan volt a farkam, mint valami használt fogkefe... és akkor a bejáratú ajtón belépett Ági a lakásba, és sikoltozni kezdett. A következő pillanatban minden összezavarodott, Nikit láttam magam előtt a csapatépítő tréningen az erdei hotelben... is-tenem, ugyanaz a hiba... – jaidult fel Barna, és sírva fakadt.

Amikor elbúcsúztam Barnától magában roskadva ült az ágyon, és mint egy varázsigt ezt motyogta maga elé: Ez nem történhetett meg... Ez nem történhetett meg.

De igen megtörténhetett. Minden megtörténhet az életben, jó is és rossz is. A rossz általában többször, egyszerűen azért, mert ilyen az élet természete.

A vállára tettem a kezem és miközben minden jót kívántam neki megszorítottam. Mi mást is tehettem volna még. Jenő valami tonhalas pizzáról mormogott, de egyébként békesen feküdt a hátán, és egy repedést bámult a plafonon.

A folyosón Barna másik szobatársa Ödön perdült elém. Sipákolva vette a levegőt. Sajnos ezúttal nem énekelt karácsonyi dalocskát, és kitérő manőverem is sikertelennek bizonyult. Egy gyors mozdulattal elállta a kivezető utat, és ezt a kérdést szegezte nekem: – Ön is úgy gondolja, hogy a férfiak házi fegyelmezési jogát újra legalizálni kellene?

– Uram, minden rendben? – vágtam ki magam rövid csend után ebből a kényelmetlen helyzetből, aztán megragadtam az alkalmat, amíg a matematika-fizika szakos tanár a válsz gyanánt feltett kérdésem rágódik, gyorsan kezet ráztam vele, és határozott léptekkel a kijárat felé vettem az irányt. ■ ■ ■

Kötter Tamás: 1970-ben született Csornán. Jelenleg Budapesten él, és ügyvédként dolgozik. Kötetei a Kalligramnál: *Rablóhalak* (2013), *Dögkeselyűk* (2014) *A harcból nincs elbocsátás* (2015). Az *Ikea, vasárnap* című regénye szintén a kiadónál jelent meg a Könyvfesztiválra.

Megingathatatlan

Míg veszteségeinket dédelgetjük,
sörhabba mártjuk az ujjunk,
a távozók arcáról lenyaljuk a bánatot,
és őrizzük ezt a csillogást.

Ujjaink közt megragad a hab,
lábunk nyomán felkap az utcakő,
mikor indulunk mi is.

Szépek mind, akiket ismertünk,
ha végiggondoljuk, mennyit mentünk
egy pár nap életért.

Hátunkon viszünk nyarakat, teleket,
vállunkat nyomják az egek súlytalan,
széthordják szőke tincseinket a szelek,
szeretünk mindig, amikor lehet,
amikor nem, unatkozunk nagyon,

és várjuk az időt, hogy menjen,
mozgunk, vagy állunk tétován,
nem tudjuk hova és meddig,
gyerekeink arcát olyannak képzeljük,
mint a tiéteket, és simogatjuk
a képzeletünk, ha kedvünk van,

megingathatatlannak tűnik
szörnyű akarásunk,
konok türelmünk,
tékozló gazdagságunk.

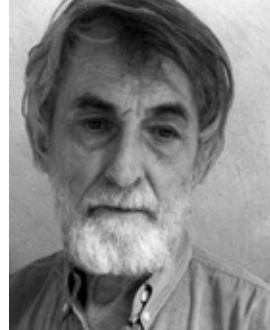
Esélytelen

A lehetőségek még előtte álltak.
Felkapta a fejét, hogy intsen a talánnak.
Sötétedett, az emberek épp arra jártak.
Figyelmeztetése nekik szólt, vagy magának.

Hangos ásítás jött belőle,
leugrott a gége és megnyúlt a nyak,
talán nem is ezért, elmentek mellőle,
hogy az este jöjjön, lámpák gyúljanak.

Hűvös lett a kert, és az avarban gazdátlan
mozdulatok játszottak, míg susogás
kúszott fel a gerinc felett a kabátban.

Újabb tempót vett a sötét, ellepte a kertet.
Visszahajtotta fejét, mint aki úgyis esélytelen,
a levelek szótlánul rétegekbe gurultak,
engedtek.

HALÁLOD ÓRÁJÁN

Csengettek. Felkaptam a fejem. Látogatóm lenne? Nekem! Ebben az irdatlan hóesésben? Ki az? Mit akar? És újra. Köhögtem, sípolt a torkom, a vádlimban megint a görcs, hol az a francos papucs, kibotorkáltam az előszobába.

Egy női sziluett az ajtó matt üvegén át. Egy nő?! Egy kérdezőbiztos! Hogy kire szavaznék, ha most vasárnap lenne. Évekkel ezelőtt járt itt egy ilyen, üvöltöttem vele. Senkire, érti? Senkire! Nem is érem meg. Légszomjam van, zsibbad a bal karom, jön az infarktus. Mit mondjak? Volt egy jósnőm, Edittől örököltem, az első feleségemtől, az megjövedolte nekem az érrendszerrel kapcsolatos hirtelen halált. Épp ideje, ma vagyok hetvenhét. Naná. Még hogy születésnap, inkább halálnap.

Erre megint csöngetett. Érdekes, a törekeny kis csuklója, az ismerős, nagyon régről. Ki tudja, talán még a játszótérről, a homokozóból. Ahogy felemelte a karját, és nyomta a csengőt, azt figyeltem.

Hát, kinyitottam neki az ajtót.

Elakadt a lélegzetem.

Kisangyal, te vagy az!

Én, én.

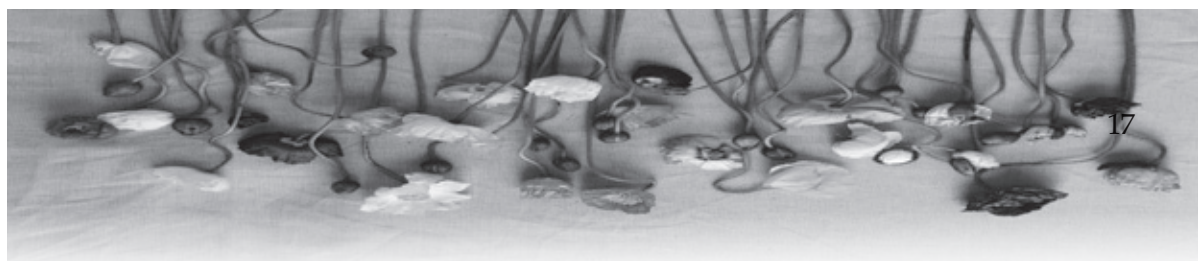
Kisangyal, úristen, anyaszült pucéran, megőrültél? Ebben a zimankóban? Ebben a nyárs-polgári lakókkal teli budai társasházban! Nem merő káprázat az egész? Bronzszín szemérméd vakít, mint a nap, hasad apró pihéi sóváran pihegnek, két kicsi halmod golyóbiscúcsai ott ringnak az orrom előtt, te eszelős jelenés, te obszcén reflektor, gyere már, gyere, nem hiszek a saját szememnek, lépj be, mire vársz, felcsavarom a fűtést, kész orgia, jön a pajzán papás-mamás vagy a Swinger-klub, mit tudom én, gyere, sprőd, göcsörtös ujjaimmal elkapom a derekad, végre behúzlak a lakásba, az emeleti zongoratanárnő léptei a lépcsőházban, fél lábbal belököm az ajtót, csattan, lám, újra élnek az ujjaim, lejjebb, még lejjebb, máris a kéjforrás felé kúsznak, markolják a feneked, meglelik a vájatot, még ezt is hagyod, te szűzies, jámbor tündér, mi az, miért nem hányod magadra a keresztet, miért nem űzöd ki a lelkemből a gonoszt, a kísértőt, mint annak idején. Imádkozz az Úrjézushoz, imádkozz, és megszabadulsz, még mit nem, eszembe se jut megszabadulni, majd megőrültem az érzéketlenségedtől, hogy kerül ide az a kibaszott Úrjézus, amikor benn járok a bugyidban, az ujjbegyemmel megérezem a nedvességet, igaz, halvány fogalmam sincs még a test

bűvös titkairól, én is szűz vagyok, nem feküdtem le még senkivel, mégis rabul ejt valami ismeretlen örömláz, hogy nőt szereztem magamnak, le akarlak dönteni az ágyra, te megszipogsz, jaj, Andris-Bandis, bűn, halálos bűn, nyekeregsz, sírsz, ijedt vagy, pislogsz, hazudsz, kiáltok, letagadod a vágyadat, és akkor újra az Úrjézus, mint aki nálam is fontosabb számodra, kész szerelmi háromszög, ölelni akarlak, örülten csak ölelni és ölelni, addigra azonban áttörhetetlen félelemaura övezi csábos kis testedet, jégpáncél, heverek melletted az ágyon, beszélek, beszélek, már hiába, már feleslegesen, magyarázom az üres ég eufóriáját, bizony, tizenegy esztendő s fejjel megéreztem, mámoros életszomjat fakasztott bennem, az első káromkodások érzéki zamata, úristen, micsoda zsigeri ekstázis, soha nem felejttem, ide azonban már nem tudsz követni, nem értesz belőle semmit.

Végül így hagyta el, Kisangyal.

És hatvan év után beállítottál hozzám, mintha mi sem történt volna. Előző este elkezdett havazni, hatalmas pelyhekben hullt, megszakítás nélkül, grandiózus fehér vatta, lassan elnyelte a járda mellett parkoló autókat. Hajnalban végighajtott két hókotró az Ugo-csa utcán, aztán semmi. Már a busz is nehezen fordult ki a megállóból. Apokaliptikus idő. Akár a tizenhetedik születésnapomon, téged vártalak Keszthelyről, az újdonsült kedvest, és persze nem jöttél, ott rekedtél a nagyanyádnál, rendkívüli iskolai szünetet rendeltek el, a vonatok is elakadtak a gigászi hótorlaszoktól. Gyerekkori babonám, hogy a születésnap az egész eljövendő esztendőt meghatározza, világos hát, az irdatlan hó az én sóvár vágyamnak áll az útjába, valami felfoghatatlan természetfeletti erő megakadályozza, hogy végre lekapjam rólad a ruhát, és az enyém légy, pedig a kezem akkor már rendre ott tatott a két combod közt. És valóban, az Úrjézus megtette a magáét, a rohadt életbe. Jól ismertem ezt a lelki harapófogót, ami lebénított téged, kiskoromban én is ott cidriztem benne, amíg ki nem téptem magam a sárkány fogai közül, megmenekültem, akkor voltam tizenegy, most mégsem tudtalak téged megszabadítani.

Azóta elfogyasztottam három feleséget, és a végére egyedül maradtam. Edit, Nikolett, Sára, három válóper. Egy szál zakkant fiam van, Roland, a második házasságomból, a legfőbb gondja, hogy ne kelljen apának szólítania az apját, mintha nem is az én génjeimet örökölte volna, ő aztán el van foglalva a világ megváltásával, akár egy újszülött Úrjézus, csak éppen neki a valóság az istene. Az íróasztalon folyóiratok, könyvek toronyban, tele képzelt történetekkel, dossziék, kéziratok, százféle papiros, mindet rendesen belepte a por, mióta nem nyúltam már semmihez. Álltál mellettem a szobaajtóban, a szürkeséget figyelted az ablakon túl, a sűrű hófüggönnyt, a poros könyveket, jobbra az ágy, balra a keretes talpig tükkör, Edittől maradt rám, balerina akart lenni, de hiába, azt gyerekkorban kell kezdeni, nem felnőtt fejjel, mire elváltunk, már ő gyűlölte a legjobban a saját balettmániáját, még a tükröt is itt hagyta nekem, magamhoz húztalak, a mellemen dobolt a szíved, gyere, odavontalak az ágyra, évek óta semmi merevedésem, mit számít, rám telepedtél, levetkőztettél, megerőszkoltál, egyszerűen felfoghatatlan, ami velünk történik, rejtélyes álomkór zuhant rám, napok óta nem sikerült kialudnom magam, vagy a kibaszott időjárás miatt, mindenesetre tény, hogy volt mibe beleülnöd, finoman dolgoztál rajta, csúszkáltál, élesztgetted, babusgattad, kéjes bizsergés hatolt föl a gerincemen, lerészegedtem, elvesztettem az eszméletemet, mély kómába estem, bele a didergő semmibe, a kiszáradt, feneketlen kútba, ahol végtelen a zuhanás, se alja, se búrája, ettől aztán én lettem merő jég és sprőd érzéketlenség, közönséges úrszemét, kilőve a légtérből, árván és szorongva a megfellebbezhetetlen katasztrófában, ami egyszer mindenkit elér, akár a halál. Fogalmam sincs, meddig tartott, egy idő után azonban jöttem vissza, mint aki harmadnapon feltámadott, nem volt könnyű, hatalmas súly nehezedett rám, húzott vissza a kóma kietlen vermébe, mintha észrevétlenül rám kattintották volna a súlytalanság bilincset, akár gyerekkoromban, ha rám zárták az ajtót, sírhattam, dörömbölhettem, nem volt szabadulás, most mégis megtörtént a csoda, hatalmas erő bennem, a sokszorosa annak, ami valaha, éreztem, őrijítően emelkedik a faszisten, ezt nem tudom másképp mondani,

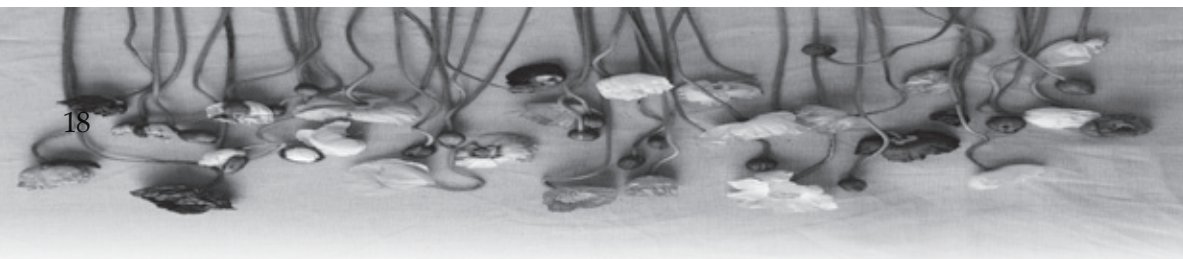
hódítóan, bővérűen, vehemensen, neked meg égi fény a szemedben, Kisangyal, lázas szerelmi imát rebegetsz, óriás vagy, édes, király vagy, basszál, ó basszál, úristen, hogy nyomod ezt a kéjsóvár szöveget, mint akinek soha nem is járt máson az esze, Nikolett volt ilyen, a zakkant Roland anyja, a legfiatalabb a három nej közül, elragadó érzéki temperamentum, az ánuszt azonban nem adta, pedig majd megvesztem a feszes kis seggéért, rettentesen izgatott a dolog, mit mondjak, az lett a vége, hogy nem bírtam ellenállni az emeleti zongoratanárnőnek, kiderült ugyanis, hogy Zsozsó kifejezetten odavan a hátulról szexért, erre ment rá a második házasságom.

Teljesen valószerűtlen nap a mai. Ez a reggeltől estig tartó alkonyat, a szünni nem akaró hóesés, a zongoratanárnő, ahogy a lépcsőházban rögtön el akar kapni téged, kis híján ráförmedtem, Zsozsó, maradj, most nem rólad van szó, noha te cseppet se zavartattad magad, a szemed sem rebbent, csak álltál ott anyaszült meztelenül, zsengebben és kívánatosabban, mint Nikolett, amikor először láttam, pedig mit mondjak, ritka bomba csak volt, asszisztensnő a híres nőgyógyász szexológiai tanácsadójában, te viszont ártatlan, szűzies gimnazista, épp tizenhat és fél, aki végre rászánta magát, felkínálkozik, úristen, hogy megöregedtem közben, mégis beindulok, ahogy megérintelek, oldódom, járkálunk fel-alá a múltba visszazáguldó szuperexpressz párnás ülései közt, ténfergünk az időben, ilyen nincs is, ez az egész nyilván a képzeletem játéka. De akkor mitől vagy ennyire foghatóan valóságos? Honnan ez az eszelős kíváncsiság és kívánás benned? Már a pusztá kacérságotól is kész vagyok, érzek, érzel, az ujjaddal belém hatolsz, megrészegül tőle a seggem, közben szopogatsz, nyalod, nyeled a férfiaságom, micsoda előjáték, úristen, betéve ismered a kéjcsigázás legfenségebb titkait, Kisangyal, ó Kisangyal, felajzottál, égek, nem bírom tovább, akarlak, foglak, öllelek, nyomulok be, be, még beljebb, jer, édes faszisten, jer, rebeget némán a szentségtörő fohászt, az ajkadról kell leolvasnom, oly szemérmes vagy, te kis forró, buja test, te frivol tündér, hát akkor mégsem vagy szűz, még hogy szűz!, ezen már muszáj nevetned, két fiam van, két derék mérnökember, felneveltem őket, tavaly a férjemet is eltemettem, ne, ezt ne, ezt nem szabad, ne engedjünk most magunk közé senkit, csak a zsigereidet figyeld, egyfolytában ott élvezkedem a méhszájnál, érzed, játszom rajta, simogatom, döfködöm, teljesen kitöltöm a pinádat, jó, igen, most jó, végre megnyílik a tested, elereszted magad, emelkedünk, fel, fel, egyre szédítőbb, egyre gyönyörűbb az élv, az érzékek hatalmas, mohó fennsíka bennünk, a létmámor eksztatikus platója, egyszerre láz és béke, már leheletnyire itt a csúc, tudom én, mitől döglök a légy, jól megforgatom benned azt a kéjistent, bekéredzkedik az ujjam két feszes tomporod közt az ánuszb, onnan masszírozom magam, pont a makkot, örült delej, maszturbálok, Kisangyal, érzed, maszturbálok, jaj, persze, én is, az ujjad ott jár a csiklódon, elröpíted magad a túlon túlra, hatalmasat élvezel, egész átlényegülő, imádnivaló tested reng belé, te törekeny-mindenható tünemény, te pillanat tökélye, leslek, nézlek, imádlak, belevakulok szemérmetlen pompádba, hiába is próbálnám visszafogni magam, jön föl bennem a szavak ordenaré orgiája, itt, itt, a gyönyör küszöbén, az egész testem merő kéjszomj, hagymázos zsigeri örömmóda-ként szakad ki belőlem a vaskos istenezés, tele jó szaftos, lucsi trágársággal.

És ezzel vége, egyik percről a másikra.

Miért kellett káromkodnod? Mi értelme volt?!

Kész, megtörtént, amióta becsöngettél hozzám káprázatos Vénuszként e fagyos télben, ettől féltem. Épp csak odaesett a tekintetem a tükörrre, megpillantottam benne magunkat, és rögtön felfogtam az áthidalhatatlan szakadékot köztünk és a tükörképünk közt. Iszonyat, igazi fejbeverés. Mintha ott egy film peregne, mi meg itt ülünk az állólámpa melletti két fotelban, és nézzük. Kisangyal a barnamintás kiskosztümjében, amiben operába szokott járni, festett, feltűzött hajjal, lám, a hajtöve árulkodóan ősz, én meg deres szakállal, fekete pantalló, frissen vasalt fehér ing, külön az ő tiszteletére. Ne, ezt ne! Nem akarom! Elegem van a saját önámításaimból! Már megint képzelt nővel szeretkeztem, volt már egy ilyen történetem. Ráadásul minden porcikám emlékezik a félbeszakadt érzéki

eksztázisra, nagyon is érzem a feszítő kielégületlenséget. Most álljak oda a tükör elé, mint kamaszkoromban? És ha odaállok, mit látnék? Az előbbi film folytatását? Vagy a maradék kéjt magából kipréselni igyekvő szánalmas öreget, aki hiába hajt rá, sehogya sem megy neki? Mit kezdjek hát vele? Egyáltalán ki ez az öreg? Én lennék, vagy afféle másolat rólam? Lehet, hogy mi magunk nem is létezőnk, csupán a tükörképünk? Szólj már valamit, Kisangyal. Mit hallgatsz? Itt vagy még? Képzelt lény vagy, tényleg? Figyelj, ha te csupán az én képzeletem szülötte vagy, úgy én sem lehetek más, mint a te képzelt teremtményed. Ez esetben viszont szabadok vagyunk, mint a madár, elszállhatunk. Könnyörgök, fejezzük be az iménti aktust, olyan szép álom volt.

Miért kellett káromkodnod?!

Hogyhogy miért? Irdatlanul jólesett, azért.

Lesújtott rád az Isten, látod.

Az ám! Én sújtottam őrá.

Ne nevettesd ki magad.

Kisangyal, te valamit nagyon nem értesz. Én is voltam gyerek, telis tele félelemmel, mindenféle rémekkel, istenszerű meg istenellenes ragadozókkal, mit mondjak, az volt az ötvenes évek legeleje, nem is lehetett gyerekfejjel felfogni, caplattunk hármásban a Fóti úton a rorátéra, így hívták a hajnali misét, azon ministráltunk, sötét, sáros utcák, szürke házak, hullott a vakolat, égbe nyúló gyárkémények, fel lehetett volna mászni rájuk, beépített fém félkörök sorjázta az oldalukban, folyton beleléptem a pocsolába, lyukas volt a cipőm, átázott, a bátyóm röhögött rajtam, anyám hamisítatlan szentfázék, az eucharisztikus világtársaság emlegette, aztán már jött a háború, és végül elszabadult a sátán a láncairól, a templom előtt utélagozás, kis háromszögű tér, ott lebzelt a galeri, mint akik ránk várnak, a stricik, ahogy anya nevezte őket, volt egy fejszék, magasba emelték, megfegyverezték, hogy azzal verik szét a pofánkat, ha sokat ministrálunk, jó, jó, mondtuk, utoljára tesszük, de másnap újra mentünk, újra lejátszódott a jelenet, egész decemberben rorátéztunk, ezzel készültünk a karácsonyra, az apám nem tartott velünk, nehogy kirúgják az állásából, viszont nagyon helyre tette a diákjait, ha káromkodtak, pedig a rajongásig odavolt értük, igazi, régi vágású gimnáziumi osztályfőnök, Sanyi bácsinak szólították, új első osztályt kapott, háromnapos osztálykirándulást szervezett nekik a Mátrába, engem is elvitt magával, akkor voltam tizenegy, a Galyatető oldalában úgy tucatnyian leszakadtunk az élbolyról, azt apa magabiztosan vezette, nagy túrázó volt, békebeli cserkész, a sarkában az eminensek, fel sem tűnt nekik, hogy az osztály lehetetlenjei valahogy lemaradtak, eltévedtek, én is velük, a hegycsúcs azért ott ágált a szemünk előtt, ahová fel kell jutnunk, tehát nincs különösebb vész, csak éppen jó másfél órát felügyelet nélkül bolyongtunk, ettől a srácokon elemi erővel kitört a csínyvágó, elkezdtek káromkodni, vetélkedtek, hogy ki tud minél vadabban, ha Sanyi bácsi nem hallja. nekem meg szemem-szám elállt az ő obskúrus, lázas izgalmuktól, zuhogtak rám a durvábbnál durvább kifejezések, egyet se ismertem (azt füleltem, nem gurvának mondják-e a kurvát), az érzéki elragadtatás azonban, ami a cífraságaikban sistergett, lobbot kapott, magasba szökött, már megvolt bennem, lappangva, lefojtva, mint amit leplombáltak, fel kellett pattintani a burkát, örült hév jött rám, megizzadtam, megrészegültem, álltam az élet küszöbén, most vagy soha, ha élni akarok, élni, élni, élni, ők meg, ahogy sóvár tekintetemet megpillantották, másra se tudtak gondolni, mint az én gyerekes-vallásos gátlásaimnak az áthágására, különösen a gyönyörű mátrai tavaszban, ahol fű, fa, bokor, minden csupa életimádat és felszabadultság, később erre találtam ki magamnak a létmámor szót, hogy megnevezem, ami akkor történt velem, mert egyszerre gyilkos közöny fogott el minden korábbi félelmem, belém ültetett rém iránt, és kiteptem magam a sárkány fogai közül, annak meg ettől elszállt a varázsereje, simán visszapillantottam rá, a szemébe nevettem, engem nem sikerült becsapnod, te álnok, szikrázóan sütött a nap, néztem az eget, sehol semmi nyoma annak a nagybetűs Istennek, aki félórával ezelőtt még nagy dölyfösen ott trónolt, hej, meghalt az égi

sárkány, a rém, aki a kárhozatba akart lökni engem, mert élni vágytam, igen, élni, valószínűtlen, parttalan öröm öntött el, erre mondom, hogy az üres ég eufóriája, érted-e végre, miről beszélek, a test minden gyönyörében ott ez a tudás, olyan nincs, hogy nem ismered, másképp nem csináltad volna végig az iménti nagy érzéki szcénát, úristen, micsoda kéjutazás volt, még most is beleborzongok, érzem a tagjaimban, nem is akartam közben másra gondolni, semmi másra, örült születésnapi orgia az élet alkonyán, amivel idejöttél, mert idejöttél, te jöttél ide, visszacsented a mába a múltat, mint akit a képzelet mindenre feljogosít, csak a fiaidat meg a férjedet nem kellett volna szóba hoznod, jó, persze elhagytalak, férjhez mentél, ki nem megy ilyenkor férjhez, most mégsem azért állítottál be hozzám, hogy ezt elmondd, ne, hát ne, nem érdekel, érted, talán oda se pillantottam volna a tükörré, ha te nem kezded el.

De odapillantottál. Miért pillantottál, ha nem érdekelt? Miért nem érdekelt? Nem értek. Mi nem érdekelt?

Az életünk elmúlt dolgai, fogd már föl. A férjed, a feleségeim, Roland, a porosodó könyvek az íróasztalon, semmi, érted, semmi. Mitől fontos ez az egész? Csak a kéjre akartam koncentrálni, arra a hihetetlen testi eksztázisra, amit végre megkaptam tőled. Épp tőled. Na?! Most mi van? Mi a baj, mit akarsz? Mi ez az étőzöld villogás a szemedben, szörnyű, mintha egy rendőrautó jönne föl a száraz, feneketlen kútból, ne, ne, semmi közöd ahhoz a kúthoz, az az enyém, az én ájulósos álmom, maga a vég, a semmi, ne akarj visszaélni velem, mi vagy te, rendőr vagy ellenőr, ijesztő, amit művelsz, mit nevensz, mit képzel, beállítasz hozzám, egy parázna tündér, egy észbontó, kéjcsigázó szerető, aztán kiskosztümben beülsz a fotelba, hogy kinevess?! Hogy jössz te ehhez?

És a halál dolgai, ha szabad érdeklődnöm, azok sem érdekelnek?

A halál? Élünk, nem? Vagy csak képzelem?

Hagyd már, kezd modoros lenni ez a sok képzelem.

Mit akarsz a halállal?

Emlékszel, mindenáron akartad azt a dolgot, a nyolcas busszal mentünk, aztán még gyalog végig az Oltvány utcán, a torkomban vert a szívem, ott állt üresen a madárhegyi víkendházatok, ősz volt, sütött a nap, enyhe szél fújdogált, peregtek a sárga, barna falevelek, hosszan babráltál a zárral, a lakattal, odabent áporodott hideg, nyissunk ablakot, behullt a napfény, attól kissé megjött a bátorságom, elszántam magam, hagytam, hogy vetkőztess, nagyon iparkodtál, de rém ügyetlenül, bájos, esetlen kamasz, én meg egy még esetlenebb copfos csitri, végül ott szobroztam már ruhátlanul a beszökő napban, nem gondoltam semmire, nem is működött az agyam, csak a hatalmas akarás bennem, hogy megteszem, a kedvedért, ha annyira vágysz rá, te meg kinyújtottad értem a kezéd, odavontál magadhoz, ebben volt valami kedves, sőt megejtő, csak éppen megpillantottam a falon a beke-retezett családi fotót, két kisgyerek a patakparton, te meg a bátyód, és a kép sarkába betűzve egy szentkép, a töviskoronás Úrjézus fájdalmas tekintete, iszonyú szégyen tört rám, leforrázott, lebénytott, nem jött ki hang a torkomon, dideregtem, neveléses lett a ruhátlanságom, égbekiáltóan neveléses, te meg beszéltél, beszéltél, összevissza mindent, nem akartad észrevenni magad, valamitől mégsem tudtál megérinteni, lelombozódtál, megharagudtál, egyre durvább lettél, megpróbáltam kimagyarázni magam, mutattam a szentképet, látod, az Úrjézus nem engedi, erre valami szörnyű mocskot röföntettél rá, pont órá, azt hittem, belehalok, irtóztam tőled, menekültem, felpattantam, úgy, ahogy voltam, ruhátlanul ki a kertbe, el, el, világgá menni, a kertkapunál jöttem rá, hogy mit teszek, viszsza fordultam, addigra már a zárat babráltad a ház ajtaján, a ruhám benn maradt, engedj vissza a szobába, meg se hallottad, nem mehetek pucéran az utcára, miért ne, legalább látják, mit tettél, teljes letargia a tekintetedben, a mozdulataidban, mint aki azonnal belehal a kudarcba, most meg rajtad esett meg a szívem, de neked rajtam már nem, eltaszítottál, menj, nem akarlak többé látni, elegendem van a kibaszott Úrjézusodból, akkor már túl voltunk a nagy-nagy hitvitáinkon, azt hittem, megtanítlak imádkozni, de nem és nem, nem

sikerült megingatnom a pogányságodat, mindig ugyanazon a meddő ponton kötöttünk ki, ha megérezted, mennyit jelent nekem ő, elborult az agyad a féltékenységtől, közben meg szívóskodtál, hogy csak képzelt lény, úgymint csak képzelt lény, akkor mi bajod velem, vágtam vissza, lehet persze, hogy mindnyájan képzelt lények vagyunk, de ez ott még eszembe sem jutott, elsírtam magam, megint valami förtelmet okádtál rá, tele esztelen szenvedéllyel, és igaz ugyan, hogy utána még párszor láttuk egymást, de sosem békültél meg, én meg azzal búcsúztam a kertkapuban, hogy ne félj, a halálod óráján melletted leszek, visszatérek hozzád, segítek megtalálnod őt, féltettelek, kétségbeestem, hogy a gonosz szellem örökre rabul ejti a lelket, mit tegyek, szerettelek, elindultam az Oltvány utcán a buszhoz, te meg az ellenkező irányba, gyalog végig a Beregszászi úti árokparton, a Barackos utcán föl a vilamos végállomásáig, pusztán azért, hogy ne kelljen velem tartanod.

És ezért kerestél meg hatvan év után ebben az irdatlan zimankóban?

Nem, te hívtál.

Én?

Tegnap, telefonon.

Összetévesztesz valakivel.

Megismerem a hangod.

Ez egy vicc, Kisangyal, idejössz pihés hasikával, kemény kis mellbimbókkal, mint aki öt perccel ezelőtt még a víkendház teraszán toporgott az elzárt ruháiért, majd gondolt egyet, dehogyan indul a buszmegállóhoz, inkább átlép két emberöltőt, közben meg minden gesztusból érzem, hogy egy kéjszomjas, tapasztalt szeretővel van dolgom, aki rendesen bejárta az érzéki felszabadulás kacskaringós útjait, nem azzal az infantilis, ijedős kislánnyal, aki egyfolytában a belülről rémképekkel hadakozik. Hát teljesen szenilis vagyok, azt hiszed? Hülyét csinálsz belőlem a hetvenhetedik születésnapomon? Mi ez a bújócska? Miféle csapda? Miféle női játszma?

Még hogy születésnap, inkább halálnap! Nem?

Mi?!

Megijedtél, ugye?

Mit művelsz? Felcsaptál a halál angyalának?

És ha tényleg?

Ne szórakozz velem, Kisangyal.

Én is ezt mondom.

Kezdek félni tőled.

Ne tőlem félj.

Hazudsz.

Tanulj meg végre imádkozni.

Én?

Különben elveszel.

Az a nyitja ennek a játzmának, Kisangyal, hogy soha nem voltál képes lemondani rólam. Végigábrándoztad a házasságodat, hitegetted magad, hogy mielőtt meghalsz, egyszer még szeretkezni fogunk. És most idejössz, rám akarod löcsölni az egész elfuserált életed terhét. Hogy én kívánjalak és én rettegek tőled. Addig nem tudsz meghalni, amíg nem fordul a kocka. Amíg nem roppanok össze a reménytelen szerelem súlya alatt. De már késő. Kihűlt bennem a vágy, elmúltam, nem foglalkozom ilyesmivel.

Istenről van szó, fogd már föl.

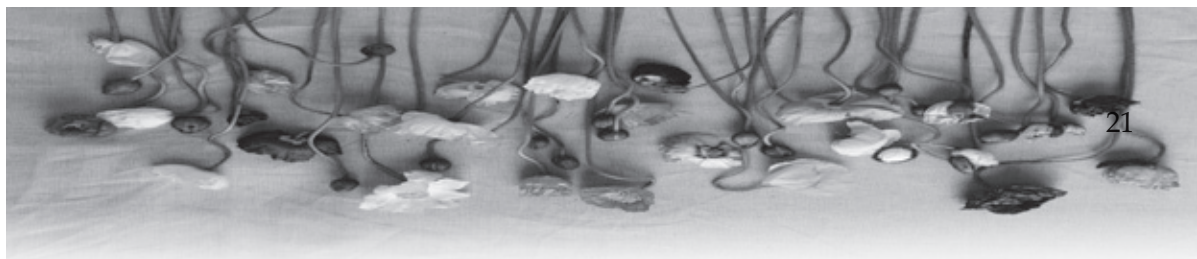
Az érdekel a legkevésbé.

Végképp megzakkantál, Andris-Bandis. És ha te érdekléd őt? Épp te.

A jó kis házi istenedet épp én? Ezt magyaráztam az előbb. Képzelt bábuval akarsz matot adni nekem egy képzelt sakkjátzmában.

Te is csak képzelt lény vagy, azt tudod.

Akkor is! Úgy akarok meghalni, ahogy éltem.

Nem is éltél!
Csak most fogok, mi?
Isten a megmondhatója.
Aki nincs. Sehol. Te talán láttad? Találkoztál vele?
Ostoba. Isten akkor is létezik, ha nincs.
Ez jó.
Mit nevensz?
Azt hitted, attól vallásos leszek, hogy meg kell halni?
Azt.
Nagyszerű. Akkor hagyj békén.
Jó, elmegyek. Azért jobb lett volna, ha engedsz, legalább egy parányit... hogy meg-
érintsen az ő meghittsége.
A halál meghittsége? Na ne.
Nem értesz, sajnós.
De értlek. Szégyelld magad.

Másnap megszólal a mobilom, nézem a kijelzőt, Roland hív. Mit akar? Nem veszem fel.
Aztán mégis.

András, mit művelsz?!

He?

Mit szórakozol a csajommal!

Én a csajoddal? Ne viccelj már.

Maradj magadnak, jó? Maszturbálj egyedül, légy szíves, ne a más nőjével.

Megőrültél? Kisangyalról beszélsz?

Naná, róla.

Az én gyerekkori szerelmemről?

Gyerekkori, ugyan! Megöregedtél, András, vedd tudomásul. Nem tudsz már dugni.

Akkor is az én szerelmem.

Szép. Hát már egy évvel ezelőtt bemutattam neked. Meg Sárának.

Pont neki?

A nevelőanyám, nem?

Jó neked, hogy anyyi anyád van.

Ne játszd itt az atyai fensőbbiséget. Jobb, ha elhallgatsz. Mindent tudok. Elegem van.

Belőled is, őbelőle is. Beolvastam neki, vége. Köztünk mindennek vége. Hogy jutott eszed-
be, hogy megtedd?! Hát lefeküdtél vele.

Micsoda?

Elmondta.

Egy képzelt nő! Épp egy képzelt nő kell neked, aki ráadásul az apád gyerekkori szerelme...

A képzelt apám!

Te valóság apostola, te! Csupa képzelt lényvel vagy körülvéve.

Hát ez az!

Akkor sem adom neked. Kisangyalt nem adom.

Már késő.

Mi késő?

Megszédült, és lezuhant.

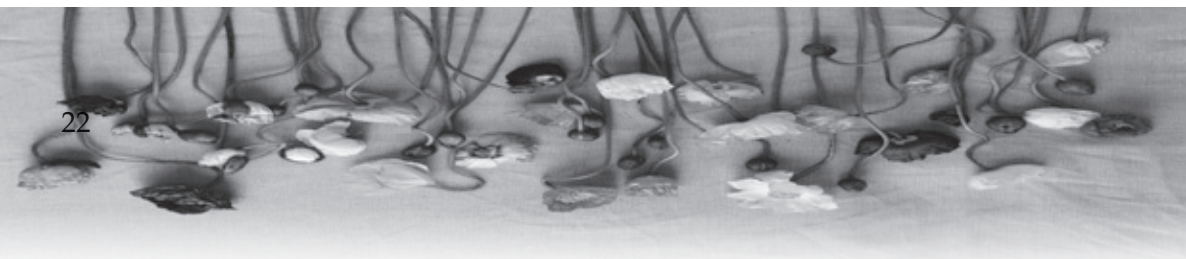
Mi?!

Kinn álltunk az erkélyen, jól megkapta a magáét. És lezuhant.

Megölted!

Meg.

Te állat.

Ülök a templomban, tizenegy éves korom óta nem tettem be ide a lábam. Amikor közöltem az anyámmal, hogy többé nem megyek vele, idegösszeomlást kapott, de aztán megszokta. Később a bátyóm is abba hagyta. Üres, hideg, fantáziátlan hodály, akár egy kicsomázott iskolai tornaterem. Amíg gyerek voltam, képes voltam a legérzékletlenebb oszlopcsarnokot is benépesíteni. Történeteket találtam ki a szobrokról, megmozdultak, életre keltek. Már nincs több történetem, nincs több életem. Csak maga a nincs, az maradt meg. A képzelt nincs meg a valódi nincs. Egyáltalán mi a különbség? Hát egyik is, másik is pusztá semmi. Kisangyal sincs, isten sincs. De akkor mitől keservesebb az egyik, mint a másik? Ezt fejtsd meg, öreg. Talán mert Kisangyal az élete utolsó napján odajött hozzám, törődött velem, akart valamit? Vagy a képzelt élete végén? A képzelt halála előtt? Ugyan már. Ráadásul ahhoz, amit akart, egyáltalán nem fülött a fogam. Ő mégis kibújt a bőrből, szenvedélyes szeretőnek adta ki magát, hogy lépre csaljon. Tehát csalt, a proféták mindig csálnak. Roland is csalt, amikor elcsábította őt, hogy végezzen vele. Nyilván nem volt képes elviselni, hogy Kisangyal épp a vetélytársával tesz csodát, aki ráadásul apjának tartja magát. Még ha afféle hamiskártyás módon véghez vitt csodáról volt is szó. Tudtad te jól, Kisangyal, hogy az a bódult létállapot, amitől tizenegy esztendőss fejjel megmámosodtam, egyszerűen a fiatalság gráciája, hát megfiatalítottál. Megtehetted, volt benned elég szufia. Mint aki a végén csak rájött, mitől döglök a légy. Lám, hozzád beszélek, pedig nem hiszem, hogy halhatatlan lelked lenne, nekem sincs. Az Istenben sem hiszek, most mégis bejöttem ide a templomba, hogy beszéljek hozzá. Kérem tőle, mire volt jó, hogy Kisangyalt boldogtalanná tette. Miért nem azt súgta neki, hogy ne félj, merj élni, merj élvezni, szabadítsd fel magad. Előbb-utóbb úgyis mindenki megkóstolja a tiltott gyümölcsöt. Vagy a boldogtalannal könnyebb elbánni? Nem az öröm a lét csúcsa? Lehet, hogy ez csak az én filozófiám? És az ő filozófiája? Már mint az Istené, az jobb? Ő is csak képelt lény. Ráadásul nem szól, nem reagál, nem is hall. Kisangyal, ha csalt is, legalább szólt hozzám. Örülne vajon, ha látná, kihez beszélek, vagy még mindig attól tartana, hogy mindent elrontok? Ki tudja, talán látja is. Ha a képelt isten a képzelt nő minden viselt dolgát látja, úgy a képzelt nő is láthatja a képzelt isten dolgait, nem? Szép kis *circulus vitiosus*, minél többet töröm rajta a fejem, annál inkább belezavarodom.

A legjobb, ha megpróbálom felhívni Kisangyalt. Jó két évtizede már, hogy szegény anyámat temettük, ő is eljött, beszélünk pár szót, neki már akkor volt mobilja, megadta a számát, amit később minden telefonomba gondosan bemásoltam, de nem emlékszem, hogy valaha is hívtam volna. Most itt az üres templomban előhúzó a mobilt a zsebemből, és már hallok is a hangját. Ezek szerint él, megvan. Csodálkozok, hogy eszembe jutott, kérdem, hogy bírja magát, mondja, nehezen, kérdem, itt járt-e tegnap nálam, persze, emlékszik-e Rolandra, persze, tegnap elég cifra dolgok történtek velünk, hát azzal már bajban van, nagyon romlik a memóriája, minden kimegy a fejből. Kéri, írjam le neki, ami történt, mert érdekli. Letörölöm a port az íróasztalról, nekikészülök, írom. A születésnap, odakint a grandiózus hóvatta, csengetnek, még hogy nekem látogatóm lenne, kibotorkálok azért az előszobába, ajtót nyitok. Kisangyal, te vagy az! Én, én. ■ ■ ■

[Ökológiai]

Ökológiai katasztrófa víziója messzehangzó hullámmás a partok mentén felforr a geológiai hidak párkányok minden darabja fák tövét harapja most a víz s a láva zöldell minden új életre kel új halálra készülődik meg-megállva a halál függőhídja leereszkedik valahol fent készül ahonnan hosszú karok létrák képtárak nyúlnak alá nincs a hídnak végső értelme a neurózisok alján lapul az értelem elbizonytalanodása megtorpan minden az ökológiai érvek előtt minden délelőtt megismétlődik nincsen semmi kincs amire vágná még a gondolat ásót elővenni megnézni a föld belsejét az alapincézett boltíves járatok komplex együttesét messziről érkezik a kíváncsiság kirakodik a barlangbejáratok elé ez így normál munkamegosztás talán hozni a formát és azt ami végképp formátlan.

[Parancs]

Parancs Jánosról beszélgetünk a Deák tér környékén alámerülve az emlékezet lelógó fűzfaágai közé vannak titkos favoritok akik valamikor befutók lesznek majd valahol máshol járunk akkor már egy ellenőrizetlen térben odabent szétszedünk benti tereket lebontunk falakat leszedjük a tapétákat nézzük ami ott marad helyettük.

Bekopogok egy autó ablakán bekérezkedek oda ahol meleg van egy titkos utasítást követek a képzeletemét naponta jártam végig ezt az útvonalat fejben amíg szembejött az autóablak amin bekopoghatok mostantól csend van odabent mostantól valami kimozdult fogadni mernék magamra.

[Tengely]

Forog a tengely a legnyíltabb terek felé halad a Szajna mentén folyton félrefordul a fej és nyak és tekintet a mellvéd irányába a folyón lefelé úsznak a fények megállnak a zsilipeknél türelmesen várakoznak a jármű a legszélére visz még azon is túl dohog döcög fékez újraindul elviszi magával az összes ablaküvegébe ivódott látnivalót.

Van egy lépcsőház sötétbe vész de egyre otthonosabb meg lehetne szokni rendszeren megérthetném amint lépcsőházul beszél ha még maradnék forog a tengely régi lépcsőházak liftjeiben nagyvárosok hajtóműveiben kopott úrhajók halántékában utazni kell utazni elkerülhetetlen.

[Sajátos]

Volt-e olyan íze volt-e illata a víznek volt-e döngése a lépteknek a hídon át. Beleveszni a város fölötti kertbe lenézni a kövekre melyeken átevickélhetne valaki a folyó túloldalára minden estére keresni az abrosz kockáiban a befelé hívogató fényekben valamit ami a legkockásabb legbeljebb felé mutat. Valaki elindul utolsó útjára előtte ott az utolsó előtti út az utolsó előtti útra foglalt szállás repülőjegy vonatokra hívogató e-mailek sora volt-e olyan íze mintha utolsó előtti volna lesz-e olyan mintha

[Fakövület]

Az ágak hajladozása a kőben megmarad a tízemeletes fák ide-oda dőlnek valahol fent egy könyvtárszobában ülünk fölöttünk nincs több emelet. Ha itt ülök az én hajam is fehérebb a folyó szélesebb a hallgatás is jelentéseesebb fontos hogy kik néznek fel ablakodra fontos hogy mit lát az ablakod. A szigeten az ablak előtt magas fák sovány vörhenyes úriemberek ácsorognak váltanak pár diszkrét szót a dolgok állásáról a szavak késő estig gyűlnek villany gyúl a könyvtárszobában magára lát a lámpa sötét üvegen.

Balázs Imre József (Székelyudvarhely, 1976): költő, szerkesztő. Legutóbbi könyveiből: *Erdélyi magyar irodalom-olvasatok*. Tanulmányok, esszék, kritikák (Egyetemi Műhely Kiadó – Bolyai Társaság, Kolozsvár, 2015), *A tenger* (Gutenberg Kiadó, Csíkszereda, 2016).

ÉT VÁGY az imákra

1990. október 27.

Hajnal volt és esett. A felhők felszívták a fényt. Kimentem az erkélyre cigarettázni. Ma gyűjtök rá utoljára, aztán *leteszem a cigit* – fogadtam meg. Volt nálam két karton Rothmans, és néhány doboz St. Moritz. Elszívom vagy elosztogatom mindet – motyogtam magam elé, miközben ujjaim között pörgettem a benzines öngyújtómat. A Romániából csempészett cigarettákat Peregen vettem. Minden környékbeli településen volt egy-egy ház, ahol nagy tételben árulták a cigarettát, de aki akart, az Johnny Walkert és Absolut Vodka-t is vehetett. A szél előtört rejtkehelyéről, amikor kinyitottam a masszív erkélyajtót. Vissza mentem a ballonkabátomért, majd rávettem a pizsamámra. Úgy néztem ki, mintha a bolondballagásomra készülnék. Ahogy kinyitottam a Rothmans dobozát, megcsapott a pácolt dohány édes illata. Békésen sárgállott a postaláda, a kerti kőoroszlán hátán megcsillant az eső. Mintha iszapmáz borította volna méltóságteljes alakját, mintha nemrég húzták volna ki a Dunából. Hallgattam az eső neszezését, miközben egy taxi hajtott el a házunk előtt. Bizonyára a Dózsa György és a Thököly sarkán blokádot biztosító társát váltja a sofőr – gondoltam. A taxis blokádnak második napja. A lehető legrosszabbkor – szívtam bele mélyen a cigarettámba. Több ezer taxi bénította meg Budapestet, és az ország szinte minden városát. Az öbölháború, és a szovjet olajszállítás akadozása miatt a kormány október 25-én hatvanöt százalékos benzináremelést jelentettek be, hogy az intézkedéssel elrettentsék az embereket a felvásárlástól. Az országnak négy napra elegendő olajtartaléka volt. A blokádnak ideje alatt csak a tűzoltók, a mentők és az országból kivonuló szovjet csapatok közlekedhettek zavartalanul. Jártak a vonatok is, így anyámék el tudnak indulni, talán már hajnalban vonatra szálltak. Az ország megbénult, csak azzal vigasztalhattam magam, hogy legalább volt időm naplót írni. Nem írtam rendszeresen, csak a fontosabb eseményeket foglaltam össze. Közben mindent kikészítettem, Király Tibit csak fél évre vártam. Senki nem tudta, hogy reagál majd a fél éve megválasztott kormány a blokádra, annak ellenére, hogy a híradókban bemondták: a rendőrség és a honvédség *nem lép fel erőszakosan*. Senki nem állt a helyzet magaslatán, a kórházban lábadozó miniszterelnököt a belügyminiszter helyettesítette, aki részegen majdnem kiesett az Országház ablakából. A taxisok a Parlament elé vonultak, és kérték, hogy vonják vissza a döntést, a közlekedési miniszter azonban elutasította a követelésüket. Válaszként a taxisok az ország több pontján megbénították a forgalmat.

Október 26-án Mission-koncerten voltunk a Budapest Sportcsarnokban. A nézőtér egyharmadát fekete drapéria takarta el, a blokád miatt nem volt telt ház. Az is zavart, hogy Wayne Hussey, a zenekar frontembere bordó ingét letépvé félmeztelenül énekelte a *Severinát* és a *Garden Of The Light*-ot. Egy elegáns dark-rock zenekar énekese ne vetközzön a színpadon. Bambi nem aludt nálam, délelőtt sem láthatom. Azt beszélik, Budapesten több a taxis, mint New Yorkban, húszezren dolgoztak engedéllyel és több mint ötezren feketén, és olyan CB-rádiós hálózatuk van, amilyennel csak a rendőrség, a mentőszolgálat és a hadsereg rendelkezik. Persze, a CB nem titkosított, tehát a rendészeti egységek is hallották miről beszélnek a *mákos tészta pulóveres* taxisorosok, mégis sikeresen szervezték meg a blokádot. Bambi hasonlította a fehér és sötétszürke szövésű pulóvert a mákos tésztaéhoz, amin akkorát nevettem, hogy ha akartam volna sem titkolhattam: utáltam a taxisokat. Azt hitték, hogy ha a Magyar Tudományos Akadémia tagjait fuvarozzák, máris partnerei lettek a kutatóknak. Kulcstartójukat forgatva minden szerencsétlenségüket a képedbe vágta, hogy ők legyenek a középpontban. Kurvákat vittek szállodákba, de a blokád idején ők lettek a tiszta erkölcs felvigyázói. Nekik a szabadság csak több pénzt jelent, és összehangolt lámpákat a Váci úton. Ha valahol hetvennel lehet menni, akkor ők nyolcvannal mennek. Felfalta őket az unalom, amikor a droszton a *Kacsá magazin* apróhirdetését olvasták. *Idős úr baszna, baszatna, nyalna, nyalatna*. Pedig a szabadságot törvények és intézmények kötik meg, mint meredek partfalat a bokrok gyökerei. Idáig rendben is lennénk.

Nagy nap várt rám, rosszul aludtam. Mikor elbúcsúztam Bambitól, csókot próbáltam nyomni langyos hajára, de kibújt az ölésemből. Azzal váltunk el, hogy három órakor találkozzunk a Hermina kápolnában. Egyik pillanatban boldogságot éreztem, a másikban ürességet. Már hetek óta zajlik életünk legfontosabb eseményének előkészítése. Rokonaim nem segítettek. Anyám tudomásul vette a hírt, és csak annyit mondott, hogy *igen...* Felvitte a hangsúlyt, majd kivárt: vajon mi lesz a folytatás?

- Anya, itt a meghívó, megnősülök.
- Igen...?
- És azt szeretném, ha eljönnél.
- És a Bambino nem jött most veled?
- Nem, Bambinónak, hanem Bambinak becézik, tudod, az őzike... És most nem jött, mert lebetegedett. De nem akartam tovább húzni a meghívást.
- És, nekem mit kell csinálnom?
- Esetleg bort kéne szerezni.
- Az van. Amennyi kell. Elviszed?
- Csak, ha nem gond.
- Miért lenne gond, kisfiam... De én nem tudom felvinni. Nem hagyhatom magukra az állatokat, nem hagyhatom itt a kertet.
- Összel milyen munka lesz a kertben?
- Égetni kell a gazt. És ki szedi össze a tojásokat?
- A szomszéd.
- Jó, de kit kérjek meg, hogy a disznóknak adjon?
- Richárdot.
- Miért? Őt nem hívod? Mert akkor én sem megyek.
- De hívom őt is. Este eljön úgyis...
- Nem viszed el hozzájuk? Úgy illik.
- És elmenni a gyereked esküvőjére, azt vajon illik, vagy nem illik?
- Na jól van!
- Átjön, nem?
- De.
- A szomszéd nem tudja megegetni a disznót?
- De, azt hiszem, megkérhetem.
- Örülsz egyáltalán, hogy megnősülök?
- Örülök, igen! Hogy mondhatsz ilyet?

- Nem mondtam, kérdeztem...
- Örülök, de a te őziked családja nem a mi szintünk. Nem fogadják el az ilyenek a vidékieket.
- Az ő apja még vidéki volt.
- De már nem az. Már bécsi úr...
- Orvos, nem úr.
- A fenét nem az!
- Persze...
- Örülök neki kisfiam, csak izgulok. Orvos lesz a menyasszonyod, orvos az apósod, anyósod pedig valami hivatalban dolgozik.
- Egy minisztériumban.
- Rádásul...
- Én pedig építész leszek.
- Még csak leszel.
- Bambi sem orvos még. Csak lesz. Itt a meghívó. Természetesen kiemelt helyed van a fő asztalnál.
- Szép meghívó. Megnézhetem?
- Azért adtam!
- *Október 27-én, tizenöt órakor, a Hermina kápolnában. Vacsora a Gundelben...* Fiam, én oda akkor sem tettem be a lábam, amikor olyan szép voltam, mint a te Bambid.
- Jaj, anya, ne csináld már! Az csak egy étterem. Nem csinálunk körítést, nem lesz beöltözött vőfély, meg versikék, rigmusok, nem is lesznek sokan, ezért úgy döntöttünk, hogy egy elegáns éttermet választunk.
- Ott ugye a tányért is megmelegítik?
- Nem tudom, nem is érdekel.
- De tánc azért lesz?
- Nem lesz?! Milyen lakodalom az, ahol nincs tánc?
- Vacsora lesz. Mi ilyet szeretnénk.
- Furcsa lesz, az egyszer biztos.
- Ha el akarsz jönni, jelezd, intézek kocsit, szállást, mindent! Ajándékra nincs szükségünk.
- Meglátom fiam! Szeretnék menni!
- Azért gratulálsz?
- Persze, hogy gratulálok! Hogy gondolhatsz olyat, hogy nem gratulálok?

Beköltözésem után egy évvel megvettem Lacitól a Cházár András utcai lakást. Úgynevezett fiktív cserével jutottam hozzá. Az önkormányzati bérleményt papíron elcseréltük a peregi ház nyári konyhás melléképületére, azzal a záradékkal, hogy két hónap múlva lemond anyám javára a házrészről. Így is történt. 400.000 forint volt, plusz én fizettem az ügyvéd költségeit. Szükségem volt hitelre, de az ifjúsági takarékbetét és a jelvénygyártásból származó kis haszon fedezte a költségek több mint felét. A jelvénybiznisz 1990 őszén összeomlott, már senkit nem érdekeltek a kitűzők, legfeljebb cégektől vagy pártoktól várhatunk volna megrendeléseket, de ezen a szinten már nem tartottam érdekesnek a munkát. A gépünk is elromlott, nem volt értelme megcsinálni.

A Cházár András utca és környéke Zugló a belvároshoz és a Városligethez is közel eső elegáns része. Igaz, hogy minden ház felújításra szorul, minden mállik, minden rozsdás, de még kivehető a környék egykori eleganciája. És itt áll a házunk, illetve a lakásunk. Hatvanöt négyzetméter, két szoba, konyha, nagy erkély, ahonnan egy oroszlán sörényét látjuk, ha kimegyünk meginni a reggeli kávékat. Az első hónapokban minden este gáz sprayvel a kezemben aludtam el, mert nem volt kapucsengő, a kaput nem zárták, bárki bejöhett. A cylinder zárat nem cseréltem ki, valahogy nem jutott eszembe. Bambi vetette fel, hogy lecserélhetném ezt az olcsó vacakot, mert ránk rúghatják az ajtót. Már másnap szerelőt hívtam, és felrakattam egy hevedert is. Anyám nem jött föl lakásnézőbe, hiába kértem, hogy nézze meg, hol él a fia. Akkor sem jött föl, amikor, mint bérlő, a nevemre került a lakás, és akkor sem, amikor tulajdonos lettem. 1990 áprilisában, a választások után

két nappal *fillérékért* eladta az önkormányzat. OTP-hitelből és a jelvénybiznisz utolsó forintjaiból ki tudtam fizetni. A vigyorgó, sárga fejes jelvény önbeteljesítő módon működött. Ez volt a kitűző ipar utolsó nagy dobása, és nekünk pont összejött. Ötezer darabot gyártottunk, utána elromlott a gép, és az ipar is leáldozott. Végül a mosolygós arcnak és a *Don't Worry, Be Happy!* feliratú jelvényeknek köszönhettem, hogy már nemcsak a bérleti jogot, de a tulajdonjogot is meg tudtam szerezni. Anyám szerint a kitűzők gyártása miatt megüthették volna a bokánkat, de legálisan vittük az ipart. Így is megérte.

Rajongtam anyámért, mindenben segítettem neki, támogattam, minden este felhívtam, nemcsak képeslapot, hanem dísztvíratot küldtem a születésnapjára, előfizetést intéztem az akkor induló magyar *Burda*-ra. Az 1987-es Moszkvai megjelenés után, amikor is Aenne Burda a moszkvai látogatásakor találkozott Raisza Gorbacsóval is, nálunk is kapható lett a *Burda Modem*. Persze, anyám semmit nem varrt meg magának, de azt ígérte, hogy az esküvőnkre onnan néz ki valami egyszerű, elegáns ruhát, *hogy ne hozzon szégyent rám*.

Gyermeki szeretettel fordultam felé, de ő valójában Richárdhoz ragaszkodott, mert Richárdnak szüksége volt a gondoskodásra, és nem hagyta el, én viszont elköltöztem, a Pestre költözéssel azt jeleztem, hogy nélküle is boldogulok. A bátyám minden nap kimotorozott Peregre, vagy ha spórolni akart a benzinnel a hó végén, akkor biciklivel ment, ami figyelemre méltó teljesítmény, hiszen oda-vissza több, mint tíz kilométer a távolság. Vitt neki Juli főztjéből. Vagy ábuszozott hozzá, ha úgy jött ki a lépés. Ez végül is szép tőle, el kell ismernem, hogy tényleg odafigyel rá, csak azért nem megy át, hogy gyötörje. Ha anyám *helókéval* szólt bele a telefonba, és igennel és nemmel válaszolt a kérdéseimre, tudtam, hogy ott van, és hogy valószínűleg a *Sportfogadásból* írja ki éppen a totótippeket. Így képzeltem. A lapot anyám Richárd kedvéért járatta tovább, apánk halála után. Ha ott volt a bátyám, megváltozott a hangszíne, felvitte a hangsúlyokat, jelezte, hogy legjobb, ha leteszünk a telefont. Nem mondta ki a nevem, azt sem, hogy kisfiam. Maradt a *szia* és a *helóka*.

Amikor hazaértem kétszázharminc kilométer levezetése után, az üdvözlés szertartását követően kiment a kertbe és csak fél óra múlva jött elő ismét. Amikor ezt szóvá tettem, úgy nézett rám, mint aki nem érti.

– Tudod, fiam, mi kinn a tanyán... Aztán, amikor Peregre jöttünk, megdolgoztunk minden egyes tégláért – kezdett bele, miközben tartózkodó mosolya szüntelen ott ragyogott arcán.

– Hazajöttem, négy órát vezettem. Nem mondom, hogy akkor most azonnal enni kérek, csak azt, hogy beszéljünk, igyunk meg egy pohár sört, együnk valami édeset vagy sósat.

– Megmelegítsem a vacsorát?

– Nem enni szeretnék, hanem beszélgetni.

– Fiam, csak éhes vagy! Enni kell!

– Még nem vagyok éhes.

– Majd akkor eszel később. Rendben van! Gyorsan leszedem a rezgőt, hogy összeköszem a margarétával, mert viszem ki hajnalban a piacra. Pár perc, és jövök vissza, na! De gyere velem, kinn is tudunk beszélgetni!

– De a kertben csak a kertről beszélgetnénk!

– Nem csak arról! Na, gyere! Megmutatom, milyen sokat nőtt a bab! Hogy átütötte azt a száraz, cserepes földet!

Itt, a Cházár András utcai kertben nincs bab, sem paradicsom. Csak elhanyagolt virágsorok, aranyeső és fügefafa. Kezem szürke volt a grafitól, mert a kézfejem élével mindig felszedtem a grafitot tónusozás közben. Vonalzót nem használtunk, irányt és arányt mérni viszont fél szemmel, ceruzát előretartva, azon mérícskélve lehet. Hiába sikáltam körömkéfével, nem jött le teljesen. Bekentem Atrix krémmel, majd újabb cigarettára gyújtottam. Anyám mindig furcsán nézett rám, amikor hunyorogva előrenyújtott ceruzámmal mérícskéltem valamit. Ha hunyorítok, élesebben látom a tónuskülönbségeket és az árnyékokat. Már a hétköznapi életben is hunyorogtam. Talán kissé körülményes is lettem. Az építész

nem lendületes mozdulatokkal, hanem fix, feszes csuklóval rajzol, és mint egy rajzgép egyenes vonalat húz. Már csak ezért sem tartottam magam afféle művésznek. Nem önmagam akartam megvalósítani, kezdetleges tervrajzaim elkészítését feladatoknak fogtam fel, nem alkotásoknak. Volt, hogy anyám rajzolás közben zavartan megkérdezte, hogy tudnék darálni egy kis kukoricát a tyúkoknak. Nem volt probléma. Sosem okozott gondot a darálás, a tyúkól kiganézása, vagy a trágya szétterítése a kertben. Szerettem fát vágni, jól esett megkapálni a krumpli földjét. Levegőn voltam, erősödtem. Ilyenkor felvettem nyolcadikos ballagási félcipőmet, amit lefújtam fekete Neolux spay-vel. Eredetileg fehér színű volt, ami mégiscsak vállalhatatlan. Ha hazamentem, átöltöztem a peregi ruháimba, és belebújtam a befestett cipőmbé. Úgy néztem ki, mint aki a tehenészetben dolgozik. Mintha a bátyám kollégája lennék. *Szürrealis*. Évek óta foglalkoztatott, hogy miért romlott meg Richárddal a kapcsolatom, és hirtelen bevillant. Az idegen szavak miatt.

Azzal kezdődött, hogy azt mondtam az *egyértelmű* helyett, hogy *evidens*. Emlékszem, sokáig nem is tudtam, hogy pontosan mit jelent a szó, csak sejtettem, és nem emlékszem, hol hallottam, nyilván a tévéből, talán egy interjúból, esetleg valami filmből. *Evidens* – mondogattam magamban, amikor azt a kérdeztem magamtól az ABC-ben, hogy veszek-e Pepsi-Colát. Még szép! *Evidens*, hogy veszek. Nem bírnám ki a hétvégét kóla nélkül. Richárdot idegesítette. Aztán egyre több idegen szót építettem a szókinccsembe, és egyre jobban bosszantotta, hogy nem érti, amit mondok. Aztán egy spirálfüzetbe összeírtam az Idegen szavak szótárából azokat a kifejezéseket, amikről úgy gondoltam, hogy a hasznomra válhatnak. *Addagio, adekvát, ad hoc, affinitás, áfium...* Szerinte apánkat akartam majmolni, az ő kedvét kerestem, pedig csak néhány idegen szót használt. Gyerekként sokszor hallottam, ahogy anyámnak indulatosan, de suttogva mondta, amikor azt hitte, hogy alszom.

– Nem fogok kanosszát járni.

Amikor nagyobb lettem, azt hittem, hogy ez egy tánc, aztán egyszer, amikor a könyvtárban jártam, eszembe jutott, hogy megnézem az Idegen szavak szótárában. Miért, és kitől kellett volna apámnak bocsánatot kérnie? Ez nem *kardinális* kérdés – folytatta. Mi az, hogy *kardinális*? Titkokat képzeltem az idegen szavak mögé, hiszen eleve olyat jelentenek, amit az átlagember nem is ért. Egy titkos nyelv, ami azért van, hogy valamit elrejtessenek. Annyi foglalkoztam a szótáram összeállításával, hogy a végén észre sem vettem: használni kezdtem a szavait. De nem azért, hogy apámnak imponáljak. Neki csak olyanokat mondtam, hogy *nem kardinális kérdés*, most még eldöntenem, hogy melyik gimibe megyek, mert még csak hetedikes vagyok. Közben fél szemmel figyeltem, mit reagál rá. De *evidensnek* vette, hogy használok idegen szavakat. Richárdot egyre jobban idegesítette, hogy *nem magyarul beszélek*. Talán ekkor, hetedik nyarán távolodtunk el egymástól, talán én húztam falat közénk, szavakból. Azt mondta, hogy *apámnak verem a nyálam azzal, hogy okoskodom*. De nem én lettem ellenséges, hanem ő. Én távolítottam el magamtól, de nem volt ebben tudatosság. Nem gyűlöltem, csak tudomásul vettem, hogy nem más dolgok érdekelnek minket. Ő viszont gyűlölt, és egyre többet provokált. Ahogy ő is érezte, hogy ízlésünkben egyre messzebb kerültünk egymástól, úgy lett egyre ingerültebb velem. Mindez a szüleinknek fel sem tűnt. Vagy ha igen, nem akartak tudomást venni a néhány hónap alatt kialakult és aztán tartósan bizonyuló elhidegülésről. Egy idő után Richárd azt gondolta, hogy szégyellem őt mások előtt. Nem tévedett. Anyám szerint megértőbbnek kéne vele lennem. Szüleim aggódva nevelték, annyira látszott az aggodalom a szemükben, hogy ezt a bátyám is érezte, és össze is zavarta. Csak akkor lettek felszabadultak, amikor megszülettem, Richárdon pedig szép lassan eluralkodott a féltékenység.

A Gundelt Bambi apja intézte. Nagyzolás, persze, hogy az, engem is feszélyezett, de beláttam: ha tényleg elegáns és méltóságteljes vacsorát akartunk, és csak ötven vendéget hívtunk, akkor lehet a Gundel is. Nincs tánc, nincs vőfély, csak zongoristából, nagybőgősből és jazzgitárosból álló alkalmi zenekar, akik a vacsorához illő Nat King Cole-féle jazztémákat játszanak. És ha véletlenül *elkalandoznak*, és előkerül egy-egy sláger, az sem lesz baj.

Nem akartunk sátrat és girlandokat, csak visszafogott eleganciát, és ezt Budapesten csak a Gundeltől remélhettük, ezt el kellett ismernem. Mindenképpen Pesten akartuk tartani, Peregen még művelődési ház sincs, hogy az udvarában kopasszák az asszonyok a tyúkokat. Bambi szülei a Gundelt akarták, ami túlmutatott a lehetőségeimen, de az apjával nem lehetett vitatkozni. Kifizettem a lakást, az esküvő rám eső részét, és nem maradt egy fillérem sem. *Egyszer nőülök, az legyen olyan* – mondogattam mániákusan magamban. Menyasszonyom kivételes nő, megérdemli.

Vannak férjek, akiknek csak sejtetniük kell, hogy vágyódnak valamire, máris teljesül, amit óhajtanak. A nő máris ugrik, szalad, hogy teljesítse. Csakis a férj vélt óhajaihoz igazodik, megpróbálja kitalálni azokat. A nő élete, kapcsolatai, a gyermekek nevelése – mindezek a férfi akaratahoz idomulnak, sőt a nő igyekszik kitalálni azt is, ami a férfiban még meg sem fogalmazódott. A férfi azt gondolja, hogy ő nem rossz ember, mert a szerény feleségében látja tükröződni magát. A menyasszonyom nem ilyen. Nedeczky Helgának hívják. Soha nem láttam szebb nőt nála. Nem kellett emlékművet állítanom a vágyakozásaimnak, azonnal megtaláltam azt, akivel boldog lehetek. Nem volt könnyű a hozzá vezető út. Sőt, olyan nehéz volt, hogy még most sem hiszem el, hogy a feleségem lehet. Sok minden történt Kádár temetése óta. Kikiáltották a köztársaságot, 1990 áprilisában lezajlottak a demokratikus választások.

Helga gyerekkorában egy Dessewffy utcai, hetvenkét négyzetméteres, ötemeletes klinker téglás bérházban lakott édesanyjával. Az art deco hatású franciaudvaros épületet Vogel Jenő tervezte 1931-ben. A második emelet magasságában az évszakokat megidéző puttók bámulják az ötszáz méterre található Teréz körút forgalmát. Az egykori csillagos háztól néhány percre található a Nyugati pályaudvar és az Oktogon és az Operaház is, és Helga anyjának Szalay utcai munkahelye is sétátávra volt. Amikor 1986-ban elköltöztek az Rózsadomb alján megbújó Nyúl utcai villaházba, Helga úgy érezte, hogy vidékre került. Nehezen szokta meg az apjától kapott lakást, nehéz volt megbékélnie azzal, hogy nem volt minden épület földszintjén bolt, étterem, fodrászat, gyógyszertár vagy éppen cukrászda. Egykori bérházuk mögött áll a Lovag utcai általános iskola, aminek lichthof ablakából kilátott az *isi* udvarára, és ha valamelyik szünetben hazaszaladt egy otthon felejtett füzetért, még a nappaliból is hallotta az egyenletes gyerekzsivajt. Az a tény, hogy a szomszéd épületben volt az iskolája, magabiztosságot adott neki. Kitűnő volt, a legjobb tanuló az évfolyamában. Olyan otthonosan érezte magát a Dessewffy utcában, Belső-Terézvárosban, mintha csak egy faluban élt volna. Minden nap hazavitt húsz deka lekváros Nérót az 1918-ban alapított Jókai utcai Hamdi cukrászdából, minden héten bement a Nagymező utcai papír-írószerbe kínai szagos radírért, matricákért, Pax betétért vagy néhány HB-s ceruzáért, augusztus elején már minden tankönyvét becsomagolta, sőt át is lapozta azokat, egy-egy fejezet elolvasott, és alig várta, hogy kezdődjön az iskola. Nem stréberségből, mert szinte sosem tanult, hanem mert mindenre kíváncsi volt. Második osztály végén egy augusztusi nap elolvasta a *Kapcsi Csun* című kínai népmesét, és amikor novemberben erre a történetre került a sor az iskolában hibátlanul felmondta. Bámulatos a memóriája, az anyja biztos volt benne, hogy majd felveszik az orvosira, és komolyabb karriert fut majd be, mint Helga már Bécsben praktizáló apja, aki egy szép április végi nap úgy döntött, hogy többé nem jön haza az osztrák *májás* konferenciáról, hanem kinn marad a szintén sebész kolléganőjével Szalay Magdával, aki – és ez különösen bosszantotta Weiss Jutkát – idősebb volt nála három évvel. Helga anyjával minden vasárnap délelőtt beült az Andrásy úti Művész cukrászdába. Egyik héten puncszezletet kért, a következő héten oroszkrémet, Jutka pedig flódnit és Lipton Earl Grey teát. Anyja ilyenkor felvette a barátnő szerepét, és megpróbálta kitapogatni, hogy a kamasz lánya hányadán áll a fiúkkal. Mindig azt a megnyugtató választ kapta, hogy nem érdeklik a pasik, és ez többé-kevésbé meg is felelt a valóságnak. Helga hétéves korától versenyszerűen vívott, minden reggel hatkor kezdett a BVSC Tanács körüli vívóteremben, és fél nyolcra már vissza is ért a Lovag utcai iskolába. Hétvégén pedig versenyekre járt, így egész élete a vívásról szólt, amit akkor hagyott abba, amikor felvették a Fazekasba. Kisétált az Operához, végigment az Andrásyn, majd a De-

ák téren balra fordult, és a máris ott volt a vívó klub a Wälder Gyula Madách téri épület-sora melletti házban. Semmit nem érzett olyan otthonosnak, mint ezeket a kora reggeli sétákat a szinte teljesen üres belvárosban. Fél hatkor még hallotta a bérházudvarok fái csiripelő madarakat, de amikor negyed nyolckor az iskola felé ballagott, már mindent elnyomott a forgalom ütemes zaja. Megkérdeztem tőle, hogy miért a párbajtőrt választotta, miért nem a ritmikus sportgimnasztikát, vagy az úszást.

– A szakirodalom szerint a kreatív edzésterv, a fizikai és mentális tulajdonságok mellett kiemelt fontosságú a szerencse. És ettől pont olyan, mint az élet. És ne felejtsetd el, hogy a küzdelemben fontos szerepe van a két vívó érzelmi viszonyának!

De egy idő után már unta a 3×14 hétre tagolt éves felkészülést, az első 14 hét alapozó munkáit, az erősítést, a futásokat, az ugrókötelezést. Számos érmet nyert, de ezeknek sem örült, mert nem a győzelem motiválta, hanem sokkal inkább az, hogy ne kapjon ki. És amikor az edzője átment a Honvédba, elérkezettnek látta az időt, hogy erre hivatkozva végleg abbahagyja vívást. Arról nem is beszélve, hogy a gimnáziumi tanárai elvárták, hogy külön-órákra és versenyekre járjon matematikából és fizikából, így számos hétvégi versenyt kellett kihagynia, ezért a gimnázium első évének végén az anyja szemében is logikus lépésnek tűnt a sport felfüggesztése. Helga a napi edzések ellenére is törekeny és légies maradt. Hogy ne tűnjön kemény, éber, támadásra kész nőnek, szinte öntudatlanul is rájátszott a légies, finom mozdulatokra. Ahogy abbahagyta a vívást, megnöttek a mellei az addig fiús alkatú, vékony lánynak, és néhány hónap múlva igazai nő lett belőle. Bécsben élő apja is azt szerette volna, ha lánya az orvosira megy, ő is elfogadta, hogy befejezte a vívást, amiben 1984-ben korosztályi ezüstérmet is nyert. Helgának mániája lett a biológia és az orvoslás, már tizenöt éves korától minden energiáját a tesztek gyakorlására fordította, és olyan fanatikus lett, mint a gimnázium egykori tanárai, akik 1945-ben szánkón vontatták el az iskolára hullott, fel nem robbant bombákat a Duna partjára. Helgát nemcsak a gyógyítás érdekelt, ha apja lelkesen beszélt a Mercedes autógyárról, másnap utána olvasott a könyvtárban, de amikor a rádió *Társalgó* című műsorában arról volt szó, hogy érdemes lenne újra kiadni Hamvas Béla munkáit, felment az Országos Széchényi Könyvtárba, és elolvasta az addig csak kéziratban létező *Karnevákt*. Helgából bármi lehetett volna, ügyvéd, mérnök, gimnáziumi tanár, kutató, ő maga volt a *lehetőség* az elképesztő logikájával, memóriájával és empátiájával, mégis mindennél jobban izgatta a gyógyítás. A fiúk nem érdekelték igazán, az apja bűvöletében élt, fel sem merült benne, hogy a korosztályából bárkivel is összejjön. Viszont elbűvölték a sebészek, a finom, de határozott mozdulataik, önfeláldozásuk, tudásuk és kiegyensúlyozottságuk. Én nem vagyok kiegyensúlyozott, ráadásul Helga másfél évvel idősebb nálam. Akkor miért szeretett belém? Talán azért, mert minden különbözőségünk ellenére úgy éreztük, mintha együtt nőttünk volna fel. Olyan dalokat idézett a televíziós mesejátékokból, amiket azt hittem, rajtam kívül senki nem jegyzett meg, és olyan interjúkat tudott idézni a Pajtás újságból, amikre a barátaim közül senki nem emlékezett, ismerős volt számára az óvodám, pedig sosem járt ott. ■ ■ ■

Poós Zoltán: 1970-ben született Battonyán. 1992-ben jelent meg első kötete a Cserépfalvi gondozásában, majd hat verseskötetet, három regényt és több esszékötetet is publikált. 2002-ben Zelk Zoltán-díjat, 2012-ben Füst Milán-díjat kapott. Az *Étvágy az imákra* című új regénye könyvhétre jelenik meg a Kalligram gondozásában.

ébren

életben maradtam,
fájdalmam végül is nem volt
inkább a megalázottság és a
kapaszkodás önmagamba, ami
feszült bennem, s ahogy ez a
feszület tartott, ahogy ez megtartott
értettem meg természetünk
érzéseink jelöletlenségét
hullámzását, meghittségét
fizikai biztonságát;
bizonyosság ez, mint a tér, mint
az ember az összes hordalékával
ahogy megvilágosul az egymás
előtti szégyen diadala
mert megszületett

születés

ott azon a homokpadon
a Pireneusokban, ahol tényleg
csak az a nap volt
a teljesség, a gyermeki öröm
a bizonyossága az életnek
annak az egyszeri és boldog voltában
egy leülepedett, hegyek közé szorult
forróság volt, s a forrón tartott
szerelem, mint a hegyekről gördülő
éles kő-moraj végtelennek tűnt
ebből a természetességből rohantunk
aztán az ütő-kopó életsztrádára
hogy a traverzek és az örök-sitt között
bomlasszuk a társadalmat

eltolódás

a kövekre ráomlott tavasz
forgácsol, omlaszt
és keresztbe fúj a délelőtti héven
mikor a Duna keskeny a hullámhoz
szemet szűkít, könnyet présel
és hordja az elmúlt évek hiábavalóságát
de érzed azért, hogy élni
fontosabb másnak, hogy aztán a szél
mint homokszemet hordjon szét

elengedem ezt az órát
minden csúszik így
és mintha elveszne ez a kis
idő, pedig nem, és csak úgy
mint máskor a napsütéses fénydarab
vándorol bútoron, pulóveren
poháron és a folyamon
ahol elúszik egy lapos hajó, a rakpart
és a fák előterében
járművek gurulnak vízszintesen
elengedem ezt az órát
ahogy csillámlik, múlik minden

Deák Botond (Székesfehérvár, 1969): költő. Pécssett él.
Legutóbbi verskötete: *Zajló* (Palimpszeszt+PRAE.HU, 2012).

A törköly

A törköly

Július közepén az éppen csak kásásodó óra legalább félméteres újhó esett. Tökéletesen elfedte a falu lakosainak eddigi buzgólkodását. Az emberek napokig csak az ablakból lestek ki, legfeljebb a tyúkólból hozták be a megfagyott csirkéket, mert nem volt mit tenni, önmaguk legszükségesebb javait fogyasztották, hiába is gondolták úgy, hogy az újtavas majdcsak megérkezik, ledér és kacér szelek jönnek, és felmelegítik ezt az elátkozott völgyet. Eddig mindig is a nyári forróság okozott tapintatlanul sok kárt, a veteményes kertek kiszáradtak, a ritkán és nagy pusztítást okozó zivatarok elmosták a kiskertek gyöngén talajba gyökerező és megkapaszkodni képtelen hajtásait. Most azonban sem ültetni, sem vetni nem tudtak, a langyos meleg nem volt képes eltüntetni a vastag hótakarót. Csak a latyakban magvakat szóró emberek groteszk figurái mozogtak a kertekben, és a palántákat is csak egy karóval szúrták be a földbe, nem remélvén sokat a képtelenül késlekedő nyártól. Korán keltek, és korán nyugovóra tértek, a kocsmát egyre ritkábban látogatták, mert már nem tartották valószínűnek, hogy valaha is kijózanodnak, ha még egyszer berúgnak. Különös előszeretettel keresték fel ugyanakkor a halottaikat a temetőben, és a családtagjaikat a börtönökben, mintha csak ezeknek a kegyes és emberbaráti érzéseknek az ideje jött volna el. Így Lola beszélőin néha tízen is megjelentek, és a szegény Zajc alig tudott a feleségével szót váltani, nem beszélve Vityekről, akinek havonta küldtek hatalmas csomagot a falu hálóját leróva, és amikor csak lehetett, népes küldöttség álldogált a cellája ablaka alatt, hogy a falusi kórus teljes repertoárját elénekeljék neki, legvégül pedig a legkedvesebb nótáját, amelyet oly sokszor eldalolt maga is a kocsmá söntésének támaszkodva, s ő bentről a Börtönkarnagy tanácsait követve furulyájával kísérte: *Szakállamba simít kezéd, mint egy boglyas szellő.* Aztán elvonulva már csak a volt polgármester zokogását hallották a nyitott ablakon keresztül.

Nagyokat aludt ezen a nyáron Zajc is, ha napközben felébredt, egyéb dolgai mellett sokat forgatta a kottákat, és szorgalmasan gyakorolt, mert ő is megérezte ennek a lelket formáló tevékenységnek a hétköznapi hasznát. A Börtönkarnagy egy augusztusi estén állított be hozzá, akkor már hetek óta nem látta, elmondása szerint újra csak a börtönzenekar fellépéseinek szervezésével volt elfoglalva, mert több kürtösének és üstdobosának nem adtak beutazási engedélyt egynémely távoli országba, tekintve azokra a bűnügyi veszélyekre, amelyek a többszörös gyilkosok jelentenek a békés polgári lakosságra. És egyre több fel-

tételnek kellett volna megfelelni, de a Börtönkarnagy kitartott azon elképzelése mellett, hogy a hegedűs bilincsen nem hegedülhet, és a zongorista lábáról is le kell szedni a kalodát, ha már egyszer színpadra lép.

Egy hatalmas kalucsniban érkezett, és még mielőtt megszabadult volna tőle, gyorsan a biliárdszobába rohant, hogy ellenőrizze miként is távoztak jöttére ezen az estén a vendégek, de csalódással vette tudomásul, hogy minden ablak zárva, az asztalokon a korábbi tivornyáknak semmi nyoma nincs. Már az is feltűnhetett volna persze neki, ha nem olyan gyanakvó ebben a tekintetben, hogy Zajc maga is a kemencesutból vackolta ki magát, és a kezében ott volt a hangszere, az arca pedig álomtól volt fátyolos. A Börtönkarnagy szokása szerint kevés figyelmet fordított az apró részletekre, így amikor észlelte az ivó tökéletes elhagyatottságát, csak átrebbent a tekintetén valami búskomorság, hogy most már a kocsmáros szabad préda a számára, aki semmiképpen nem hozakodhat elő a reggeltől estig őt készenlétben tartó foglalatosságával, és így végre sajnálatosan mindent elmondhat neki, amit érzése szerint még nem mondott el, részben kíméletből, másrészt mint olyan idegen, aki csak begyalogolt a falu közösségi életének legfontosabb helyszínére, ahol a kime-nekülők jelentették a valóságos életet, és ő kissé átszabta jelenlétével ezt a zárt teret. Rögtön azzal kezdte, hogy most azonnal hozzon neki Zajc abból a törkölyből, amelyet a múlt év karácsonyán talált valamelyik gazdátlan pohárban, és amelynek íze őt a legnemesebb orosz vodkák aromájára emlékeztette. Maradásom ereje, mondta gyorsan, egy olyan kijelentés, amely lényegivé képes válni, megfontolás nélkül belezsúfolódik az én egész valóm, de amelyet abban a pillanatban elfelejték, amint kigondoltam. Mert e mondat nélkül tökéletes sötétségben ülök, de ugyanakkor abban a reménységben, hogy visszatér még az elmémbe ez a mondat, amelyet lehetségesen abból a törkölyből párállt ki az agyam, amelyre olyan pontosan emlékszem, és az itten való időzésem akkor lett számomra lényegivé. Ha megszűnne az a reményem, hogy még megállapíthatóvá, leleplezhetővé tehetem az igazságot, akkor rögvést fel is oszlatnám kettőnk magányát.

Zajc képtelen volt eldönteni, hogy rögvést induljon a pincéjébe, vagy hallgassa tovább a Börtönkarnagy elbeszélését, amelytől egyébként magára nézve semmi jót nem várt. Nem volt biztos benne, mit is kíván most a vendég, mert az efféle lötyteit csak a falu lakói számára tartogatta, ha volt is némi különbség, az a hordók anyagának állagából adódhatott, s hogy nagy mennyiségű készletei voltak ezekből a borgazdák által lepárolt szeszekből, s a párlatok sajátságaiából adódóan volt olyan készlete, amelybe olykor ő is szívesen belenyalt. Ne elmesélve legyenek a dolgok, folytatta a Börtönkarnagy, hanem rögtön mondjuk ki a lényegét. Az epikus jellegű dolgokban benne rejtőzik a valóság meghamisításának a lehetősége. Ha valaki sokat mesél, akkor olyan érzésem van, mintha szorgosan varrná a vásznat, holott rég elfogyott a cérnája, ha érti, Zajc uram, hogy mire is gondolok. Soha nem voltam képes elviselni egy olyan eszmecserét, amelyik egy kihűlt régi pörkölt zamatát melengeti a közönséges társalgásban. A valóságban csak elsődleges nyelvi kijelentések léteznek a számomra, s hogy ezek értelmese-e, az nem tartozik az epikus elbeszélés megítélése alá. Szerintem, mindig úgy gondoltam, és így is emlékeztem, csak egy üres szobában lehetséges igazán elemi társalgás. Még két ember is sok egy efféle eszmecseréhez, hiszen a másik sokszor jobban tudja, hogy mit akarok mondani, és én már a füle varrásából kihallom az ítéletét. Ígérem, Zajc uram, hogy ha ide hozza azt a bizonyos karácsonyi karcos törkölyt, nem so-kaíg fogok csodálkozni, egyből felhajtok belőle egy pohárával, és aztán fölhajtok még kettővel, hárommal is belőle, ha úgy szoty-tyan a kedvem. Hiszen ahogy beszélünk itt, máris úgy érzem, hogy összeköt bennünket egy tárgy elmaradásának a pótolhatatlansága.

Zajc megint elindult, mert maga sem tudta, mit akar ma a vendég. Végiggondolta a pincének állványain sorakozó hordócskák lehetséges tartalmát, amelyek már a méretüknél fogva inkább hasonlítottak egy pelenkába burkolt csecsemőre, vagy egy ölebre, amely állat dajkálásra és szeretetre éhes. Amint azonban átment az ivón, a Börtönkarnagy újabb fejleményekkel állt elő, amelyek a legkevésbé sem a kívánt törkölyt érintették. A szél önmagában is fúj, mondta, végeredményben minden ezt kutató objektum efféle irányú hajlama a szubjektum túlzásba vitt önbizalomhiánya. Vagy még az sem, aki nem fekszik kényelmes ágyban, és nem érzi jól magát a tulajdon társaságában, az szellemileg ugyan értékes lehet, de semmi jóval nem kecsegtet a közjó számára.

Na, hozza csak azt a törkölyt, pattant fel hirtelen a Börtönkarnagy, nem kell sokat emlegetni, megteszi magában is. Ilyenkor azt gondolom, hogy régóta vágatunk, de mindig csak a sötét mezőn, pontosan nem tudhatjuk, hova is tartunk. A feleségem gyakran óvott attól, hogy a jelenlétében elmélkedjem. Talán túl jelentős gondolkodónak tartott, másra nem is merek gondolni. Úgy remélte, ha egészen közönséges életet élek, akkor maga mellett tarthat. Pedig a jobb és a bal felcserélhetőségére vonatkozó harmadik paragrafus szerint még mindig egészségesebb, ha összetörjük az agyunkat, mintha képtelenek lennénk eligazodni a világban. Most hallottam, hogy az új polgármesterük is csapdába esett, ám nem a saját csapdájába, ahogy a lapok megszellőztették. Egyszerűen hitelt adott az efféle könnyen mámorra terebélyesedő józanságnak. Megfigyeltem, hogy mindenki valamilyen szerelembe esik, úgy gondolják, hogy a szerelem elég mély kút ahhoz, hogy oktalanul belevessék magukat. Aztán persze nehezen vergődnek ki az efféle emberek az érzéki-ség tócsájából. Itt felvetett, mintha csak maga elé képzelné azt a bizonyos páncélszekrényt, amelybe becsukódott Vityek hosszú szakálla. No, kedves Zajcom, hol marad már az a kitűnő nedű? Tudja, én soha nem ittam még törkölyt, de erről akkor eszembe jutott egy nagyon erős kijelentés, amelyet azonban nem jegyeztem le azonnal, és bár pontosan tudtam, hogy ez a mondat életem megváltása, minden titkok titka, rám nézve legalábbis, aki mindig egy ilyen faltörökös-szerű gondolat révén próbáltam kiváltani a saját nyomorúságomat, már ha ért engem, kedves Zajcom. Mert bár az epikus gondolkodást meg-

vettem, de a tragikusát egyszerűen gyűlölöm. Holott bizonyára azt gondolta, hogy éppen fordítva van. Aki sok mindent elásott már az életében, az bizonyára már magát is elásta. De amikor a maga nedűjéből ittam, bárcsak tudnám, mi is lehetett az, hiszen a menekülő falusiak poharában találtam, és nem volt sok, éppen csak az alján kotyogott valami, és amikor ott ültem, eszembe jutott az a mondat. Maga persze nem vette észre, hogy gondolkodom, hogy életem legfontosabb kijelentésén merengek, és akkor még egy pohárkával felhajtottam, ekkor már egészen biztos voltam benne, hogy megkaptam életem legnagyobb ajándékát. Maga ezt valóban nem vehette észre. Ahogy persze a feleségem mindig észrevette, ha a jelenlétében átadtam magamat az engemet leginkább létemben fenyegető mondatoknak. Azon nyomban felugrott, és sikoltozva kirohant a szobából, bezárkózott a kastélyunk északi szárnyába, már ha volt ilyen. És csak több napi könyörgésemre, és megfelelő ajándékok ellenében volt hajlandó újra szóba állni velem.

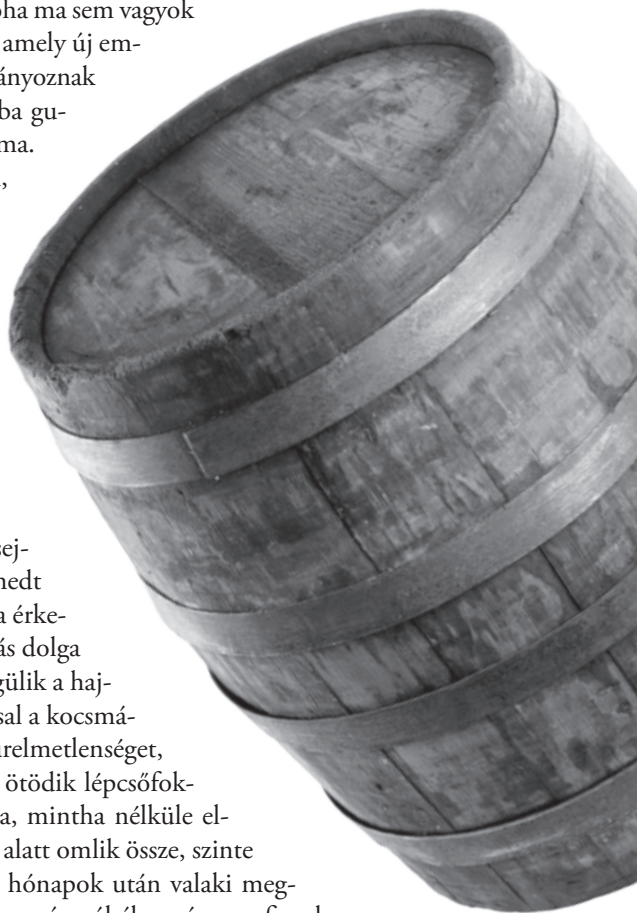
Mert a színészek a színészetüket gyakorolják, és egyre távolabb kerülnek mindenféle ellenőrizhető valóságtól. Egyszer csak kattan a bilincs a csuklójukon, és belezuhannak életük elnagyoltan megfestett hátterébe. Szó se róla, én nagyon is vonzódok a színészethez, bár sosem volt közelebbi, úgymond meghitt kapcsolatom ezzel az álságos világgal. Aki túlságosan sok rajongó kereszteszédésében él, az képtelen feldolgozni az öt csodálók képzetait. No, Zajc uram, éppen itt az ideje, hogy végre felhozzon nekem egy üvegcsével abból a pálinkából, amelyik azon a karácsony estén kifordított

magamból, úgyszólván új emberré változtam tőle, noha ma sem vagyok képes felidézni azt a mondatba ágyazott gondolatot, amely új emberré tett. Felpattan, és az ablakhoz rohan. Miért is hiányoznak ma a vendégek, kérdezi Zajcot, hiszen ezeken a hóba gubancolódtott estéken mindig tele szokott lenni a kocsmá. És amikor a lakásomban képzeltődöm, fent a dombon, olyan érzésem van, hogy most mindannyian az én, az agyamból akkor kiszökkenő, sem nem epikus, sem nem tragikus kijelentésemet ízlelgetik. Miközben persze tudom, hogy a Litván Pék halálra fagyasztotta a feleségét, és Duci Mancsi beszélt a tiszteletessel, és most azon töpreng, nem kellene-e ennyi kacérság után kolostorba vonulnia. És legalább újabb négy helyi gyilkos és garázda ellen indult eljárás. Maguk, ha sakkoznak, akkor is tíz partira jut legalább egy gyilkosság.

Zajc elindul egy korsóval a pincéjébe, bár nem sejteti, mit is kíván a vendége, aki megint úgy ül a kivénhedt kanapén, szemben a pulttal, mintha királyválasztásra érkezett volna, ahol ő az egyetlen jelölt. Mivel semmi más dolga nincs, hiszen a falu lakosai most már keményen megülik a hajlékaikat, nem kószálnak esténként némi vágyakozással a kocsmába, ezért a kocsmáros nem mutathat most semmi türelmetlenséget, teszi a dolgát, ahogy illik. Akkor azonban, talán az ötödik lépcsőfoknál a Börtönkarnagy újra csak maga elé parancsolja, mintha nélküle elfogyyna belőle minden erő, magányában egy pillanat alatt omlik össze, szinte életmentő számára, hogy a hosszan egyedül töltött hónapok után valaki meghallgassa. Zajc uram, mondja a Börtönkarnagy, a hosszú próbák során megfigyeltem, hogy a színészek és zenészek nem az eszményi nullpontról kezdik másnap a próbát, hanem az előző napi utasításokhoz képest haladnak tovább, egyre távolodnak a darabok szellemiségétől. Mondhatom, Hold-Föld távolság. A művészet engem a benne lapuló szerepek kitöltetlensége miatt érdekel. Minden művész vagy színész elvesztemen bolyong a szerep barlangszerű üregében. Ez a mások által megképzett mesterséges tér olyan hatalmas, amelyet senki nem képes betölteni. Érthető okokból ezért lehetséges egy művet számtalanszor előadni. De aki csupán arra az egyetlen és öt kiteljesítő kijelentésre vágyik, az dermedten magáll a művek kapujában, ahogy én is képtelen voltam felemelni a kezemet, amikor a *Nabuccót* vezényeltem volna Terenyén, a várbörtönben, ahol csupa életfogytiglanira ítélt rab volt a nézőtér, hiszen bármiként is undorított már húsz éve ez az opera, a rabok kérésére ezt kellett előadnunk. De tudtam, hogy a rabszolgák kórusa után majd, mint Böcsön, Bucsán, Borhídszéken a hallgatóság ordítva a kórusal énekel, és végül összetöri a berendezést. Nem beszélve a hangszerekről, a zenészekről, a börtönőrökről és a börtönparancsnokról, ahol a lázadás során mindegyikőjüket a cipőfűzőjükre felakasztják.

Most azonban egyetlen kortyot szeretnék inni abból a párlatból, amiért idejöttem, és el szeretném játszani végre azt a szerepemet, hogy ki is vagyok, ha nem vagyok már régen az, aminek képzelem magam. Lemegyek Zajc uram, abba a pincébe, és beleszagolok a pálinkás hordóiba, hiszen nem követelhetem meg, hogy felhossa, és a szájamba csöpentse azt a mondatot, amelyik egyetlen és legfontosabb számomra, és örökös parancsként, kimondhatatlan ésszerűséggel kormányoz engem, követel és megsemmisít. Konkrét célom nincs, mondja a Börtönkarnagy, hogy itt időzzem, miközben valóban Zajc után indul a konyhából levezető lépcsőn. Ezt akár bűnömként is felróhatják nekem a falubeliek. Úgy is mondhatnám, hogy a jelenlétem tökéletesen magába olvasztotta a voltaképpeni feladatomat. Miközben egy magamban megfogalmazott ítélet kárvallottja vagyok, elveszítettem az érvényességemet, és ezért akár meg is vonhatják tőlem az itt-tartózkodásomhoz való jogosultságomat. El kell ismernem, hogy abban a formájában, ahogy megjelen-

tem a faluban, a személyiségem már nem érvényes, a feladatom azonban még épp olyan erős, ha nem erősebb bizonyosság a lényem hitelessége szempontjából.

Mikor leértek végre abba a nevezetes pincébe, ahová Zajc soha nem engedett le senkit a falusiak közül, mert félt, hogy túlságosan is felkorbácsolná a szomjúságukat az eleven kis hordók látványa, amelyek úgy sorakoztak a fal mellett két oldalon, mint a szopós malacok az anyjuk csecseinél, és még bűnös gondolatokat ébresztene bennük, netán a kocsmáros távollétében is ideóhajtoznának, ahol a facsapokból könnyen kinyerhető esszencia várja a száraz torkokat.

Zajc félreállt, engedte, hogy a Börtönkarnagy egyenként szemrevételezze a nagyság szerint sorban álló és mind egyenként barnára pácolt faedényeket. A vendég előbb végigkoptatta a bordáikat, jelentőséget tulajdonított tompa zenéjüknek, magasabb és mélyebb tónusú kongásuknak, és sejtelmesen simogatta az oldalukat, mintha ki szeretne volna csalogatni belőlük az örökre elveszettek hitt mondatát. A hordók azonban nem vallottak, egészében keveset mondtak el a tartalmukról, mintha csak mély álomba szenderült filozófusok üstökét lapogatná, amely fizikai érintés nem árult el semmit gondolataik mélységéről. Ezután ragadott meg egy tálcán álló poharat, és a legkisebbtől indulva egy-egy cseppnyit eresztett bele, majd hosszan ízlelgetve merengett a múltba süllyedt üzenet értelmén. Olyan rettenetes koncentrációval dolgozott, hogy Zajc egy percre sem kételkedett benne, a vendége tudományos alaposan próbál szikrát csiholni a hordók tartalmából. Egy idő után magáról megfeledkezve beszélt is hozzájuk, mindet kis madaramnak, aranytojást tojó tyúkomnak, borzaskámnak vagy éppen tubarózsámnak nevezte, és hosszan udvarolt nekik, hogy a titkukat megtudja. Bármilyen apró kis cseppek voltak is ezek, a sor végére érve meg kellett kapaszkodnia, mert úgy tűnt, egy pillanatra az egyensúlyát veszíti, de ez éppen múló tünet volt, a visszafelé vezető soron már határozottságot mutatva lépkedett, és nem hagyott fel az egyre szenvedélyesebb udvarlással. Amikor már a csapokat egyenesen szájon csókolta, Zajc meglepette, hogy ebből semmi jó nem következik, az a mondat, amit a Börtönkarnagy keres, valahogy nagyon beragadt valamelyik hordóba, ott tanyázik az üledékben, és csak valamilyen csoda folytán vetődött annak idején a poharába. Ettől kezdve kisebb támaszul szolgált az egyre hosszabb imákat a hordókhöz intéző vendégének. Kezdett el szabadulni a pokol, a vénember teljesen kivetkőzött magából, a hordókat a nyálával kente be, csálé szájával végigcsókolta a bordákat, és térden állva mondott szerelmes vallomásokat, némelyiknek még a kezét is megkérte, míg az utolsó előttire ráhanyatlott, majd élettelenül a pince homokos talajára csúszott. Itt aztán nem mozdult többé. Mondat nélkül maradt, gondolta Zajc, és a Börtönkarnagy őuraságát levegőztetés céljából kitámasztotta a kocsmára elé. ■ ■ ■

Magánbiológia

A leghidegebb tavaszi napok egyikén történt.
A másodosokkal berendeztünk egy terráriumot,
és beletettünk egy hernyót, hogy megfigyelhessük
az újjászületés lépéseit.
A szír kisfiú pedig megszólalt,
ugyanígy kelnek majd ki a sírból három emeletes házunk
alá szorult halottaik.

Nem tudtam, mit mondjak.
A csend gyorsan megszilárdult, mint
kiszáradt folyómederbe öntött beton.
Hogy eltereljem a figyelmüket, kitaláltam,
nevezzük el a lepkét, ami nemsokára kikel.
Ő is javasolt egy szépen csengő, furcsa hangzású nevet,
sokkal később tudtam meg, hogy azt a gyerekeknek kifejlesztett
antidepresszánst nevezik így, amit akkor már hónapok óta szedett.

Mire kikelt a pillangó, egy ideje már nem járt iskolába.
Talán rájött, hogy nem következik be,
amit mondott,
és nem akarta elkeseríteni a többieket.

Mi azért ünnepeltünk egy kicsit,
végignéztük, ahogy a lepke kibontja gyűrött szárnyait
asztán kiengedtük,
becsuktuk az ablakot,
a gyerekek csillogó szemekkel néztek utána,
én pedig nem mondtam el nekik, hogy kint még hideg van,
nemsokára megfagy.

Hadd higgyenek tovább a feltámadásban.

A pusztulás létigéi

Amikor közölték a dolgot az anyjával,
azt mondta, ne vigyék be hozzá, meg sem akarja nézni.
Csak annyit tudtak róla, hogy sosem fog tudni megtanulni beszélni,
de a hangok úgy nyüzsögnek a szájában,
mint esőgyűjtő hordókban a szúnyoglárvák.

Egyébként jó gyerek. Az első pár évben keveset sír, átaludja az éjszakákat.
Általában a sarokban ül, egy eldobott műanyagflakont tologat a földön,
és közben berreg hozzá,
az ember szinte elhiszi, hogy egy kisautó van a kezében,
ahogy azt is, hogy talán ő is lehet még ember

A gondozók kijelöltek számára egy ágyat
az anyja nem jön érte. Eldöntötte, új életet kezd.
Mint egy sugárzó atomhulladékkal teli tartályt,
ássa el magában azt, hogy egyáltalán létezett.

Belső naprendszer

miközben kórházzról kórházra jársz
és ha újszülöttet látsz, folyton elsírod magad
azt javasolják,
hallgass meg mindenkit,
hagyd, hogy a tanácsok befészkeljék magukat
szíved repedéseibe
apró lárvákat letegyék
amik kikelve úgy zsongnak majd körül
mint a Szaturnuszt a gyűrűjét alkotó porszemek
és akkor végre elhiszed,
hogy te is egy olyan bolygó vagy,
amin megvannak az élet feltételei
és az orvosok egyszer majd lakhatóvá tesznek téged is.

Fakír

Az utolsó emléke Aleppóból a fakír volt.
Egy szövetségesen térdelt, és tört üveget evett.
Nem lett baja, bár a szilánkok felsértették a torkát,
a mutatvány után néhány hétig nem beszélt.

Nem sokkal később kezdődött a támadás.
A nők és a gyerekek nem tudtak mit csinálni,
ezért kétnaponta átrendezték a lakást,
az éjszaka hazaérő férfiak pedig mindig megbotlottak
a lábuk elé kerülő bútorokban.

A szülei egyre többet veszekedtek.
Elkezdték felfalni egymást, mint a halak az akváriumban,
mert azóta nem lehetett tápot szerezni nekik.

Már hónapok óta tartott az ostrom.
Behúzott függönyök mögött éltek, alig volt fény,
eltelt vagy három nap és háromszáz éjszaka,
amikor az anyja tiltása ellenére kiment.
A szülei és a testvérei bent aludtak.
Hatalmas fényt látott,
métereket repült a légnyomástól.
Ahogy a földig rombolt házra nézett,
arra gondolt, mennyire megijedt,
amikor évekkal azelőtt
egy képtárban elvesztette a szüleit.
Akkor egy órán át sírt, most meg nem érzett semmit.
Csak a romokat és a kitört ablaküveget nézte,
és arra gondolt, ha most megválna magát, nem fájna,
már teljesen érzéketlen lett, mint egy fakír.
Úgy kellett onnan elrángatni.
És amikor később kérdezték tőle, mi történt
mintha szilánkokat evett volna
nagyon sokáig nem beszélt.

Víz alatti felvétel

Harminc éves korod után
a rossz gondolatok befészkelődnek a fejedbe,
mint a padlástér korhadt gerendái közé
a kártevő állatok.

Éjszaka felébredsz a hangjukra
pedig álmodban épp Velencében sétáltál.
Jóval fiatalabb voltál, mint most,
táskádban egy üveg bor,
benned pár bontatlan érzés,
még alig ismerted magad.

Egy pillanatra érezted,
milyen volt hinni magadban.
Mintha csak megtaláltad volna
a sakk-készletből eltűnt figurát,
amit az utolsó lépéssel ütöttél le,
amikor először sikerült legyőznöd az apád.
De nem fékezed le a jelen szerelvényét,
nehogy rád essenek a múlt fejed fölé pakolt poggyászhalmazaid,
nem teszel fel magadnak több kérdést,
nehogy feltűnjön valami,
aminek az elvesztését nem vetted észre,
mint amikor gyerekkorodban ásni kezdtél,
és megtaláltad a tuja alá temetett háziállatot,
amiről azt mondták, csak elkóborolt.

Maradsz a könnyen teljesíthető dolgoknál.
arra gondolsz, jövőre talán tényleg eljutsz a tengerhez
ettől néhány percig boldognak érzed magad,
azt képezed, minden álmod teljesülni fog.
Velencére gondolsz, és nem veszed észre,
hogyan a jövőd lassan süllyed,
mint a vízre épített városok.

Csúcsdíz

A befogadó-állomáson nem hitték el,
hogy nem az almákat akartuk ellopni a fáról,
csak a csúcsdísz, az ágak fölött lebegő napot.
Hallgatásunkat beismerésnek vélték,
pedig csak védekezni akartunk egy, a valóságnál
hihetőbb hazugsággal,
de a szavak összeragasztották a fogainkat,
mint a törökméz.
Az is ellenünk szólt, hogy elfutottunk.
Pedig a helyiek csak meg akartak ijeszteni,
nem utánunk, hanem a levegőbe lőttek.
Az egyikük röhögve kiabálta a másiknak:
„Vigyázz, nehogy eltalálj egy angyalt!”

Az persze senkit sem érdekelt, hogy a termés később kárba ment,
mert az almákat senki sem szedte le.
A fák közelében pedig találtak egy angyalt.
Csupa lyuk volt a szíve.
Ki tudja, miért pont ebbe halt bele.

Izsó Zita (Budapest, 1986): költő. Legutóbbi verskötete: *Színről színre* (Prae, 2014).
Legutóbbi, Bach Mátéval közös munkája: *Pesti nő* (Athaeneum, 2017).

Stresszlabda

Mikor rákérdezett, azt mondtam, reklámajándék, egy konferencián kaptam. Stresszlabda. Nem voltam felkészülve, hogy tovább faggat.

– Melyik cégtől? – kérdezte Kriszti, nekem pedig torkomon akadt a szó.

– Coca-Cola – nyögtem ki némi gondolkodás után. – Náluk sok a stressz. Folyton versengenek a Pepsivel – próbáltam megalapozottan hazudni.

– De az egyik oldala tele van karcolással.

Tényleg akadt néhány, bár egyáltalán nem volt zavaró.

– Leejtettem a villamoson. Ráléptek.

– Miért nem piros? – ekkor vesztettem el a türelmemet, mint általában, ha sarokba szorítanak.

– Honnan tudjam? Kérdezd meg a marketingesüket!

Nem firtatta tovább. Előbb megtűrte, később megszerette. Tényleg szép volt. Áttetsző, akár egy hatalmas borostyán, puha és formázható, kellemes tapintású, mint a telt női mellek. Mindketten vonzódtunk a telt női mellekhez. Én férfiként természetesen, ő pedig az első találkozásunk óta hasonlókat szeretett volna magának, teli tejjel és egy szoptató kisbabával a végén.

Nicolt élőben először egy téli napon láttam a villamoson. Ült lesütött szemmel, csak nézett maga elé, de feltűnő ruhákat viselt, a haját is kibontva hordta, így azonnal felismerem. Különös jelenség volt, egyszerre próbálta magára irányítani a figyelmet, egyúttal mint ha szégyellt is volna valamit. Kék szeme és platinaszőke haja megbizsergetett, sosem volt ilyen barátnőm, pedig folyton hasonló lányokról fantáziáltam. Hetek teltek el, mire meg mertem szólítani. Két-három alkalommal láttam, mindig a Nyugatnál szállt le, ahol én is, gyakorlatilag szomszédok voltunk.

Egy márciusi napon aztán leejtette a retiküljét. Jobban mondva kiverték a kezéből leszálás közben. Nem tudott azonnal utána nyúlni, bevásárlótáska is volt nála, gyorsan felkaptam.

– Köszí – suttogta meglepetten, majd sietve megindult.

Tartottam a tempót, közvetlenül mellette sétáltam. Véletlenül se akart a szemembe nézni. A bizalmatlanság normális lehetett a helyzetében, erre akkor még nem gondoltam. Végül rászántam magam, megszólítottam.

– Nicolnak hívnak, ugye? – béna kezdés, éreztem, ő viszont így azonnal átlátta a helyzetet, hirtelen magabiztossá vált. Többé nem akart lerázni, meglátta bennem az üzleti po-

tenciált. Én közben általános dolgokról próbáltam beszélgetni, bár továbbra is bizonytalan voltam, új és ismeretlen volt az egész helyzet.

– Tudod a nevem?

– Láttalak az oldalon. Dolgozol még?

– Szeretnéd, hogy dolgozzak? – kérdezte, mikor a kapualjba értünk.

Elejétől fogva tudtam, hogy hivatásos, sokat böngésztem akkoriban a prostik hirdetési oldalait. Az átlagosnál extrémebb vágyaim voltak, csak merszem nem, hogy megvalósítsam azokat. Végre ott volt a nagy lehetőség, de teljesen lefagytam, kivert a víz, csak álltam és meredtem magam elé.

– Szeretnél, vagy nem?

– Arra gondoltam, felhívnálak, amikor jó...

– Most jó.

Összerándult a gyomrom, valamit hebegtem, hogy csak ennyi meg ennyi pénz van nálam. Ő meg, hogy annyi pont elég. Felcipeltem neki az aldis kajával teli bevásárlószatyrot.

Az utolsó pillanatig bizonytalan voltam, hogy tényleg akarom-e, abban is, hogy megbánom-e, de abban voltam legkevésbé biztos, hogy élvezni fogom-e. Ehhez képest túlságosan is élveztem. Egy régóta nyögdecslő kapcsolatból igyekeztem épp kiutat találni. Mások ilyenkor munkahelyi viszonyba kezdenek, párt cserélnek a haverjukkal, swingerklubba kezdenek járni, vesznek egy Porschét. Megint mások előremenekülnek és belefognak a *babaprojektbe*. Hogy számomra sem a kurvázás volt a megoldás, csak évek múltán láttam be.

Nicol volt a művészneve. A hirdetőoldalon külön rovatban szerepeltek a hozzá hasonló lányok. Az igazi nevét soha nem árulta el, bár nem is lett volna sok értelme megtudnom, hogy a keresztségben amúgy a Rómeó nevet kapta, hiszen egész lényében Júlia volt. Mindenben pontosan olyan, mint bármelyik gyönyörű nő, akivel dolgom volt: élmény vetkőztetni, izgató simogatni, érzéken csókolni, de a legizgalmasabb mégis az a pillanat volt, amikor benyúltam a bugyijába, és a megszokott, puha, nedves dombocskánál valami sokkal nagyobb és keményebbet találtam ott.

Pár hónapig jártam hozzá rendszeresen, úgy havonta egyszer. Két aktus között sokat mesélt. Nem gondoltam volna, a nyolckeres górék között mennyi buzi és biszexuális akad, és milyen nagy a keletje a transzoknak. Nicol is a kerületben nőtt fel, serdülőkoráig pont olyan volt, mint a többi helybéli kis cigánygyerek, aztán elkezdte érezni, hogy mégiscsak különbözik. Fokozatosan alakult ki. Előbb csak női fehérneműt hordott, ami még nem tűnt fel a környezetének, aztán jött a smink és a női ruha, amit már mások is észrevettek. Végül a hormonok következtek, ami az ágyban változtatta meg.

Elmesélte, hogy verte össze az apja, mikor a börtönből hazatérve meglátta, hogy bebuzult a fia. Kiszórta a parókáit, fehérneműit, ruháit, cipőit és táskáit november végén a tócsákban álló udvarra, majd harminc, körgangon ácsorgó szomszéd szemé láttára őt is kirángatta a folyosóra egy szál tangában. Úgy kellett lefutnia, hogy magára kapjon valami göncöt a sárból. Az anyja és a bátyja végignézték, még csak fel sem álltak, egy árva szavuk sem volt, csak főzték tovább az üdvözlővacsorát.

Egyszer szólt, hogy ne keressem pár hétig. Egészségügyi szünetnek mondta, és hogy utána nagyon vár vissza. Homályosan fogalmazott, nehogy pontosan értsem, miről van szó, és pár hétig tényleg nem volt kapcsolható. Mikor ismét kicsöngött, meglátogattam. Végre igazi nőnek érezte magát, és ezt az ágyban is megmutatta. Nekem sem voltak ellenemre az esztétikusan formázott, D-s kosárméretű cicik. Hatalmasat keféltünk, majd az óra maradék, beszélgetős részében végig a melleivel játszottam.

Közben elkezdtek rendbe jönni a dolgaim Krisztával. Beadandóim is akadtak a levelezőn, hosszabb ideig nem kerestem Nicolt. Egy házibuliból tartottam épp hazafelé, amikor észrevettem, hogy a gyroszos srácok körbeállnak valamit. A távolból hallani lehetett egy men-

tőt. A járda szélén feküdt, véres duzzanat a fél arca, a ruhája cafatokban lógott, a mellkasa egy sállal volt átkötve, mindene csupa vér volt. Egy rendőr hangosan kérdezgette, ismeri-e valaki, tud-e róla bárki bármit, mert a telefonját és a pénztárcáját is elvitték a kopaszok.

Meglátott, bár nem voltam biztos benne, hogy felismert. Talán mondani akart valamit, mintha a keze is mozdult volna felém, de pár méterre voltak a török srácok, akiktől minden este a kaját vásároltam, nem mertem bevállalni. Rájuk köszöntem, s megszaporoztam a léptem, mikor az egyik megszólított.

– Jól széjjelverték, szomszéd – jellegzetes török akcentussal mondta, és többnyire vidám arcát most szomorúnak láttam.

– Idáig bukdácsolt. Itt esett össze.

– Ja, durva – mondtam, és sietve elindultam az utca túloldalára. Államvizsgán, állásinterjúk előtt, még a Krisztivel való első randin sem vert úgy a szívem, mint akkor. Azt éreztem, hogy mind le akarnak buktatni, hogy csakis azért gyűltek ott össze, hogy rám húzzák a vizes lepedőt, hogy én is egy nyomorult buzeráns vagyok. Menekülni akartam. Épp, hogy nem rúgtam bele Nicolba. Miközben átfurakodtam a tömegben, le sem vette rólam a szemét.

Ahogy az úttesthez értem, két parkoló autó között hirtelen ott hevert előttem. Egy óriási, véres, elasztikus borostyán. Visszanéztem. Mindenki őt, vagy az érkező mentőket figyelte. A felső lépcsőfordulóban van egy magas fémszekrény, vastagon áll rajta a por. Annak a te-
tejére rejtettem, betoltam, amennyire bírtam, s a következő konferencia után hazavittem.

Krisztivel azóta egész jó lett, még a szex is. Nemrég megszületett a baba, neki is ilyen szép tejmellei lettek, mostanában azokat gyurmázom inkább. Néha azért a szilikongömböt is használjuk, masszírozni például csodásan lehet vele. Persze sosem mondtam el neki, hogy mi is az valójában, honnan van és mennyit ér. Hogy egy ember napi nyolc órában kefélt, szopott és élvezett többszöri egymásutánban, ahogy szalagmunkások illesztik egybe a gépalkatrészeket. Még ha tulajdonképp alkatrészeket rakott össze ő is, csak nem a gyári útmutató szerint.

Penész

– *Nem akarok megint nőgyógyászhoz menni* – mondta. – *És azt a szagot sem bírom többé elviselni.*

A végén zavarodottan elhebegett *jobb volna, ha nem találkoznánk egy darabig* már nem osztott, nem szorzott semmit. Kinyomta a telefont, végigsimított kopasz fején, a kezére tapadt sűrű pihéket a trikójába dörzsölte. Különös: egy időben még reménykedett is, hogy egyszer újra nő ott valami. Hogy a hátáról, vagy a lábáról sikerül átültetni a szőrtüszőket, s ismét lesz haja, nem fog úgy kinézni negyvenévesen, mint valami jezsuita szerzetes. Végül inkább borotvával lehúzta az egészét. Arra legkevésbé sem számított, hogy egyszer tényleg újra nő ott *valami*. Hogy azok már nem hajszálok, hanem micéliumfonalak lesznek, még kevésbé.

Elővette a hűtőből a Finlandiát. Hét elején vásárolta, de a félliteres üveg kétharmada már hiányzott. Azzal mentegette magát, amit a neten olvasott, hogy az alkoholnak fertőtlenítő, gombaölő hatása van. Arról már nem igazán vett tudomást, hogy hiába nyakalja deciszámra a vodkát lefekvés előtt, minden reggel ugyanazzal a dohos légszomjjal és poshadt szájjal kel, mint vodka nélkül. Bár nem igazán emlékezett, milyenek voltak a vodka nélküli reggelek.

Ébredés után felhajtotta a köptetőt – biztos, ami biztos, abban is volt alkohol –, zsebkezdőjébe köhögte a nyálával szürke masszává csomósodó micéliumot. Fájt ez a köhögés, belegondolni sem mert, mi lesz a vége, egészen pontosan, hogy hová vezet. A micélium lényegében maga a gomba. Korábban azt sem tudta, mit jelent a szó, mostanra rutinos lett a latin szakkifejezésekben: *aspergillus fumigatus*, *penicillium notatum*, *cephalosporium ruti-li* – fejből sorolta, mint egy képzett mikológus. A penész képződése több szakaszra bontható, a micéliumot követi a konídium, majd a spórák időszaka. Jó ideje mindhárom jelen volt a testében.

Pont akkor kezdődött, amikor látszólag sínre kerültek a dolgai. Kinevezték beszerzési csoportvezetőnek, a lakáshitelt és a tartásdíjat így már alkudozás nélkül tudta fizetni, Budára is visszaköltözhetett. És persze megjelent Vanda.

Kezdetben szokatlan érzés volt annyi fiatallal együtt lógni, de mióta a lány először be-libbent irodája ajtaján egy hatalmas aktaköteggel, s hebegve megkérdezte, jó helyen jár-e az új kampány költségvetésével, már semmin sem lepődött meg. Nézte azokat a természet által tökéletesre alkotott formákat, és csak annyit mondott, *jobb helyen nem is járhatnál*. Arra álmaiban sem számított, hogy három nap múlva már együtt vacsoráznak, az este végén pedig úgy juttatja csúcsra az ajkaival a lány, mintha ebből szerzett volna diplomát, nem pedig marketingből a Közgázon. Barna hajú, magas és karcsú, igazi modelltalakat volt, pont az ideálja.

A következő hónapokban wellness-hotelek, Balaton-felvidéki gasztrópanziók zengtek Vanda nyögdecslésétől, ő pedig olyan belvárosi szórakozóhelyeken töltötte hétvégi estéit, melyeknek a létezéséről sem tudott korábban. De legalább úgy nézett végre a felesége szemébe, hogy nem sütötte le kényszeredetten a sajátját. Megint valami közösen megkötött szerződést kellett felbontaniuk. Pár nappal korábban tette ki Facebookra a Vandával készült képeit, biztos lehetett benne, hogy Anitát eszeveszetten érdekli majd a lány.

– *Láttam a kis barátnődet* – próbálta fanyarra venni a hangnemet. – *Jól megvagytok?*

– *Nagyon jól, kösz. Mindig is bejöttek a fiatal csajok, tudod* – mélyütés, talán mélyebb, mint kellett volna. Biztos a gyerekekkel vág vissza. Szégyellte, hogy nem foglalkozik vele eleget. Igaz, a felesége erőszakolta ki, hogy legyen, de mégiscsak az ő fia volt, valamiért mégsem vágyott rá különösebben, hogy lássa.

Azt az estét is Vanda barátaival töltötték, amikor először hallotta a lány finom megjegyzését, hogy megnőtt a pocakja. Tényleg alább adta az edzést, nem kardiózott annyit, mint a válást követő hónapokban. De most ennél többről volt szó. Hazatérve a lány penészszagra kezdett panaszkodni. Ő nem érezte, és hát amúgy is, hol lenne penész egy újjépítésű budai lakásban, könyörgöm. Vanda tovább erősködött, hogy mennyire érzékeny rá, így keresni kezdték a mosógépben felejtett nedves ruhát, sporttáskában hagyott izzadt cucokat, de semmi.

Másnap már ő is érezte. A lány zuhanyozni ment, közben szétnézett a hálószobában. Az ágy mögött találta meg, elhúzva a faltól méretes, kékeszöld penészfoltok éktelenkedtek. Nem szólt Vandának, inkább megpróbálta elnyomni a szagot, kevés sikerrel.

Közben újra nekiállt edzeni. A beszólás után három napig nem evett mást, csak fehérjeturmixot, reggel letolta a legkeményebb programot az ellipszistréneren, mégsem ment le a pocak. Sőt, mintha nőtt volna, folyamatos puffadással, alhasi feszítéssel kísérve.

Ekkortájt érkezett a céghez Kornél. A férfi – inkább kölyök – alig lehetett harminc, mikor kinevezték ügyvezető igazgatónak. Személyi asszisztensnek Vandát választotta. A lány kampánymenedzserként dolgozott, költségvetéseket rakott össze reklámokhoz, addig alig beszélt

a munkájáról. Innentől kezdve viszont egyre gyakrabban hallotta Kornél nevét, hogy épp min dolgozik, hogy szerintem mi működik jól, mi nem a cégnél. Hogy milyen sorozatokat néz, hova jár edzeni, mik a kedvenc éttermei. Ahová aztán neki is el kellett vinnie a lányt.

– *A beszerzési terület mindennek a kulcsa, Péter. Vanda nagyon jól teljesített az elmúlt hónapokban, ő fogja leghatékonyabban érvényesíteni a cégünk érdekeit. Nem szeretném, ha ezt kudarcként élnéd meg. Nagyon fontos tagja vagy a csapatunknak!* – szótlánul hallgatta a ri-
zsát, miközben Kornél tudtára hozta, hogy fölé helyezi a kis barátnőjét.

Előbb kirúgta a marketingigazgatót, egy haverját ültette a helyére. Kirúgta a hr-vezetőt, oda belülről nevezett ki egy csajt, akivel többször látták együtt munkaidőn kívül. Végül ki-
rúgta az ő főnökét, a beszerzési igazgatót is, majd Vandát léptette elő. Akkortájt már töb-
ben pedzegették, hogy a lány kavár Kornéllal. Mikor rákérdezett, meggyőzően tagadott.

– *Megcsináltad a vizsgálatot?* – kérdezte szenvtelenül Vanda, miközben levette a bugyit. –
Múltkor háromnapos folyásom volt utánad.

A lány előléptetését ünnepelték aznap. A Menzában foglalt asztalt, de végig azt érezte,
hogy elveszítette a hatalmát fölötte. Szex közben sem múlt el az érzés. Vanda máskor min-
dig nyitott szemmel csinálta, most végig csukva tartotta. Egyiküknek sem sikerült elévezni.

– *Ez egy más hüvelygomba-faj. Új kúp kell rá* – állapította meg a nőgyógyász pár nap
múlva a lánynál. Az ő ondójában semmit nem mutatott ki a szűrés, valami mégsem volt
rendben a testével. Puffadt, böfögött, egy hét alatt háromszor fordult meg a háziorvos-
nál, aztán egy gasztroenterológus kiderítette, hogy a bélfórájával vannak gondok. A gom-
bák teljesen kiszorították a baktériumokat, amik az egészséges emésztésért feleltek volna.

Másnap a kollégák az irodai hűtő körül tülekedtek. – *Mit eszik ez, baszki? Ellepte az egé-
szet* – szörnyülködtek, majd észrevéve őt, csendben eloldalogtak. Egyedül maradt a széles-
re tárt hűtő előtt, melyben három polcon keresztül terpeszkedett a penész, vékony bundá-
val borítva a gyümölcsöket, zöldségeket, felvágottakat és sajtokat, a hűtő közepe felé sűrű-
södve, míg végül egybefüggő, szürkés-kék vattává nem csomósodott az ő előző napi ebéd-
maradékán. Vegyszerrel sikerült csak kitakarítani. Többé nem rakott bele ételt.

Kornél táppénzre küldte, kérte, vegye komolyabban a problémát. Vettek tőle vért, vi-
zelet, széketmintát. *Aspergillus fumigatus, penicillium notatum, cephalosporium rutilium* –
ezeket mutatta ki első körben a tenyésztés. Ott nyüzsögtek a testében, s az orvos igyeke-
zett úgy tenni, mintha értené, persze nem értette. Következett a táppénz, és a gomba el-
leni gyógyszerek. No meg a kedélyeskedés, hogy mit se csüggedjen, ennyi penicillinnel
a testében legalább biztosan nem kap trippert.

A táppénzből ki tudta ugyan fizetni a rezsit, a lakás törlesztőrészletét, a gyerektartást, de
Vanda extra igényeire, mint fesztiválozás a VIP-szektorban, koncertek az Arénában, hétvé-
gék a Balaton-felvidéken, már nem futotta. A lányt egyre jobban zavarta, hogy közös va-
csoráik otthon, de legjobb esetben is egy kockásterítés kisvendéglőben zajlanak kedvenc
Michelin-csillagos budai éttermei és a Gozsdu-udvar helyett. Egyre kevesebbszer hívta,
többnyire csak dobott egy üzenetet messengeren, hogy aznap mégsem ér rá.

Egyik este felhajtott mindent, ami a fertőtlenítő vodkából megmaradt, odataxizott a lány
lakásához. Egyedül találta, Vanda szánakozva nézett rá, miközben ő dülöngélve, magából
kikelve ordította, hogy *valld be, mi van köztetek! Leszoptad, megbaszott, ugye?*

– *Lefeküdtünk párszor, ennyi. Nem akarok tőle semmit* – mondta szenvtelenül, s neki
mintha rozsdás késeket forgattak volna a gyomrában.

– *Ha velem maradsz, megbocsájtok?* – kavarodott bele saját kérdésébe, majd elaludt a lány
kanapéján.

Tulajdonképp ügyesen számolta ki, mikor hagyja el. Külsején a következő hetekben kezd-
tek csak megjelenni a penészfoltok. Be kellett mennie az irodába a táppénzes igazolást le-
adni. Cetli várta a billentyűzetébe tűzve, sporttáska az íróasztala mellett. *Nálam maradt
néhány cuccod. W.* – ennyi állt a papíron. Csupán ez a *W* jelezte a rövid szöveg végén, hogy
kitől érkezett. Így írt alá mindent, az sms-eit, ímélejt, post-itjeit és Facebook-üzeneteit:

W. A Cassiopeia volt a kedvenc csillagképe, az apja mutatta neki kislánykorában, mikor még élt, Vanda így a monogramját is duplavévé alakította.

Végül már egész testét kezdte ellepni a penész, és semmit sem tudott tenni ellene. Nap-hosszat csak ült, vagy feküdt otthon, fáradt volt, de négyszer-ötször azért mosakodott, mosakodás után lement megvenni a kaját, amit internetes féligazságokat összeolvasva állított össze mindenféle gombaölő élelmiszerekből, vodkából és pálinkából. Egyre jobban hiányzott a fia, el is döntötte, hogy több időt tölt ezután vele, de meg akarta várni, hogy rendbe jöjjenek a dolgai. Mégsem viheti oda, hogy úgy lássa őt, meg a lakást, a penészes falakkal, sarokban halmozódó piásüvegekkel. Eleinte Finlandiát vett fertőtlenítő gyanánt, aztán egyre nehezebben jött ki a pénzből, áttért az olcsó, tescós vodkára.

Olvasott egyszer egy könyvet. Valami Nyúl nevű amcsi fickóról szólt, abban az állt, hogy amikor valakinek gyereke lesz, fizikálisan pusztulni kezd. Továbbadta a génjeit és kész, megtette a dolgát, átadja testét az enyészetnek. *Mekkora baromság* – gondolta. Neki pont akkor kezdett enyészni a teste, mikor elhanyagolta a gyerekeit.

Aggasztóan nehezen vett már levegőt, de az orvosok nem tudtak vele mit kezdeni. A micéliumok mindenhová betüremkedtek, ha felköhögte őket, az sem segített, másnap kezdődött minden előlről. A reggelek voltak a legijesztőbbek. Néha olyan légszomjjal ébredt, partra vetett halként kapkodott oxigén után.

Vanda már nem vette fel neki, az sms-eire sem válaszolt. Először rendelt lányt a lakására.

– *Szia, Kata vagyok* – mosolygott az ajtóban, megszólalásig, mint abban a régi Pepsi-reklámban. Barna hajú, magas és karcsú, modellalkatú lány volt – szinte az ideálja.

– *Ma este Vanda leszel* – mondta tőle szokatlan határozottsággal, hisz nem hobiból töltött három órát azzal, hogy találjon egy külsőre hasonló lányt a hirdetőoldalon.

Visszafogott undor és szolid rettegés tükröződött a szemében, ahogy az öblös hörgést hallgatta, miközben a férfi teste ütemesen hullámozott felette. Ez őt nem érdekelte különösebben. Átadta magát az érzésnek, közben minden idegsejtjével a Vandával töltött egyik balatoni éjszakájukat idézte fel. A végén hanyatt vágta magát, s halkán zihálva, sípoló tüdővel elmotyogta, hol találja a pénzt. A lány falféren magára rángatta a fehérneműt, felmarkolta a tízezeseket és elviharzott.

Olyan a tüdeje, mint egy penészes mosogatószivacs – mondta az orvos a bátyjának sajnálkozva boncolás után. Angliából utazott haza, hogy elrendezze a lakást. El kellett adni, de az exfeleség képtelen volt intézkedni. Minden sértettsége mellett teljesen összehuht. *Hogy mi lesz a gyerekekkel, hogy mennyire szerette az apját* – nyöszörögte. A lakást kipucolták, fertőtlenítettek, a falakat újrafestették. A hűtőt sehogy sem sikerült kitakarítani, pár nap után mindig felbukkantak a szőrös párnácskák, inkább kidobták.

Egy dologgal nem sikerült mit kezdeniük. Abban reménykedtek, hogy a leendő vevők nem akarnak majd benézni minden bútordarab mögé. Különösen az ágy mögé nem, ahol a penész minden pucolás, meszelés, festés és tapétázás után újra felbukkant a falon, apró, zöldeskék, nedves foltokban, mindig ugyanott.

– *Ismerős ez a forma* – szólalt meg a bátyja barátnője.

– *Ismerős?* – kérdezte meglepetten a férfi.

– *Aha. Az égről. Olyan, mint az a csillagkép. Nem jut eszembe a neve.* ■ ■ ■

■ **Szerényi Szabolcs** (1986): író, költő, szerkesztő. Budapesten él, a reklámmal és médiával foglalkozó Kreatív magazin főszerkesztő-helyettese. 2015 óta publikál verseket és novellákat. Első novelláskötete a FISZ gondozásában 2017 tavaszán jelenik meg.

köldökszós

esténként újabban lötyögőset járok,
kis esti lötyögősnek hívom,
próbálok kitalálni, hogyan élni,
közben meg hát szöszölök,
főleg ilyen mondatokkal,
vagy arra készülök, hogy mondatokkal
fogok szöszölni.
néha eljátszom a gondolattal, hogy hagyom
a francba,
leöntöm szósszal,
mindegy mi az, csak legyen piros,
és fedje el ezt a katyvaszt,
ami itt púposodik előttem.

de az egész alján ott vigyorog kajánul
egy arc,
nem tudom, kié,
és egyszerűen kinevet,
míg össze nem söndörgetem az ujjaim közt
a felgyűlt ej, mi a szösz,
és el nem pöckölöm,
hogy ne vigyorogjon ide bele nekem
ebbe a jól megcsinált kis örökkévalóságba,
ide bele a fotelembe. fotelembe, na.

egy fényes év

kicsit félek bevallani
de ez egy fényes év volt
nem a nap a kozmosz a világegyház
szempontjából
csak úgy könnyű a létezés
kint a fagy ragyog
nem akarok több vagy jobb lenni
mondjuk úgy
pályán vagyok
nem elmaradásokat pótolok
nem behozom
ami elmaradt
csak súly és teher nélkül
kirándulgatok a létezésbe
áttetszően és pufókan
mint az igazi angyalok

peremvidék ez itt
lápok partján latolgotok
befagyott a víz
hideg az este
ez a pillanat az életünk
párizsba mentem
szökik az őz

hadd fájjon

mondtam, hogy fájjon csak az a láb.
hadd fájjon legalább
innen tudom, hogy hozott valamit az ősz.
ezt hozta. de nem volt gyümölcstál,
a kupákat más nyeri.
ez fájt kicsit. amúgy meg
alig vártam, hogy a szívek és
az árnyékok összehozzanak egy kis
kavarodást,
amire végre felfigyelhetek.
hogy ne ügyeljek csak úgy hiába ezen
a folyosón.
vagy allén.
vagy mi ez itt.
hé, ott!
tessék szépen bontakozni!

rosszullétek

itt vannak ezek a közös kis rosszullétek.
ájulásig túltolt menetpróbák.
és persze jelzésként egy finom koppanás.
a fejem verem be az asztal alatt.
jöhet a finomhangolás.
mert a vereség ellenére
— mint mondani szokás —
jó munkát végeztünk.
és ez okot ad az optimizmusra.
csak van itt ez a seb.
csak ez gyógyulna be!
ne volna mindig ez az elkenés,
meg hogy lyukasra kaparom a helyét.
mindig kiserken a vér.
mindig ugyanott.
és ez a serkenés, ez a kifakadás,
ez is én vagyok.

A Szerkesztőnő által

részlet a Vadhús című regényes élettörténetből

homályosan

Már nagyon vártam az Üvegezőnőt. Levelében titokzatosan utalt rá, hogy jelentős események történtek életében, amióta nem találkoztunk. Mikor is láttuk egymást legutóbb? Lehet annak már tizenöt éve. Vagy talán még több is. Amilyen hirtelenséggel tört be az életembe jugoszláviai háború elején az ezerkilencszázkilencvenes években – teljesen felforgatva addigi szokványos mindennapjaimat –, olyan hirtelen és titokzatosan távozott. Valószínűleg elmenekült valahová a háború elől. Utolsó levelében utalt rá, hogy meg fogja ölni névrokonunkat, a Művésznőt, mégsem hiszem, hogy ő okozta a Művésznő titokzatos halálát, hiszen még mindig nem derült fény arra, mi vagy ki oltotta ki az életét. Milyen furcsa, mostanra már csak az Üvegezőnő régen nálam hagyott fényképekkel és levelekkel megtömött táskái és kartondobozai emlékeztetnek rá, és a Művésznőre, valamint azokra a viharos eseményekre éppúgy, amelyek az ő megjelenése óta bekövetkeztek az életemben. Lehetséges, hogy ezek a táskák és dobozok lennének az emberi élet tárgyiasult darabjainak megőrzői, és az elfelejtett emlékekből élősködő lelkek is, akik a kihullott hajszálakat gyűjtik össze? Ezek a dobozok az idő múlásának, a lélegzés ki-beáramlásának megőrzői, melyekben a kilélegzés elmúlás nélküli, a belélegzés keletkezés nélküli: az egymás után következő lélegzésük pedig a folyamatosan keletkező jövő, mely hajszálként növekszik, hogy aztán kihulljon és elporladjon, a szálló port pedig én belélegezem, az sárrá váljék bennem, hogy majd agyagtesttel új lényként élősködjem régi életemben.

Ahogy számos jelenség előre jelzi a villám közeledtét, akként az én életemben is, már sok évvel ezelőtt borzongató előjelek sejtették, hogy egy fantom készül behatolni világomba. Az Üvegezőnő talán nem is egyéb, mint egy műalkotás, melynek nincs is benső tudata, és úgy jött létre az alakatlan tömegeből, mint a kristály, örökké egyforma törvények szerint? Vagy mikor fülledt napokon az elektromos feszültség a tűrhetetlenségig fokozódik, míg végül villámokban sül ki, vagy ahogyan a bűnös gondolatok felhalmozódását, melyek megmérgezik ennek a városnak levegőjét, egy hirtelen kitörés követi, valami lelki robbanás, mint a természetben a villám? Vajon az én életemben mindez az Üvegezőnő személyében öltött alakot, kinek arcvonásaiban, viselkedésében a tömeglélek szimbóluma nyilvánult meg?

Egyre több kérdés merül fel bennem, melyre nem találok választ és ez csak növeli szorongásomat. Attól is rettegek, hogy egy idő óta felfedeztem magamban azt a kellemetlen

képességet, hogy mindenütt intő, jelentéssel bíró formákat látok, melyek magányos óráimban és álmaimban óriássá növekednek, bennem pedig kínzó bizonyosság ébredt, hogy akaratom ellenére valami vagy valaki kiszívja igazi lényemet, hogy fantomként belém költözhessen, és testemben alakot ölthessen, a történésekre később álmokként emlékezzem.

Lám, ez a kézfej sem az enyém, hanem valaki idegené. Sok évvel ezelőtt, álmomban megmarta valami vagy valaki a kézfejemet. Felsikoltottam. Rosszul lettem. Mintha valaki a testemen keresztül üzent volna, hogy mostantól a testem megbízható médium lesz számára. Egyszer álmomban láttam ehhez hasonló kézfejet. A hozzá tartozó testet súlyos, zöld borostyán szövevény nőtte be és szűröcsölte belőle a nedvet. Az amorf anyag lassan alakot kezdett ölteni, majd különböző bokrocskák keletkeztek rajta, melyek leváltak a legváltozatosabb formát véve föl. A fej helyén már csak egy burjánzó folyondár-bozót élősködött. A száj a felhasított zsákból vicsorgó, mindent felzabáló zöld folyondár-gyomor volt. A szemek helyén, középen egy kék üreg álmodott. Hatalmasra burjánzott és félelmetes növényiszörnyeteket láttam, kinek elszáradt, és megfeketedett ágacskákká váltak végtagjai. Nem volt bennük élet. A Kutypofájú megszületett. Most Budapesten, a Soroksári úton, a szomszéd épület elgazosodott telkén élősködik.

Crrriii! Crrriii! Crrriii! Crrriii! Crrriii! Crrriii! Crrriii! Crrriii! Crrriii!

Az ajtócsengő szaggatott és éles hangja annyira megriasztott, hogy kezemből kiesett és apró szilánkokra tört a kristály borospohár. A lábam is megváltozott az utóbbi időben: súlyosnak érzem, mintha agyagból volna gyúrva, és kékes visszerek kanyarognak egy idegen végtag repedéseiben. Feltápászkodtam a heverőről, és ajtót nyitottam.

– Elnézést kérek a késésért – szabadkozott –, de itt, Budapesten, még mindig nehezen tájékozódok – hadarta, levegő után kapkodva.

Ha nem tudtam volna előre, hogy most kell érkeznie az Üvegezőnőnek, nem ismertem volna meg, annyira megváltozott. Az ő arcán is meglepetés látszott, mikor meglátott engem. Hát, igen... én is megváltoztam. Elvettem tőle bőröndjét, beljebb tessékeltem. Leült velem szemben, ellenfényben, háttal az ablaknak. Borral kínáltam, de csak vizet kért. Sokáig hallgattunk. Nézegettük egymást. Ziháló lélegzése és nyugtalan lelke között van-e összefüggés, kérdeztem magamban. Ami neked megfoghatatlan lélek, nekem sűrű fal – hallottam gondolatait. Meglepődtem ezen az új, gondolatolvasói képességemen, és tovább hallgattam belső monológját: – Megfoghatod-e a levegőt? Bizony mondom, meg. Csak amit hordoz, azt nem. Megiszod a bort és érzed a mámort. Megfoghatod-e a mámort? A lélek a bor. Ő hordozza a mámort.

Miután megnyugodott a légzése, megszólalt:

– Hát, igen, megváltoztam. Miként Ön is, kedves névrokonom.

– Ennyire lerí rólam? – kérdeztem kellemetlenül meglepődve.

– Majd ha kedve tartja, elmondja, mi történt magával, mióta nem találkoztunk – nyugtatott meg.

Valóban, nem volt kedvem most beszámolni az elmúlt évek történéseiről. Inkább megkérdeztem, mi járatban van, milyen esemény hatására látogatott meg, olyan sok év után.

– Én most a Helyettesítő asszony vagyok – mondta. – Egy idő óta én helyettesítem névrokonunkat, a Művésznőt. Tegnap Visegrádon tartottam egy előadói estet, tavaly pedig Szigligeten. Készültek fényképek mindkét előadásról, és mindegyik csak egyszer adható elő – közölte velem tárgyilagosan.

Emlékszem, a Zebegényben tartott szerepléséről olvastam régen egy újságban, és a cikk szerzője nevezte el akkor találóan *Helyettesítő asszonynak* az Üvegezőnőt még a kilencvenes években, a jugoszláviai háború idején. Hogyan képes a helyettesítésre?

– Mint Ön is tudja, az évtizedek során sok írásos dokumentumot, fényképet és hanganyagot gyűjtöttem össze a Művésznőről – mondta, mintha kitalálta volna gondolatomat. – Bármennyire is megkeserítette életemet Újvidéken az ő jelenléte, meglepő módon mégis elveszettnek éreztem magam nélküle, amikor a háború kitörésekor hirtelen nyoma vészett. Ezért szántam el magam, hogy titokban helyettesítsem. Nemrégén itt, Budapesten, a Petőfi Irodalmi Múzeumban helyettesítettem a Művésznőt.

Ez a hihetetlennek tűnő esemény hogyan kerülhette el a figyelmemet, tépelődtem magamban.

– Nagyon örülnék, ha elmesélné, hogyan helyettesítette a Művésznőt – kérleltem. Nem lepődött meg kérésemen, sőt, mintha már felkészülten várta volna, hogy beszámoljon erről az eseményről.

Időközben beesteledett, és homály-batyuk tornyosultak a szoba zugaiban, valamint köztem és az Üvegezőnő között. Arca homályrongyoktól lett foltos. Az ablak melletti íróasztalon csak a laptop képernyője pislogott, és mintha időnkénti felvillanásaival szerte akarta volna oszlatni a ránk telepedő sötét leplet. Nemsokára megszólalt vendégem:

– Budapest belvárosában, a gyönyörű Károlyi palota első emeleti, bordó színű és aranyozott mintás falú tükrös terme közepén, a pazar csillár alatt, fekete csipkeruhában és estélyi frizurával a villanyhajtású Singer varrógépemnél ülve, elmélyülten varrok és mintákat hímzek színes vászondarabokra. Ekkor belép a terembe egy középkorú, nyurga férfi, őszülő, vöröses hosszú haját copfba fonva, gurulós bőrröndöt maga után húzva, és láthatóan meghökken, amikor a Művésznő helyett engem talál a pódiumom. Bátorítóan nézek rá, ő pedig tanácstalanságát leplezve bőrröndjén matat, majd elhatározza, hogy nem csinál botrányt, és leül a pódiumon levő kis asztalhoz. Pontosan erre számítottam. Elővesz egy újságot, egy kis idő múlva a cégkereső telefonkönyvet, az *Arany Oldalakat* lapozgatja. „Nem a szavak embere vagyok” – harsogja kitartóan, de a szavai egyre inkább összezarodnak. Én egyre nagyobb önbizalommal és vidáman hímzem, lyuggatom a lila, sárga és fekete vászon-darabokat, miközben madarakat eregetek ki a torkomból. A rózsaszínű vászondarabból egy kis tarisznyát készítettem. A férfi odajön hozzám, megkínál a kilyuggatott sajtjal. Elfogadom a sajtot, majd felállok, és beteszem a sajtot a tarisznyába, melyre egy stilizált, rombusz alakú, csinos pinát hímeztem. Egy pillanatig elgondolkozva állunk egymás mellett. Aztán a fal mellől felveszem a kézi villanyfúrógépet. Odamegyek a férfi asztalához, és lyukakat fúrok a telefonkönyvbe. Amíg én fúrok, a férfi a jegyzeteiből felolvas egy szöveget, majd elégedetten nézi, mit művelek. Kezében kecses, női legyező, azaz legyezi magát. Aztán átveszi tőlem a fúrógépet, folytatja fúrását, én pedig felmutatom neki a többi színes, hímzett vászonpartitúrát, és sorban leénekelem azokat. Amikor a férfi végzett az *Arany Oldalak* fűrésével, kis, fallikus alakú elemlámpájával bevilágít a lyukakba, közben elénekeli a kilyuggatott telefonkönyvet. Én is előveszem a zseblámpámat, mélyen besüllyeszttem a számba. Ő is szájába veszi az övét. Bevilágítunk a tudatalattinkba. A két magányos zseblámpa titkolt, elhallgatott zugokba világít. Fénnyel a szánkban, befelé üvöltünk. ■ ■ ■

Ladik Katalin (Újvidék, ma: Novi Sad, Szerbia, 1942): 1992 óta Budapesten él. Alkotóterületei: költészet (az ún. írott költeményekkel párhuzamosan hangkölteményeket és vizuális verseket is alkot), kísérleti zeneművek, performance, happening, mail art, színpadi művek, hangjátékok alkotója és előadója. Tizenhét önálló kötete jelent meg, melyből néhány e-book formában. Idegen nyelvű fordításban nyolc önálló kötete jelent meg. Könyve a Kalligramnál: *A víz emlékezete* (2016).

Menekülőút

Létránkat a kiégett földbe nyomod,
nézed, ahogy körülolongnak a varjak,
hallom a figyelmeztető káromást, de befogom
a füled, hogy gyér fekete litániájukat ne halld.

Így mászunk. Én. Utánam te.

Létrafokunkról megsimogatjuk őket,
„megfontolt, papos” mindegyik –
egyik levedlett faroktollal lep meg,
a színe fog, mint az olajfoltos selyem.

Vajon ez ómen? – kérded. - Vissza kéne mennünk?
Nem válaszolok: elég nekem tartani az eget.

Órangyal *Guy Denning után*

Az enyém folyton pucér, éppenséggel
nem dicstelenül. Ráadásul illusztrált,

bár az új tetkó, *Ici est paradis*,
a morálját aligha emeli.

Mikor szénceruza szárnyát kibontja,
a csavarodó bőr, toll, csont olyan hangot

ad, mint a szálkásan hasadó fa,
s hallom, ahogy motyogja: Bazmeg, ez fáj.

Leborotválta a fejét, mikor huszonkét
évesen leborotváltam én is, s bár az én

hajam visszánőtt, azóta is úgy
hív, kopaszhajú. Volt már rosszabb.

Hithű gonosszággal rozsmaringot
etet a bárányokkal: Elópác -

kacsint, - bárány itt nem szabadul.
Legmorcosabb, mikor hajóra száll:

a bibliai időket s halászatokat
juttatja eszébe, és nincs feldobva.

A cidrizésemtől jól begorombul,
lehord: „Seggberúgás, az kéne neked.

A démonaidtól szabadulj meg végre!”
Felcsattanok: „Hogy elveszítselek?”

Szembe

Ahogy megbeszéltük, találkozom Esővel.
Nem a jó szobában. Az emeleten.
Eső – melankolikus. Leöblít épp
egy magát fehér huzalra akasztott
csupasz villanykörtét. *Kifogyott a fénye,*
magyarázza, s a feneketlen
szobaégből a hullása szétterjed.

Készültem-e kérdéssel, kérdi.
Négyet szabad feltennem, nem többet.
Mielőtt nemet mondhatnék, nedves
ajkát az enyémre préseli: *Ne
most, mondja. Megjöttek.*

A tolóablak megoldja pongyoláját,
hogyan az Eső-feloldozta
emlékekkel teli hálót vonzó
szellemhajók átjuthassanak.

Míg nézzük, Eső megszólal:
*Kérdéseid a következők:
Vajon miért rejtőznek ott?
Vajon miért fordulnak el tőlem?
Ugyanarra a helyre tartanak?
És ugyanazzal a történettel szemben?*

Eső azt mondja, öröm nélkül
nincs gyöngédség, öröm nélkül
összekapnak az énekes madarak.

Mikor nincs több mit mondanunk,
Eső bevon. Haja arcomra terül,
mint a könnyek, s csukott számban
kolibrik repülnek a torkomba vissza.

Fordította Mihálycsa Erika

Eleandor Hooker: költő és prózaíró, North Tripperaryban, Írországban él, két gyermek édesanyja. Második verseskötete, a *Tug of Blue* 2016-ban jelent meg, korábbi kötetéért, a „*The shadow's owner companion*”-ért a Strong/shine díjra jelölték, 2012 legjobb verseskötete kategóriában. Több európai irodalmi lapban publikál, több irodalmi díj tulajdonosa. Vízümentő-hajóparancsnokként dolgozik.

Mihálycsa Erika: a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem angol tanszékének oktatója, Joyce- és Beckett-kutató. Flann O'Brien, Beckett, Patrick McCabe, George Orwell, Anne Carson, Julian Barnes, William Carlos Williams és mások műveit fordította magyarra. Rövidprózái a *Látó*, 2000, *Kalligram*, angolul a *Numéro Cinq* folyóiratokban jelentek meg. A *HYPERION – For the Future of Aesthetics* c. irodalmi-művészeti lap szerkesztője, mely a *Contra Mundum* kiadó égisze alatt jelenik meg (<http://contramundum.net/>).

AZ ÜRES OTTHON

The Empty Family című kötetéből

Visszajöttem ide. Körülnézhetek, és láthatom a gyengéd eget és a láthatár halvány ívét, ahogy a fény változik a tenger felett. Eső fenyeget. Ülhetek ezen az ósdi, magas széken, amit a Market Street-i bazár raktárából hozattam ide, és figyelhetem a tenger nyugalmát a ködös ég alatt.

Visszajöttem ide. Az évek során gondoskodtam róla, hogy a villanyszámla ki legyen fizetve, a telefont ne kapcsolják ki, takarítsanak, port töröljenek. És a szomszéd, aki gondját viselte a dolgoknak, Rita lánya, beengedte a postást vagy a csomagkihordót, mikor a FedEx kikézbésítette a megrendelt könyveket vagy festményeket, fotókat, mintha sürgős lett volna, hogy megérkezzenek, noha én magam nem is jöttem.

Minthogy magam nem jöttem.

Ez a tér, amiben most sétálok, ez volt álmaim tere: a szél szelíd hangja az ilyen napokon, mint ez a mai, ez volt álmaim hangja.

Tudnod kell, hogy visszajöttem.

A mountain bike kerekét (ingyen szállították a mosógéppel együtt) csak fel kellett pumpálni. Működött, mintha sosem lettem volna távol, nem úgy, mint a mosógép. Megtehettem a lassú álomutazást a városkán keresztül, le a dombon a kis homokbánya felé, aztán a sétány mentén, a távolban megannyi új lakókocsi és mobilház.

Az utazás végén, egy vasárnap reggel találkoztam a sógornóddal. Biztos mondta neked. Mindketten a vasárnapi újságok végeláthatatlan sorát tanulmányoztuk a városka szupermarketjében, mélzva, melyiket is vegyük meg. Ő megfordult, és a pillantásunk összekakadt. Évek óta nem láttam; azt sem tudtam, hogy még mindig megvan-e a házuk Bill-lel. Bill biztosan mondta neked, hogy itt vagyok.

De lehet, hogy még nem.

Lehet, hogy még nem látott téged. Lehet, hogy nem mesél el neked rögtön minden kis újságot, amit megtud. De hamarosan, hamarosan, Bill és te biztosan beszéltek, és mondja majd neked, mintegy apropóként, mint valami érdekességet, vagy éppen mint az új események egyikét. Képzeld, tudod kit láttam? Tudod, ki jött haza?

Mondtam a sógornódnak, hogy visszajöttem.

Később, mikor lementem a partra, a régi utat választva, a régi úton lefelé, mikor azon töprengtem, hogy fogok-e úszni, vagy hogy túl hideg lesz-e a víz, láttam őket felém jönni. Szép ruhát viseltek. Sógornőd kicsit megöregedett, de Bill friss volt, szinte fiatalos. Kezet fogtam vele. És nem volt mit mondani mást, csak a szokásosat, amit gyakran mondunk

itt: ránézel a tengerre, és mondod, hogy senki sem jár erre, s mondod, milyen üres minden, és milyen jó itt lenni egy fénylő és szeles júniusi napon, mikor senki sincs a láthatáron. Leszámítva a turizmust, az új házakat, és a pénzt, ami jön és megy. A partnak ez a kis nyúlványa rejtve maradt.

Szokatlan, különös időkben keveredtem ide a múltban. Elképzeltem ezt a találkozást, és a hangunkat a szél és a hullámok hangja közt.

És akkor Bill beszélt nekem a teleszkópról. Biztos mondta, vettem egyet Amerikában. Ott olcsóbbak, sokkal olcsóbbak. Mesélt nekem a szobáról, amit ő épített Velux ablakokkal, és a kilátásról, és hogy mennyire nem volt ott semmi más, mint a szék és a teleszkóp.

Évekkel ezelőtt, tudod, mutattam nekik ezt a házat, és tudtam, hogy emlékszik erre a szobára, kicsiny szoba, ahol most ülök, tele változó fényekkel, mintha csak egy hajón volna az ember. Olcsó távolbalátóm volt, hogy figyelhessem a fényt Rosslare-ból, és a világitótornyot meg a fura vitorlánhajót. Most nem találom őket, pedig ahogy megjöttem, próbáltam arra nézni. De mindig azt gondoltam, hogy egy teleszkóp túl idétlen, súlyos volna, nehéz használni és dolgozni vele. De Bill azt mondta, az övé egyszerű.

Azt mondta, ugorjak be, és nézzem meg, bármikor, egész nap ott lesznek. A sógor-nőd kicsit aggódva nézett rám, mintha újból szükségem volna rá, ahogy szükségem volt rá anyyi éven keresztül, mintha most még egyszer jönnék, szólítva őt az éjjel. Haboztam.

„Gyere, igyál egyet velünk” – mondta. Tudtam, hogy a jövő hétre vagy valamelyik más hétre gondolt; tudtam, hogy távolinak akart tudni.

Nemet mondtam, de jövök majd, egy percre, megnézni a teleszkópot, ha ez oké, talán később, de csak a teleszkópért. Érdekel a teleszkóp, és nem bántam, hogy azt akarta-e, hogy aznap vagy később jöjjek. Elváltunk, és én északnak, Knocknasilloque felé, ők pedig a gát irányába vették az útjukat. Nem úsztam ezen a napon. Elég sok minden történt. Ez a találkozás elég volt.

Később teljesen elnyugodott minden, ahogy gyakran szokott. És mikor a nap halódó, rézsútos sugarait a ház hátsó ablakára bocsájtotta, azt gondoltam, lemegyek, és megnézem a teleszkópot.

Égett a tűz, és emlékszem, az asszony azt mondta, hogy a fia nemsokára itt lesz. Nem emlékszem a nevére, de meglepődtem, amikor megállt a hosszú, nyitott szobában, melynek ablakai két oldalon a tengerre néztek. Kisfiú kora óta nem láttam. Bizonyos megvilágításban te is lehettél volna, olyan, mint akkor voltál, amikor először találkoztunk: ugyanaz a haj, ugyanaz a magasság, ugyanaz a testsúly és alak, ugyanaz a báj, ami már jelen lehetett nagyanyátok vagy nagyapátok lényében vagy talán még előbb valakinél – édes mosoly és figyelmes tekintet.

Elléptem tőlük, és Bill-lel, aki ügyetlenül állt rám várva, mentem a kis lépcsők felé, és aztán lefelé a szobába, ahol a teleszkóp volt.

Gyűlölöm, ha mutogatják nekem, hogyan kell a dolgokat csinálni, tudod. Megszerelni egy konnektort, vagy beindítani egy bérelt kocsit, vagy megérteni egy új mobilt – nekem évekbe telik, és frusztrációt vált ki belőlem és valami szinte örült kényszert, hogy elrohanjak, és összekuporodjak magamban. Most egy zárt térben voltam, megmutatták, hogyan kell a teleszkópon keresztül nézni, kezemet Bill vezette, hogyan forgassam és emeljem meg, és fókuszáljak. Türelmes voltam vele, egy percre elfeledkeztem magamról. Ő a hullámokra figyelt, messze, s aztán hátralépett.

Tudom, hogy azt akarta, nyúljak a teleszkóphoz, hogy fókuszáljak a Rosslare-kikötőre, a Guskar-sziklára vagy a Raven Pointra, a parton a Curracloe-ra, hogy értsek egyet vele abban, hogy mennyire világosan lehet látni még az alkonyuló esti fényben is. De amit először mutatott nekem, elámított. A mérföldnyi távolságban lévő hullámok, tisztességes és izgatott magányuk, unott közönyösségük a sorsuk iránt majdnem hangos felkiáltásra készítetett, arra vezetett, hogy megkérjem, hagyhatna-e egyedül egy rövid időre, hogy mindezt befogadjam. Hallottam lélegzeni mögöttem. Felöltött bennem, hogy a tenger nem valami féle rajz, hanem küzdelem. Semmi sem számít ezzel a ténnyel szemben. A hullámok, mint emberek harcoltak ott, öntudattal és akarattal, a sorssal, és szépségük magabiztos érzékével.

Tudtam, amint visszatartottam a lélegzetemet és figyeltem, hogy a legjobb az volna, ha nem maradnék sokáig. Megkérdeztem, nem bánná-e, ha még egy pillanatig tovább néz-

ném. Mosolygott, mintha maga is ezt akarta volna. Veled ellentétben, akit sosem érdekelték a dolgok, testvéred olyan ember, aki szereti a saját tulajdonát. Gyorsan megfordultam, és aztán egy hullámra figyeltem, minden különösebb ok nélkül. Fehér és szürke színe volt, és egyfajta kék és zöld. Mint egy vonal rajza. Nem ingadozott, de nem is állt nyugodtan. Csupa mozgás volt, csupa loccsanás, de ugyanakkor tiszta tartózkodás is, teljesen magára összpontosított, ahogy figyeltem. Elementáris tartása volt, valami, ami felénk jön, majd mintha védene minket, de helyett semmit sem tett, és vállrándító iróniával visszavonult, sugallva, hogy ilyen a világ és a mi időnk benne, minden lehetőség felcsillantásával, minden bonyolultsággal és sietős lázzal, végül is semmiben végződve egy kis partszakaszon, hogy majd visszatérve csatlakozzon az egész kietlen családhoz, ahonnan egyedül kiszakadt, kitört ezzel a bátor, ismeretlen energiával.

Egy pillanatilag elmosolyodtam, mielőtt megfordultam. Mondhattam volna neki, hogy a hullám, amit figyeltem, ugyanarra a szeretetre volna képes, amire mi vagyunk képesek az életben. Ő mondhatta volna a sógornódnak, hogy Kaliforniában kicsit begolyóztam, ami valóban lehetséges, mire én mondhattam volna, mialatt te csendesen és türelmesen mosolyogtál, hogy nincs ebben semmi rossz. Te, végül is, magad is begolyóztál a magad idejében. Vagy talán lenyugodtál azóta, hogy elhagytalak, talán a múltó évek segítettek rendbe jönni.

Mielőtt hazajöttem, szombatoként, télen és kora júniusban, elkocsiztam a városból Point Reyesbe, GPS-em a maga ausztrál akcentusával instruált, merre kell fordulni, milyen sávban kell haladnom, és hány mérföld van még hátra. Már ismertek engem az állomáson, ahogy a GPS nevezte, a sajtüzletben, ahol kenyeret és tojást is vettem, a könyvüzletben, ahol könyveket vettem, Robert Hass és Louise Gluck verseit, és egyszer megtalálták nekem William Gass könyvét: a *Szomorúnak lenni*t, amit szintén megvettem. Megvettem a heti gyümölcsöt, és aztán, ahogy az idő melegebbre fordult, leültem a posta előtt, elfogyasztva a grillezett osztrigát, amit egy mexikói család készített a szupermarket melletti standon.

Mindez pusztán előkészület volt a South Beach-hez és a világítótoronyhoz való kocsizáshoz. Olyan volt ott vezetni, mint ide, ahol most ülök. Valahányszor egyet fordulsz, tu-

dod, hogy közeledsz a világ végéhez. Ugyanolyan elhagyott légköre van, mint egy költő utolsó néhány versének, vagy Beethoven utolsó vonósnégyeseinek, Schubert utolsó dala-
inak. A levegő más, és az a mód is, ahogy a szélfúttá növények nőnek, feszesen és görcsö-
sen. A láthatár tiszta fehérség, üresség, alig van néhány ház. A föld és tenger határához kö-
zeledsz, ahol nincsenek hívogató partok vagy vendégházak, vonzó színekkel, vagy játszóte-
rek és fagylatozók, inkább figyelmeztetések a veszélyre és a meredek sziklákra.

Point Reyesnél hosszú homokpad van és néhány dűne, aztán a szenvedélyes és kérlelhe-
tetlen tenger, túl nyers és kiszámíthatatlan az úszók és szörfölők számára, vagy akár a sé-
tálóknak is. Figyelmeztetések, mondják, hogy ne menj túl közel, hogy a hullám akárhon-
nan jöhet, erőteljes sodrással. Nem voltak sehol életmentők. S ahogy szombatoként ott
álltam, szemben a széllel, olyan óvatosan mozogva a part szélein, ahogy csak tudtam, fi-
gyelve minden hullám hozzám-ütődését, amint alábbhagyott a sodrás ereje.

Hiányzott az otthon.

Hiányzott az otthon. Kimentem minden vasárnap Point Reyesre, és így hiányozhatott
az otthon.

Az otthon az az üres ház volt, távolabb a Ballyconnigar sziklától, egy ház, tele becsó-
magolt tárggyal, kisebb festmények és rajzok a Bay Area-ból, egy Vija Celmins-nyomat,
néhány hidat és folyót ábrázoló fotó, néhány könnyű szék, mintás szőnyeg. Az otthon
egy szobányi könyv volt a ház hátsó részében, két hálószoba fürdőszobákkal körülöttük.
Az otthon az a kis szoba volt a ház csúcsán, kivájva a tetőből, egy szoba üvegajtóval, mely
a cseppnyi balkonra nyílt, ahol állhattam a tiszta éjszakákon, és bámulhattam a csillago-
kat, és láthattam a Rosslare kikötő fényeit és a Tuskar Rock világítótornyának villanásait,
és azt a halvány vonalat, ahol az éjszakai égből sötét tenger lesz.

Nem tudtam, hogy minek ezek a magányos kirándulások Point Reyesre januárban,
februárban, márciusban, áprilisban, májusban, majd a visszatérés a vásárolt étellel –
mintha San Franciscóban hiány volna bármiben is –, nem tudtam, hogy ez volt a mód-
ja annak, hogy éreztessem magammal, hazamegyek, az én megbocsájtó tengeremhez, egy
lágyabb, otthonosabb partra, az én világítótornyomhoz, kevésbé drámai és kevésbé hosz-
szú szenvedésemhez.

Kitakartam az otthon képét a fejből, mert az otthon nem pusztán ez a ház volt, ami-
ben most vagyok, vagy ez a véges táj. Néha, mikor a Point Reyes-i világítótornyhoz ko-
csiztam, azzal is szembe kellett néznem, mi minden volt az otthon. Felszedtem néhány
követ, és az ülés mellé helyeztem, és azt gondoltam, hogy talán Írországba vihetném őket.

Az otthon néhány sír volt, ahol apám nyugszik Enniscorthy városán kívül, közvetlenül
a Dublin Road mellett. Ez volt a hely, ahova nem küldhettem csomagokat vagy festménye-
ket, szignált litográfiákat, kettős csomagolással, a feladó címével a csomag hátsó oldalán.
Semmi ilyesminek nem volt már értelme. Ez az otthon töltötte be álmaimat és ébrenléte-
met, sokkal inkább, mint bármi más változata az otthonnak. Azt álmodtam, hogy egy-egy
követ helyezek a sírra, mint a zsidó emberek teszik, vagy a katolikusok, akik virágot visznek.
Elmosolyodtam a gondolatra, hogy a jövőben néhány régész jön majd ezekhez a sírokhoz,
a csontokat és a földet tanulmányozni, és írnak egy dolgot az elszórt kövekről, ame-
lyeket a Csendes-óceán hullámai mostak, és a régészek spekulálnának ezen a bolondságon,
milyen indíték vagy gyengéd vágy okozhatta, hogy valaki ilyen messziről idehordja őket.

Az otthon az két ház is volt, melyeket rám hagytak, mikor meghaltak, és amelyeket el-
adtam a gazdasági fellendülés csúcsán, ebben a kicsiny, különös országban, ahol az árak
olyan magasra emelkedtek, mint Ikarosz, Daidalosz fia, akít atyja óva intett, hogy ne re-
püljön túl közel a naphoz vagy a tengerhez, és Ikarosz nem fogadta ezt meg, és akinek
szárnyai megperzselődtek és elolvadtak a nap hevétől. Amit ezért a két házért kaptam, sza-
baddá tett engem, jelentsen ez a szó bármit, de akárhogy is, ameddig élek, nem kell töb-
bet dolgoznom. És talán nem is kell többet aggódnom, bár ez most fanyar tréfának tűn-
het, de mégis talán nevethek ezen is, ahogy az idő múlik.

Követni fogom őket a sírok egyikébe. Van ott hely számomra is. Egy napon egyszer el-
megyek oda, és állván a sír mellett, gondolhatok a Slaney feletti fényre, a szürke ír fényre
a víz felett, és tudom, hogy én is, mint mindenki, aki megszületett, végül is sötétségre lesz
ítélve, olyan sokáig, amíg az idő tart. És mindaz, ami ebben a házban az enyém, ez a fény,

ez a szabadság és akarat, ha van bennem bátorság időmet a tenger figyelésével tölteni, megjegyezni változását és a hangját, ahogyan él, tanulmányozni a látóhatárt, hallgatni a szél zúgását, vagy épp a nyugalmat, ha nincs szél. Nem repülök még legmélyebb álmomban sem túl közel a naphoz vagy túl közel a tengerhez. Mindezek a lehetőségek megszűntek.

Bárcsak tudhatnám, hogyan lehet színeket létrehozni. Olykor, mikor tanítottam, kinéztem az ablakon, és azt gondoltam, mindaz, amit mondok, könnyen megtalálható, és már mások végiggondolták. De van egy kis kő, amit a partról hoztam, és most nézem, egy viharos éjszaka után és a nappali szürke ég alatti tenger felett. Kora reggel van itt a házban, ahol a telefon nem cseng, és csak a postás jön olykor néhány számlával.

Itt van most előttem az asztalon. Elég erős a tenger ahhoz, hogy minden követ fehérre mosson, vagy egyformává tegye őket, ahogy a homokszemek csakugyan egyformák? Nem tudom, hogy a kövek hogyan állnak ellen a tengernek. Ahogy tegnap a nyirkos késő délutánon sétáltam, a hullámok szelíden jöttek, hogy megrezegtessék a köveket a parton, azokat, amelyek nagyobbak voltak, mint a kavicsok, és mindegyiknek más színe volt. Megfordíthatom most ezt a zöld követ, amit hazahoztam, és látható, hogy egyik oldala kevésbé sima, mint a másik, mintha egy kis maradék volna, egy töredék, mely valamikor része volt egy nagyobb tömegnek. Nem tudom, meddig maradt volna, ha nem mentettem volna meg: nem tudom, mennyi egy kő élettartama a Wexfort Beachen. Tudom, hogy milyen könyveket olvasott George Eliot 1876-ban, és milyen leveleket írt és milyen mondatokat fogalmazott, és ez talán elég tudnivaló. A többi tudomány, és én nem foglalkozom tudománnyal. Lehet, hogy sok dolog lényegét elmulasztom – a gyengéd szélcsendet nappal, a fecskék repülését, hogyan jelennek meg ezek a szavak a vásznon, ahogy leírom őket, a kő zöld valóságát.

Nemsokára döntenem kell. Fel kell hívnom a kocsiszolgálatot a dublini repülőtéren, és meg kell hosszabbítani a kölcsönzés idejét, amíg meg akarom tartani a kocsit. Vagy egyszerűen vissza kell adnom a kocsit. Vagy szerezni egy másik kocsit. Vagy visszatérni ide kocsit nélkül, néhány taxi-telefonszámmal. Vagy egyszerűen elmenni. A múlt éjjel, mikor a vihar elcsendesült, és nem volt semmiféle hang, teleszkópokat kerestem online, néztem az árakat, megpróbáltam megtalálni azt, amit Bill mutatott nekem, amit elég könnyű volt kezelni. Sokáig tanulmányoztam a szállítás idejét, és a várakozásra gondoltam, egy hétre vagy hat hétre, amíg az új eszköz megérkezne álmaim házához egy új álommal, ide, a távoli hullámokhoz, nagy csomagként egy kis teherautóban. Elképzelttem, hogyan állítanám fel itt magam előtt, ahol most ülök, egy háromlábos, amit szintén megrendelhetnék, és kezdeném figyelni, nem sajnálva az időt, hogy a víz fodrozódó vonalát lássam, a világ egy darabját, közömbösen az iránt, hogy vannak szavak, amelyek leírhatnak dolgokat, és hogy van nyelvtan és vannak igék. Szemem magányosan, saját történetével telítve kétségbeesetten törekedne, hogy elszökjön, megszüntessen, felejtse: most figyel, éberrel figyel, miként a tudósok a gyógymódokat tanulmányozzák, elhatározva, hogy néhány napig nem gondolnak szavakra, végső soron a színeknek, a tenger kék-szürke-zöldjének és a hullámok fehérségének a nevei nem gátolhatnak meg abban, hogy tökéletesen megfigyeljem a dús káoszt, amit a színek ide-oda sodornak. ■ ■ ■

Fordította Bíró Yvette

Colm Tóibín (1955): kortárs ír regényíró, irodalmár, esszéista és kritikus. 1990-es (*the South*) című könyvével jelentkezett be a kortárs irodalomba, addig a *Magill* magazin munkatársa volt és újságírásból élt. Azóta számos könyve jelent meg, amelyekből említendő a Henry Jamesről szóló *the Master* (2004) és a 2009-es *Brooklyn*, ami magyarul is olvasható, ill. Nick Hornby forgatókönyve alapján film is készült belőle. Számtalan egyetemen (Columbia, Princeton, Stanford, Manchester) tanított (a University of Liverpool épp idén nevezte ki kancellárjává és nagykövetévé), és közel húsz díjat nyert el, legutóbb a *Nora Webster* c. regényért 2015-ben.

Bíró Yvette: Budapesten született. Mintegy negyven éve New Yorkban és Párizsban él. Az NYU emeritus professzora. Esszéista, forgatókönyvíró. Könyvei többek között magyarul, angolul és franciául jelentek meg.

A molnárnak lánya volt

EMMERICH ALOIS HRUŠKA

Az öreg akác

(Régi prágai dal)

Josef Váchal mesternek ajánlja E. A. H.

A petříni kilátónál áll egy öreg akác,
éjjelente a sok gyerek csak az alá kakál.

Egy este a szerelmesek elsétáltak arra,
lábuk elé nem figyelve tapostak a szarba!

Jár a szó a szerelemről, hogy az szép és örök,
az orrukhoz kapnak gyorsan: itt valami
büdös!

Lábuk alatt érzik mások szétkenődött szarát.
„Ide többé sose jövök” – pityereg a leány.

Közelébe a sok szarnak azóta se járnak,
felejtik már emlékét az öreg jó akácnak.

(1914)

Mellár Dávid és Mészáros Veronika fordítása

EMMERICH ALOIS HRUŠKA

A vén akácfa

(Régi prágai dalocska)

A petříni kilátónál egy vén akácfa áll.
minden kölyök éjszakánként csak az alá
kakál.

Egy éjjel egy szerelmespár ott járt andalogva,
nem vigyáztak, s beleléptek egy nagy adag
fosba.

„Így szeretlek, úgy szeretlek” – csacsogja
a gyöngypár,
hirtelen orrukhoz kapnak: „jaj, miféle bűz
száll!”

Földre néznek, s hát mit látnak? – taposott
szar gőzlött!

„Nem jövök én ide többet!” – a szűz
elkenődött.

Azóta a szerelmesek más helyen kavarnak,
az akáchoz nem jó menni, oda kölykök
szarnak.

(1914)

Csehy Zoltán fordítása

Cseh pajzán versek

ISMERETLEN KÖLTŐ

Chanson sans honneur

(részlet)

Ha a férfi életében kínzó bánat ébred
s lelkét a gyötrelem és hiány szűkre zárja,
a feleség a gyönyör forrását feltárja
remegve, mint kristályban a rajnai bor,
a férfival feledtetik bánatát a nedvek,
s kit e szent párlat tágra zárt ölébe sodor,
hogy kitöltse következő két versszakom:

A pina öble áldott mélységekbe sodor,
hol rózsza virágzik, hol a nap hajnalban
ébred,
s honnan áradnak az illatos nedvek.
mikor a hála a pinát résnyire zárja
nyílásából szőlőrügy hajt, s kicsordul a bor,
így kelyhe ajándékát a nő feltárja.

A jó feleség akár a becses bor,
ha ajkait az üveg nyakán szorosra zárja,
a férfiban a bor istene felébred.

(1880 körül)

Mellár Dávid és Mészáros Veronika fordítása

Karolínka

Van egy híres cseh kaszárnya,
csendőrökkel Karolinka csak úgy járja,
van egy kaszárnya,
csendőrökkel Karolinka csak úgy járja.

Csalóka a csendőröcske,
Karolínkát a mezőre ledöntötte.

Ugyan, dehogy, nem így történt,
pár pohárka után ledőlt a lány önként.

Kapott pár szál fehér rózsát
s a legény már simogatta bimbócskáját.

Kapott pár szál friss kankalint,
s a legény a bugyijába is betekint.

Kapott pár szál gyöngyvirágot,
s a kislány már a gatyában kotorászott.

Honvéd volt a csendőröcske,
nem állt készen még a bevetésre.

(1890 körül)

Mellár Dávid és Mészáros Veronika fordítása

ISMERETLEN KÖLTŐ

A molnárnak lánya volt

A molnárnak lánya volt,
irigyelte élő, holt.

Fogadkozik két testvér,
egyikük ma révbe ér.

Egyik fogott egy zsákot,
a másik meg bemászott.

Apámuram, mondja meg,
a búzának hol van hely.

Ahol van, ni, a kamra,
ott alszik a szép Ancsa.

Jó az ima ideje,
moccan a zsákfeneké.

Az óra már hatra jár,
Ancsához oson a zsák.

A zsák szája nyílik már,
és a legény készen áll.

Csókolja az ajkait,
vizsonozza Ancsa is.

S mire feljött a hold,
már egy kicsit benne volt.

Míg csillag gyúlt az égen,
benne volt már egészen.

Jár az óra éjfél tájt,
kiszállni már csacsiság.

A fél kettőt üti már,
másodszor is benne jár.

A fél hármat üti már,
új menetre készen áll.

Üti már a fél négyet,
negyedszer is betéved.

A fél öt is megesett,
ötödször is beveret.

Mire eljött a reggel,
nem állt neki még egyszer.

Nem telik sok idő,
Ancsa hasa egyre nő.

Szent György napjára esett,
hogy ugrált már a gyerek.

Lett kölyökből elég sok,
molnár lett a legnagyobb.

A molnárnak lánya volt...

(1948 után)

Mellár Dávid és Mészáros Veronika fordítása

ISMERETLEN SZERZŐ

A molnárnak lánya volt:
irigyelte élő, holt.

Két legény jól kifőzte:
részoktatják a lócsre.

Egyik fogott egy zsákot,
a másik meg bemászott.

Apámuram, mondja, hát,
hová rakjam a búzát?

Kamrácskámba tegyed be,
Ancsa alszik mellette.

Harangszó jelez imát,
fölágaskodik a.... zsák.

Mire épp hatóra volt:
a zsák Ancsához farolt.

Kioldódott a szája:
a legény csak ezt várta.

Ancsát szájon csókolta
a lány is viszonzta.

Mire kerek lett a hold,
ő már félig benne volt.

Száz csillag járt az égen,
becsúsztotta egészen.

Mire éjfél jött el, ó!
nem volt többé kibúvó.

Mire fél kettőre járt,
másodszor is betrafált.

Mire fél háromra járt,
harmadszor is betalált.

Mire fél négyet ütött,
negyedszer is befűtött.

Mire fél öt elkondult,
ötödször is benyomult.

Mire eljött a hajnal:
kuksolt lecsüngő fasszal.

Nem igényelt sok időt:
Ancsa hasa jól meg nőtt.

Gergely napra láss csudát,
udvarán lurkó ugrált.

S még hány poronty született!
A legnagyobb molnár lett.

S a molnárnak lánya volt...

(1948 után)

Csehy Zoltán fordítása

Huligán

Édesem, Kedvesem,
moziba megyek,
mondja nekem: ökör, barom,
ostoba ötlet.

Úgy imádlak téged
élek-halok érted,
a nagy szerelemtől
a hajam is megnőtt:
huligán lett belőlem.

Édesem, Kedvesem,
bokorba megyek,
mondja nekem: ökör, barom,
más is tudja ezt.

Élek-halok érte...

Édesem, Kedvesem,
szép a copfocskád,
mondja nekem: ökör, barom,
inkább markolnád.

Élek-halok érte...

Édesem, Kedvesem,
de szép a blúzod,
mondja nekem: ökör, barom,
de le nem húzod?

Élek-halok érte...

Édesem, Kedvesem,
de szép a melled,
mondja nekem: ökör, barom,
nem csókolod meg?

Élek-halok érte...

Édesem, Kedvesem,
szép a szoknyád
mondja nekem: ökör, barom,
csak jár a pofád.

Élek-halok érte...

Édesem, Kedvesem,
bájos a pinád,
mondja nekem: ökör, barom,
meg nem is basznád?

Élek-halok érte...

Ült a folyó mellett,
falta az epret,
az Édest úgy seggbe rúgtam,
hogy vízbe esett.

Élek-halok érte...

(1948 után)

Mellár Dávid és Mészáros Veronika fordítása

A cseh költemények lelőhelye: Radim Kopáč, Josef Schwarz, Jakub Šofar *Ve sladké tísní klína* c. antológiája (Nakladatelství Paseka, Praha, 2016).

Mellár Dávid (Pozsonypüspöki, 1992): költő, a pozsonyi Comenius Egyetem kiadványszerkesztő szakos hallgatója, Dunaszedahelyen él. Munkái az Irodalmi Szemlében és Kalligramban jelentek meg.

Mészáros Veronika (Galánta, 1994): műfordító, kritikus. A pozsonyi Comenius Egyetem kiadványszerkesztő szakos hallgatója, Negyeden él.

Csehy Zoltán (Pozsony, 1973): költő, műfordító. Legutóbbi könyve: *Experimentum mundi. (Poszt) modern operakalauz* (Kalligram, 2015).

TÓTH KRISZTINA

„Lenyűgöz a világ működésének rendje”

Világadapter címmel jelent meg a Magvetőnél a kortárs magyar irodalom egyik legsokoldalúbb és legkiválóbb alkotójának, Tóth Krisztinának új, szigorúan szerkesztett verseskötete. Furcsa, szokatlan szó, elsőre nem is világos, mit jelent – a magyarázat természetesen az egyik, hasonló című költeményben van.

■ *Nagyon jó a cím – rögtön megvolt?*

– Nem. Három címöttem is akadt. Sőt több, de általában háromra szűkíttem a variációk számát és akkor elkezdtem kérdegetni róluk az ismerőseimet. Sokáig versenyben volt a *Hosszúalvó* – ez az utolsó ciklus és a záróvers címe –, de Király Levente, a Magvető munkatársa azt mondta, hogy a boltokban majd *Álomszuszek*-ként fogják keresni. Igaz, azt is tapasztaltam, hogy a *Világadaptert* sem jegyzi meg elsőre, de addigra már megszerettem. Ráadásul egy cím rendezővel is, rásugárzik a könyv egészére és akkor már ennek megfelelően rendezgettem a költeményeket.

■ *Mi volt a harmadik variáns?*

– A *Turista*, ami a második ciklus címe és utolsó verse. Azt az átmenetiséget, idegenséget sugallja, ami benne van a *Világadapt*ben is. De aztán ezt is visszavontam, mert eszembe jutott, hogy az *Akvárium* című regényemet találtam már meg az Akvarisztika polcon. Igaz, fennáll a veszélye, hogy az új könyv meg a technikai kiadványok közé kerül...

■ *Könnyen vagy nehezen születik Nálad egy vers?*

– Általában sokáig írom őket, a *Hosszúalvó* például hónapokig készült.

■ *Ha már ezt emlited: ki ennek a megszólítottja? A „hosszúalvó” kifejezés olyan, mint-ha egy görög isten, netán épp Zeusz állandó jelzője lenne.*

– Én a testi léttől független szellemre gondoltam, arra a nem feltétlenül isteni hatalomra, hanem a testtől független energiára, ami annyi mindenben megmutatkozik.

■ *Vízben, tűzben, földben, levegőben?*

– Igen! És eszembe jutott Nemes Nagy Ágnes verse, Az alvóhoz: „Te ismeretlen és ruhátlan / te kelsz ki minden hamuból. / Te vagy a hetedik szobában, / nem haltál meg, csak aluszol.”

■ *Sok verset tudsz másoktól?*

– Sokat, de felejték is, ahogy a nyelveket is felejttem. Azt hiszem, hogy tudok egy verset, de ráfutok egy hiányzó sorra, ami aztán egész nap gyötör. Ma már a tanárok nem adnak fel memoritert, pedig én ezt nagyon fontosnak gondolom, a megtanult versek ugyanolyan erősen beépülnek az ember lelkébe, mint a dalok, részei lesznek az identitásának. Sokat beszélgetek erről a tanítványaimmal. El szoktam nekik mesélni, hogy amikor Thomas Mann 1938 elején megérkezett New Yorkba, csináltak vele egy interjút, amiben azt mondta: „*Where I am, there is Germany. I carry my German culture in me.*” A fejében hordta a teljes német kultúrát! Ez nagyon erős belső tartást tud adni. A dalok evidens módon rögzülnek – s itt most nemcsak Koncz Zsuzsa vagy Cseh Tamás dalaira gondolok, hanem a népdalokra is, amiket persze szintén meg kell tanítani.

■ *Nyilván ezért gyakori nálad a mások műveire való utalás, rájátszás, hogy ne mondjam, intertextualitás; ebben a kötetben egész ciklus, A tanítvány áll ilyen versekből, azaz magadat is tanítványnak vallod; a Magas labdában ott a Hála-változat, ami eleve utal Gergely Ágnes 2001-es költeményére, az Útérintő élén álló Hálaadás-parafrázisra – és sok művedet idézhethetném még, megírtad, ahogy többen, a magad Születésnapomra-változatait is.*

– Szeretem az átíratokat, mert nagy játékteret adnak. Azzal, hogy az ember mit választ ki, milyen műhöz nyúl, eleve utal a saját kapcsolódási pontjaira, és úgy közelíthet nagyon személyes tartalmakat is, hogy közben félig-meddig álarcot tart maga elé. Az pedig külön öröm az olvasónak, hogy kapcsol; rájön, minek az átíratát hallja, és egy pillanatra úgy érzi, a szerző összekacsint vele.

■ *Meglepett, hogy még egy Balassi-parafrázisos is van, az Adj már csendességet – Balassi annyira macsó költő...*

– Ez rögtönzés. A Misztrál együttes engem is meghívott egy fellépésére és ott rögtönöztem. Mondjuk Balassya kapcsolatban ez az utolsó jelző, ami eszembe jutna. Olyan távolságra van, annyira a hagyomány részének tekintem, hogy fel sem merülnek bennem ilyen genderszempontok. Nem személy, hanem szerző, és a törökverő nemes attitűdjét meglehetősen bizarr ötlet innen, a mai szemszögből, mai terminussal értékelni. Kortárs íróink akkor már sokkal macsóbbak, ráadásul még térdet-fejet se hajtanak, na szép.

■ *Olyan előfordult, hogy magadtól idéztél és átírtál egy sort?*

– Megtörtént, hogy felolvasáson kértek egy verset, de nem volt nálam a könyv, amiben szerepel. Magabiztosan elkezdtem mondani, azt hittem, tudom – közben rájöttem, hogy nem tudom, és picit máshogy mondtam. Szerencsére még az sem vette észre a változtatásokat, aki kérte.

■ *Egy rövid dal is nehezen születik meg?*

– A könnyedség látszata mögött is munka van. Nekem nagyon ritkán sikerül először valami.

■ *A prózai szövegeid mondatait is sokat kalapáld?*

– Mindig van egy első verzió, ami még többször változik. Felpakolom a szöveget, aztán leszedem, amit felpakoltam... Sokszor írom át. A legnehezebb akkor dolgozni rajtuk, amikor már ismerősek a mondatok, mert ebben a munkafázisban természetesnek hat az is, ami esetleg sutaság, hiba. Ezért kell mindig eltenni kicsit a szöveget, hogy eltávolodhassak tőle.

■ *Van rá magyarázat, hogy prózát csak később kezdted el írni? Az első versesköteted, az Őszi kabátlobogás 1988-ban jelent meg, a Vonalkód című novellásköteted 2006-ban, a regényed, az Akvárium 2013-ban.*

– Soha nem jutott eszembe történetben gondolkodni, természetes volt a vers. A prózát sokkal inkább tanulnom kellett, és ebben segített a sok fordítás is. Gyakorlatot szereztem abban, hogy lehet mondatokat szerkeszteni. Csak ezek után mertem belevágni a prózába – mint mondd, sokkal később. Éppen váltam, kölcsönlakásban laktam, amikor 2003-ban a Litera felkért, hogy írjak nekik netnaplót. Naponta éjszakáig kellett dolgoznom, hogy eltartsam magam és a kisfiamat, így nem sok idő jutott arra, hogy a netnaplón görcsöljek. Talán ez volt a szerencse. Tizenegy után ültem le minden nap, és a fáradtság valahogy oldotta azt a görcsöt, ami addig bennem a prózával szemben volt – terjedelemtől függetlenül. A következő évben kezdtem el írni a *Vonalkód* történeteit. Akkor már erősen vágytam rá, hogy történeteket meséljek.

■ *Nehezen engedsz el egy szöveget?*

– Főleg prózát. Mert ha egy versnél minden a helyére kerül, az evidens módon megmutatkozik legalább nekem, hogy ez kész. De egy prózai szövegnél mindig van olyan jelző, amit ki lehet cserélni, van olyan mondat, aminek lehet változtatni a ritmusán. Általában húzni szoktam; ritka, hogy valamit hozzáteszek.

■ *A megjelent szövegeken, pláne a régebbieken, változtatnál olykor, mint ahogy például Szabó Lőrinc vagy Kukorelly Endre tette?*

– Nemigen. Apróbb változtatások voltak egy-egy versben, amikor a *Porhó* című kötetem régebbi, válogatott anyagát szerkesztettem, de visszafelé már elég idegen az összes régi anyag ahhoz, hogy ne érezzek késztetést az átírára. Ez olyan kicsit, mintha az ember a régi fényképeit retusálná. Eldobni, szelektálni az más, azt igen, de számomra az a régi anyag már nem is eleven. Sokkal inkább izgat az, ami éppen készül.

■ *Előfordul, hogy valamit nem sikerül megfogalmazni? Még a 94-es, A beszélgetés fonalá című kötetben szerepel A megfoghatatlanról: „Alighogy írni kezdtem, már is azt / érzem, nem ezt akartam mondani / és az fog elsikkadni pont, ami / körül-foghatna.”*

– Nagyon sokszor, de ezek a próbálkozások nem kerülnek a kötetekbe. Épp most dobtam ki egyenesen a kukába több mint hetven oldal prózát. Az a tapasztalatom, hogy nem érdemes ki-be horpasztgatni, ami eleve hamis hangon szólalt meg. Olyan is van, főleg versnél, hogy a mű elkezd hasbeszélni, azaz felkínál valamilyen kikönnyített megoldást, tetszetős kerülőt. Viszonylag korrekt verset is lehet így írni. Tök jó lesz, csak nem világít.

■ *Ettől jó egy vers? Hogy világít?*

– Egymondatos, frappáns válaszom nincs. Valószínűleg nem formai kritériumoktól, a formai tökéletességtől jó, hanem a szöveg alatti titoktól. Ha van valami olyan titok benne, amiről magának a költőnek sincs tudása és szándéktalanul rajzolódik ki a szövegben. Én ezt a titkot szoktam keresni a versben, ami átüt a szövegen. Egy teljesen áttetsző vers engem nem izgat. Úgy persze nem lehet verset írni, hogy na, belerakom a titkot és akkor az belekerül. De ha benne van, a vers világít, igen.

■ *A vers több, mint a próza? Mintha több titok férne bele...*

– Nem feltétlenül. A jó prózának nagyon erős zeneisége van, ami hat rád és ez összefügg a titokkal.

■ *Sok zenét hallgatsz?*

– Keveset. De ha igen, akkor azt monomániásan, mert azt akarom, hogy belülről legyen ismerős. Mostanában Harcsa Veronikát hallgatom.

■ *A legeslegelső versed megírása után nem ijedtél meg?*

– Miért ijedtem volna meg?

■ *Az ember megijedhet attól, hogy más, mint a többi...*

– Ez nekem olyan játék volt, mint mikor valaki rajzolgat a füzeté hátuljára, csak én szavakkal rajzolgattam. Hangokat imitáltam. Az első versre egész pontosan emlékszem. Nyolc-kilenc éves lehettem, kisgyerek. Iszonyatosan vágytam egy kétszemélyes sátorra, ami teljesen értelmetlen volt, hisz a hetedik emeleten laktunk egy lakótelepen. De a házunk mögött volt egy nagy park és ott valaki egyszer sátorozott. Ez annyira megmozgatta a fantáziámat, hogy írni kezdtem: „*De szeretnék sátrat kapni...*” Rémllett, hogy így kell egy verset kezdeni. Egyáltalán nem volt ijeszítő, azt gondoltam, ez egy játék.

■ *Végül is... Van egy vers az új kötetben, a Háromnegyed: „Mikor sötétben gépelek, vakon, / mint ezt a verset is, hajnal fele...” Hajnalban írsz?*

– Verset majdnem mindig kora hajnalban, abban a tudatállapotban, ami még közel van az álomhoz, de már kontrollálad a tudat működését.

■ *Van a munkának állandó ideje?*

– Szeretném, ha lenne, de ez megvalósíthatatlan. Évek óta próbálok bevezetni író napokat, amiket mindenki tudomásul is vesz a családban – és akkor szólnak a kéményseprők, hogy jönnek kéményellenőrzésre. Ha nem jönnek a kéményseprők, beteg lesz a kislányom, ha ő se lesz beteg, történik valami más – a lehető legritkább, hogy nem dől be az eredeti terv. Mikor kaptam egy külföldi ösztöndíjat, nagyon jól tudtam haladni.

■ *Mindent rögtön a számítógépbe írsz, ott is javítod, vagy olykor kinyomtatod a szöveget? Milyen a viszonyod a géppel?*

– A verseknél tulajdonképpen írógépek használom a számítógépet. Tollal, jegyzetfüzetbe írok, minden egyes verziót újra leírva, hogy tisztán lássam, hol tart a vers. Aztán amikor késznek tűnik, beírom. Rápillantva néha kiderül, hogy a tördelés nem olyan jó, ebben például sokat segít a számítógép. Prózáat rögtön abba írok, nem kézzel. Ott meg azt szeretem, hogy olyan könnyen lehet törölni: ez se kell, az se kell, ki vele!

■ *Jegyzetfüzet, ceruza, gondolom, azért mindig van nálad!*

– Mindig. És mindig látok is valamit. Most például az Árkádban jártam, ahová éppen kerekesszékes gyerekeket hoztak valahonnan, akik egy hosszú folyosón azonnal elkezdtek versenyezni.

■ *Ez vers vagy novella?*

– Novella. Talán.

■ *Nyitott szemmel jársz, de a politika, a közélet mintha kevésbé érdekelne. Igaz, ott a kötetben A koravén cigány, amit a kortárs közéleti verseket tartalmazó 2012-es édes hazám-antológiába is beválogattak, ott a Bánk, magában... Figyeled, mi történik az országban, hallgatsz, nézed a híreket?*

– Nem tudom, igaz-e, amit mondasz. Az biztos, hogy nem vagyok egy mozgalmár – de vak és közönyös sem. Igen, figyelem, ami az országban történik. Te viszont ezek szerint nem figyeled a tárcáimat: évek óta írok a *Vasárnapi Hírek*be. Mind egy különben.

■ *Nem mindegy, ismernem kellene őket; főleg, ha ilyeneket kérdezek...*

– Ha náluk közvetlenebb lenyomatot keresel, akkor politikai publicisztikát, kommentárt kérsz számon egy szépírón. Az egy másik szakma, könyörgöm!

■ *A címadó Világadapter azért is nagyon fontos vers, mert van benne humor, ironia, önironia is, amik amúgy is megtalálhatók a műveidben, de inkább bűvópatak-ként. Nagyon pontosan megadod a koordinátákat, mintegy anekdotikusan kezdődik:*

„Kétezer-kettő tavaszán, / több mint tíz éve ennek, / a Charing Cross megállónál a Bootsban / láttam egy fehér, apró világadaptert.” *Úgy tűnik, ez valóban megtörtént.*

– Meg; bár nem tudom, van-e ennek jelentősége. Az a lényeg, hogy megtörténtnek tűnjön.

■ *Az olvasók szeretik a tényeket, én is. Állok majd a Charing Crossnál és eszembe jut, hogy a költő is itt állt. (Vagy itt állhatott volna...) Mit tud egy világadapter, pláne nyolc és fél fontért?*

– A konkrét tárgy praktikus azt, hogy a segítségével bárhol a világban csatlakozni tudsz az adott elektromos hálózatra. Én már ültem úgy egy szállodai szobában Olaszországban és Angliában is, hogy a rohadt hajszarítót nem tudtam bedugni és bekapcsolni, ami nagy probléma tud lenni felolvasás előtt egy fél órával. És rögtön belehallottam a szóba, hogy akinek ilyenje van, az képes a világot magához idomítani, hogy ez valami idegenség-leküzdő szerkezet. Kelet-európaiként az ember az előbbi helyzetben azt éli meg, hogy olyan helyről jöttem, hogy ez nekem nem működik. Kisebbségi érzés fog el, és nem arra gondolsz, amire egy egészséges, nagy nemzet fia gondolna, hogy ezek a seggfejek még egy normális konnektozott sem tudnak csinálni! A világadapter, amit persze nem vettem meg ennyi pénzért, otthonossá tesz a világban, én leszek az, aki gondtalanul jár-kezel egy előkelő londoni szálloda halljának süppedős szőnyegén. Így csak gyűlnek a kicsi szégyentörténeteim, részeivé válnak az identitásomnak. Igaz, másnak is megvannak a maga bánatai. Párizsban találkoztam egy nagyon sikeres francia költővel, olyan lakásban lakik, amilyenről a legtöbb magyar értelmiségi csak álmodhat, és roppant bános attól, hogy Amerikában nincs recepciója. Ez vicces volt.

■ *Mintha külön tehetség kellene ahhoz, hogy el tudjuk fogadni a saját helyzetünket, meg tudjunk vele békélni, örülnünk annak, amit elértünk.*

– És ez szerinted nem a családból jön, nem gyerekkorunkban tanuljuk meg?

■ *Akkor kellene.*

– Hogy tudjuk észrevenni, azt mondani, nekem most jó. Mikor a fiam iskolájában – rég volt, most már tizennyolc és fél éves – elkezdődött a „kinek milyen mobilja van?”-verseny, mondtam neki, hogy én lebeszelném a részvételtől, mert nagyon szar lesz neki, ha elkezd ezzel foglalkozni. Az a rossz hírem van, közöltem vele, hogy amint megkapná a legújabb modellt, már lenne öt gyerek, akinek a sokkal jobb legeslegújabb van. Ha tárgyaktól, birtokolt, megszerzendő dolgoktól fog függeni az ő közérzete, akkor örökre boldogtalan lesz. Micsoda hülyeség!

■ *Az idő múlása, az elmúlás miatti szomorúság tán kezdettől ott van a műveidben, így az első, 1988-as kötetedben, az Őszi kabátlobogásban szereplő Terézvárosi elégiában vagy a Zenélődobozban, az Árnyékemberben lévő Szilveszterben vagy a Sétában; a Magas labdában a Delta a test romlását is megénekli. Ez a szólám most fölerősödött, nyilván attól sem függetlenül, hogy idén kerek születésnapot leszel kénytelen ünnepelni.*

– Az idő múlása ilyen direkt módon nem foglalkoztat. De állandóan szembesülök a létezés, születés és halál körforgásával – van egy négyéves kislányom és ősszel meghalt az apám. A kislányom most kezdi megérteni, fölfogni, hogy az időben léteznünk, engem meg szembesülésre, számvetésre készítet a veszteség. A kerek születésnapok, és általában a születésnapok nem érdekelnek, de a „leszel kénytelen” fordulatból úgy érzekelem, téged nagyon is. Az időt nem kell mérni, ha meg muszáj, én elsősorban a gyerekeimmel és a könyveimmel mérem. A test meg, hát, mit mondjak, húszévesen sem volt valami engedelmes, az embernek nem feltétlenül az idő miatt romlik vagy javul a viszonya a testéhez, ez inkább lelkiállapot kérdése.

■ *Megvan még a dió, amit a Dió című versben emlegetsz, amire édesapád mutatott a botjával a kórházból kijövöben s Te felvetted?*

– Átkerült a versbe. Erre csörög a dió... Arra meg a referenciális olvasat.

■ *Rögtön a nyitóvers, a Hogy vagytok? intonálja az elmúlás témáját, kegyetlenül rögzítve azokat az alig észrevehető, de már létező pillanatokat, amikor barátaink arcából „cinkosan” ránk villan a halál: „És egyre hangosabban / mondogatjátok: össze kéne már jönni egyszer...” És van versed, a Szálak a Porhó című kötetben, ami az élők közti szálak megszakadásáról, rokonok, barátok útjainak szétválásáról szól. Az ilyesmi megvisel olykor?*

– Meg.

■ *Tudsz arról egyébként, hogy kik olvasnak? Egyáltalán, hogy általában kik olvasnak, olvasnak-e még szépirodalmat, könyvet Magyarországon? Tudott, hány példányt adnak el egy-egy könyvedből?*

– Körülbelül tudom; szépirodalmi műhöz képest viszonylag sokat. De nekem nem dolgom ezzel foglalkozni. Ez a kiadó, a kereskedő, a marketingesek szakmája. A felolvasásokon azt látom, hogy viszonylag sok fiatal olvasóm is van, nők és férfiak vegyesen. És ne felejtse el, én gyerekkönyveket is írok! A fiatal szülők sokszor csak később fedezik fel, hogy jó, ennek a nőnek vannak felnőttkönyvei is! Találkoztam számtalanszor egyetemista korú fiatalokkal, akik a prózai műveket ismerték, aztán utólag jöttek rá, hogy korábban megjelentek versesköteteim is. Úgy kezdtek el aztán verseket olvasni tőlem, hogy alapvetően nem voltak versfogyasztók.

■ *Említetted a metrót: az neked óriási kincsebánya! Versben, prózában ott jár, szinten menetrendszerűen!*

– Mert ezzel közlekedem nap mint nap. Nem vezetek autót, bent lakom a városban.

■ *Visszatérve az időhöz: mit jelent a veled való szembesülés?*

– Türelmetlen vagyok, úgy érzem, nincs elég időm, nem tudom megcsinálni azt, amit szeretnék. Érzem, szigorúbban kellene beosztani az időmet, ne kérdezd, hogyan, nem tudom a megoldást.

■ *Mit szeretnél megcsinálni?*

– Homályos képzeteim vannak róla, nem konkrét elképzeléseim. Inkább azt tudom, milyen irányba szeretnék menni. Azt szoktam mondani, hogy olyan könyvet szeretnék írni, amilyent nem tudok.

■ *Mi ellensúlyozza a veszteségeket, az idő múlását?*

– Az írás. Az, hogy nyomot hagyok. Mikor mi először találkoztunk, a nyolcvanas években, a Kisképzőbe jártam, képzőművésznek készültem. Ha az ember konkrét tárgyakat hoz létre, az sokkal tisztább, instantabb formában csillapítja ezt az igényt, hogy nyomot hagyjon. Az írás sokkal közvettebb, nehezebben megfogható.

■ *A vers is tárgy!*

– Nem, szerintem nem! Nem tapintható, körbejárható valami, amivel megváltoztatod a teret. Középiskolásként az volt a vágyam, hogy nagy szobrokat készítsék, amik beleszólnak a térbe. Igaz, a vers meg az időbe szól bele.

■ *Csinálsz még tárgyakat?*

– Sajnos, ritkán, és ez nagyon hiányzik az életemből. Baj, hogy ez elmaradt, szeretnék változtatni rajta, mert ez olyan, mintha az embernek elhalna egy végtagja. Az üvegesműhelyem különben megvan, bármikor elkezdhetnék dolgozni, ha nem várna ezer más feladat és nem fenyegetnének határidők. De talán az sem jó, ha ennyire elmarad valami az ember életéből, ami fontos volna. Hogy idejét sem tudom, mikor érintetem utoljára, mondjuk, agyagot, miközben érzem a tapintását, a szagát. Na, mindegy. Mennyi ló, és az embernek csak egy segge van! Lehet, azért nő bizonyos kor felett, hogy figyelmeztessen, igenis több lovat is lehet?

■ *A barátságok, a szerelmek nem jelentenek ellensúlyt? A család?*

– Az írás. Azt a fajta érzést, amit mondjuk gyerekkorában gondolhat valaki, hogy kilyukadt a lelke és a lyukon pereg ki a homok, hiába tartja oda a kezét, más emberek jelenléte, barátsága, satöbbi, nem ellensúlyozza. A szerelem talán, rövidke pillanatokra. Nálam csak az írás. Nagyon hűséges vagyok a barátaimhoz, nagyon mély barátságaim is vannak, de ezek semmit sem jelentenek ebből a szempontból. Az embernek van egy lyuk a lelkén, és kész.

■ *Mennyi ideig bírod ki írás nélkül?*

– Két hét kihagyás után, például egy nyaralás végén már nagyon elviselhetetlen tudok lenni, ha közben nem csukhatom magamra az ajtót.

■ *De azért fontosak az utazások?*

– Persze. Az utazás mindig nézőpontváltás is. Hirtelen minden probléma, amit felnagyítva látsz, más perspektívába kerül. Ez nagyon fontos.

Másutt mások az evidenciák. Mondok neked egy példát. Három éve Macedóniában jártunk a fiammal. Számarányát tekintve Szkopjében él a legnagyobb roma közösség, egy teljes városrészt romák laknak. Tévé- és rádióadásuk van, újságjuk, és semmiféle gondot nem okoz ez, tökéletesen integrálódtak. Ott egyébként a romák muzulmánok. Örömmel csodálkoztunk rá a fiammal, mennyire nincs ebből semmiféle konfliktus, mondtuk is macedón ismerőseinknek, mekkora gond Magyarországon a rasszizmus, miféle atrocitásoknak vannak kitéve a magyarországi romák. Erre az ismerősök azt felelték, hogy nem, a romákkal a világon semmi gond, miért is lenne. Na, de az albánok! Azokkal aztán van gond! Nem dolgoznak, nem

integrálódnak... És felsoroltak egy csomó közhelyet, amiket nálunk a romákkal kapcsolatban szoktak. Vicces volt és elgondolkodtató.

Repülni nagyon szeretek különben, és sokat repülök. A madártávlat lenyűgöz. Volt idő, amikor a légi felvételeket is gyűjtöttem. Amikor felérsz a felhők közé, és a lenti világ patchwork-szőnyeggé, mintázattá alakul, az megszokhatatlanul gyönyörű.

■ *Milyen iskola volt a Kisképző? Milyen volt a magyartanárod?*

– Nem szerettem a középiskolát, a magyarórákat sem. Ez semmit nem jelent arra nézvést, hogy milyen volt a magyartanárom, mert álmos közönyben kóvályogtam végig azokat az éveket. Annyira magamba voltam zárulva, hogy szinte semmilyen hatás nem ért el. Az első meghatározó élmény egy irodalmi kör volt, a találkozás azokkal az emberekkel, akik a mai napig a barátaim. Mezey Katalin vezetett akkoriban egy diákíró szakkört, ahová véletlenül jutottam el. Kemény István és Vörös István járt oda akkoriban. Az volt az első közeg, ahol otthonosan éreztem magam: az iskolában nem. Később, az egyetemi évek alatt, Lator László műfordítói szemináriuma jelentette a hét fénypontját. Az egyetem sem volt nekem való, a vége felé kezdtem rájönni, tulajdonképpen mire is való ez az egész struktúra. Rettenetesen gátlásos, szorongó, introvertált fiatal nő voltam, minden új helyzetet megpróbáltatásként éltem meg, vizsgázni sem tudtam. A mai eszemmel alig-alig érthető, miért kellett annyit görcsölni, de ez utólag már mindegy is.

■ *Vannak versek, a Csillag, a Búvár, a Zsarnokgyík vagy a cikluscímme is emelt Turista, amik mintha egy mély sebeket okozó nagy szerelemről szólnának.*

– Egy versben sohasem egyetlen konkrét személyről, konkrét élményről van szó, hanem élmények sokaságáról.

■ *Azért én abban biztos vagyok, hogy Petőfi Sándor Szendrey Júliához szóló szerelmes versei Szendrey Júliához szólnak!*

– Nem, az enyéme nem Szendrey Júliához szólnak! A hiány és az idegenség megképződéséhez csak ürügy a szerelem. Nem ez az érzés, nem egy konkrét veszteség a versek tárgya, hanem a világban való idegenség!

■ *Tehát Neked nincs is szükséged egy boldogtalan szerelemre, hogy idegennek érezd magad a világban.*

– Nincs, én nagyon igénytelen vagyok. Öt perc alatt bármikor, bárhol rosszul tudom magam érezni.

■ *„Tulajdonképpen neked köszönhetem, / hogy profi turista lettem az életemben...” – ez azért nagyon erős sorpár, nagyon erős kép.*

– Az ember körülnéz, begyűjti az élményeket és valójában nincs sehol sem otthon. Átmenetiségben él. Az *Akvárium*ban van egy szereplő, aki állandóan rendezkedik. Megfigyeltem, hogy akik állandóan rendezkednek, az idegenségérzet ellen küzdenek. Folyton csinosítgatják a lakást, ide-oda tologatják a bútorokat, mint Vera. Ez az egyetlen terület, amit tudnak uralni, vagy legalábbis azt gondolják, hogy tudják.

■ *Mintha a köteteidben lévő rendkívüli rend is a világban lévő rendetlenséget akarná ellensúlyozni.*

– Az írás is valamiféle rendrakás, a gondolatok összerendezése.

■ *Harmónia is születet által?*

– A jó művek közelebb visznek a harmóniához, mert a lényeges kérdéseket teszik fel, nyugtalanítanak. A rendrakásnak is van ilyen fázisa, minden elől hever, és újra kell gondolnunk, mit hová teszünk, tényleg ott van-e a helye.

■ *Tudsz önfeledten boldog és felszabadult is lenni?*

– Ez pszichoanalízis vagy szakmai interjú?

■ *Ki tudja, a prózavers próza-e vagy vers? Különös költemény A tanítvány, ami egy játékosabb ciklus címe is. Ebben is ott az önirónia, a groteszk.*

– A kulcssor az, hogy „Belelátom a fád médiamunkást...” Tanítok is és gyakran találkozom ezzel a típussal: fiatal lány, bölcsészkarra jár, médiaszakos és fogalma sincs, valójában mit akar – már a pénzen, a hírnéven túl –; unja az egészet. Néha úgy érzem, nagyon hasonlítanak egymásra külsőleg is. Egyáltalán nem azért ülnek ott, mert érdekli őket az irodalom, valami céljuk lenne vele – és ez engem fel szokott bosszantani. Ugyanakkor persze vannak tehetséges és fogékony diákok is, és mégiscsak az ő arcuk marad meg a leginkább.

■ *A versbeli lány azt várja, várta Tőled, hogy majd megmutatod neki a titkos szálat, mintegy fellebbented róluk a fátyolt...*

– Miközben, ha hagyja, hogy megmutatkozzanak ezek a szálak, akkor ott vannak.

■ *Csakhogy észrevenni is tudni kell őket.*

– Engem lenyűgöz a világ működésének rendje. Az is, ahogy megisméltődnek az arcok. Mintha lenne valami állandóság, mintha ugyanazok az arcok köszönnének vissza a különböző nemzedékekben, mintha ismétlődne minden: események, helyszínek, képek, mondatok.

■ *Velem gyakran előfordul, egy meghalt barátomat, ismerősömet velem megpillantani.*

– Igen, néha viszontlátjuk valakinek az arcában azt a szempárt, amelyik már nem nézhet ránk. Gesztusokat, mozdulatokat látunk viszont. Amióta meghalt az apám, folyton rá hasonlító emberekbe ütközöm. Ez biztosan a gyászunk része is.

■ *Néhány vers azt mutatja számomra, hogy benned kialakult vagy kezd kialakulni valami egyedi – jobb szó híján mondjuk így – vallás. Még A tanítvány első mondata is erre utal: „Mert minden rím!”*

– A világban felfedezhetünk rímeket, igen. Egyre erősebben érzem a világban való körforgást, ami megmutatkozik az előbb említett ismétlődésekben is. Evidens módon érzem, hogy a világ része vagyok, amit tudatosan soha nem életem át fiatal koromban. Érzem a testi esetlegességünket is és azt is, hogy születésünk előtt ugyanúgy részei vagyunk a világnak, mint a halálunk után. Hordozói vagyunk egy olyan tudásnak, ami jóval több, mint amennyit ténylegesen begyűjtünk az életünk során. Nem tudok kapcsolódni egyetlen tételes valláshoz sem, mert az őket körülvevő rituálék kulturálisan idegenek tőlem. Ha az ember nem gyerekkorától nevelkedik egy vallásban, akkor a szertartások csak jelmezek, amik persze keretet adnak, beléjük lehet kapaszkodni.

■ *Talán a buddhizmushoz állsz a legközelebb.*

– Leginkább az lehetne a vallásom, valóban. Nagyon mély kapcsolatom van például állatokkal, sok állat-barátom van, volt, bár a vegetarizmusra nem vagyok képes. Próbálkoztam, de hiányzott a hús – sajnos.

■ *A te iszonyatos érzékenységeddel végül is könnyű vagy nehéz adaptálni a világot?*

– Elég nehéz. Időről időre elfog a vágy valami egyszerűbb létezés után. Megyek az utcán, előttem hangos, kicsattanóan boldog emberek, hallom, miről beszélnek, terveznek valami új tetkót, bulit, nyaralást, és azt gondolom, hogy jó nekik. Néha szeretnék közéjük tartozni, nem lenni én. Bár valószínűleg öt perc múlva visszakíváncoznának a magam életébe.

■ ■ ■

D. Magyar Imre (1955, Budapest): tanár, újságíró, irodalmár. Hat könyve jelent meg. Megjelenés előtt álló kötetei: *Bécsi szeletek* (harmadik, bővített kiadás); *A magyarországi cigánység irodalma* (a témából PhD-fokozatot is szerzett).

A szakácskönyv-szervező „EMMA ASSZONY”

A kollektív „irodalmi” gasztronómia mint érdeklődésgenerálás és habitusformálás

„Etetni mindenki tud, de főzni nem.”
(Emma/Ignotus, *A Hét*, 1901: 508.)

1

A századforduló nevezetes irodalmi hetilapjának, *A Hét*nek ugyancsak nevezetessé vált szakácskönyve 1901 karácsonyára jelent meg, ötletadója, szervezője és összeállítója a rejtélyes „Emma asszony” volt, azaz – mint ma már tudható – a magyar irodalom történetének soknevű, de végül is Ignotus néven kanonizálódó jeles alakja (Gulyás 1978: 146., Kardos 1985, stb.). A könyv több kiadást megért, hasonló kiadása ma is kapható kereskedelmi forgalomban, s a gasztronómia irodalmában éppúgy emlegetik, mint irodalmi berkekben (pl. Draveczky 1999, Dede 2000, 2007). Érdekessége azonban nem pusztán sikerességéből fakad, hanem, legalább részben, az összeállító személyének sajátos státusából, kettősségéből. Emma asszony ugyanis, ismételjük meg, nem nő volt, hanem egy „nőimitátor” író, aki mellesleg, valamivel később a modern magyar irodalom egyik vezéralakjává vált. Mint a *Nyugat* főszerkesztője, irodalompolitikai harcainak megvívója és (bár ritkán megszólaló, de nem

rossz) költője döntő szerepet játszott az irodalmi alakban jelentkező modernitás térnyerésében és intézményesülésében, az új hangú alkotók elfogadtatásában. Szerepe ki nem metszhető a modern magyar irodalom történetéből. Az összeállító személyének ez a nem teljesen szokványos kettőssége mai távlatból kétségkívül ad némi pikantériát a könyvnek – s ezt a *gender* szemlélet és ideológia pozícióinak magyarországi térnyerése csak erősíti. A „nőimitátor” összeállító ebben az értelmezési keretben tagadhatatlanul „érdekes” fejlemény (vö. mindenekelőtt: Dede 2000). Ez az értelmezési irány azonban alighanem elfedi a lényegét. A szakácskönyv ugyanis -- Emma asszony személyének azonosítása nélkül is – amellet, hogy csakugyan érdekes és használható receptgyűjteménynek bizonyult, egyáltalán nem mellékesen *egy speciális mentalitástörténeti összefüggés megjelenítője és alakítója* is volt. A könyv, miközben receptgyűjteményként is forgatható, sajátosan megszerveződött, akár „irodalmi” is nevezhető szövegkorpusz, amelyben a „recepék” között és alatt a „modern”, *akkor még alakuló-félben lévő habitus képződésébe* láthatunk bele. S egye-

bek közt arra is fölfigyelhetünk e szakácskönyv össze-tett „üzenetének” felfejtése során, hogy ez a habitus már nem pusztán spontánul alakuló fejlemény volt, hanem megképződésébe az „új hangú” média is közvetlenül, alakítóan vett részt. A médium – ez esetben egy hetilap és egy, annak hasábjain kiformalódó szakácskönyv – közvetlen érintkezéssel meg nem teremthető mentális összekapcsolódásokat hozott létre, távolságokat hidalt át, és egyéni, addig csak kis körben érvényesülő beállítódásokat és érzületeket, ha tetszik: „ízlesek” affmált. Ennek jelentősége pedig abban rejlik, hogy amíg egy beállítódás és érzület esztétikai formává tud finomodni és nemesedni, hosszú az út: a magas rendű esztétikai formát, a „minőségi” irodalmat hosszú, felemás, visszalépésekkel és ellentmondásokkal tarkított mentalitástörténeti folyamat előzi meg, készíti elő. Az új habitus (vö. Lengyel 2016), ami az új irodalom előfeltétele, nem készen, egyik pillanatról a másikra ugrik elő: ennek az új habitusnak a megszületése a külső kényszerekre és determinánsokra is reagáló, ám saját autonómiával is bíró emberi teljesítmény.

Az emberi aktivitás e folyamatot nemcsak folygorítja vagy lelassítja, de egyéni és egyedítő indexszel – „színekkel” – látja el. Nem automatizmus, hanem egyéni, pontosabban: egyéni aktivitások sorozatából összeálló kisközösségi teljesítmény. Emma asszony szakácskönyvének figyelmes olvasása, genezisének föltárása pedig – *in statu nascendi* – ebbe a folyamatba enged bepillantani..

2

A minket most érdeklő szakácskönyv kiadója, *A Hét* irodalmi hetilapként van elkönyvelve, a kortársak is így emlegették s a mai irodalomtörténet-írásban is ez a sztereotípiát él róla. Ez a megnevezés azonban túlzottan homogenizáló. Maga a lap akkoriban, alcímében, „Politikai és irodalmi szemle”-ként határozta meg önmagát, s e kettős ön meghatározás már közelebb jár a valósághoz. A profil lényegét azonban még e kettősség sem teljesen fejezi ki. *A Hét*-ben a „politika” és az „irodalom” csakugyan jelen volt persze, olvasóit mindkettő érdekelte, igazi szerepe, lényegét tekintve, mégis ezeken túl érhető tetten -- a „modern” habitus kifejezésében és formálásában. *A Hét* egész szerkezete, rovatainak jellege, a lapban uralkodó stílus egyaránt ezt a politikán s irodalmon túlmutató, mélyebb (s rejtettebb) célt szolgálta, s ez alapozta meg tekintélyét is olvasói körében. Az olvasók jól megírt, aktuális érdekességeket kaptak a folyó élet legkülönbözőbb területeiről, s ezt a hetente bővülő szövegunitervzumot az aktualitásokhoz való rugalmas, mégis

valamiképpen egy irányba mutató, olvasóit diszkréten orientáló magatartás tartotta egybe. A modernizáló élet fejleményeire reagált *A Hét*, hatókörét nem szűkítette le sem a politika, sem az irodalom világára. Tartalmilag így „minden” belefért, „olvasható” (fogyasztható) formában – a politikától a tudományos át a színházig. Két fontos rovata, a három variációban is megjelenő *Krónika* és a több, általában 5-6 rövid jegyzetből álló *Innen-onnan* különösen alkalmas volt az aktuális élet fejleményeinek tág keblű integrálására, „tematizálására”. Voltaképpen *A Hét* a „modern”, nagyvárosi élet fejleményeit avatta „témává” azáltal, hogy fölfigyelt azokra s megírta, s a megírással egyben valamilyen viszonyt is kialakított hozzájuk. Az anyagot adó társadalom természetesen nem volt egységes, a leginkább „modern” csak a főváros volt még, s így *A Hét* olvasónak nagyobb hányada is a budapestiek köréből regrutálódott. De, éppen az ország jól érzékelhető szociokulturális különbségeire tekintettel, *A Hét* hangsúlyosan érzékeltette a „modern” és a (még) nem modern, ha tetszik, premodern, stílusában „vidéki” életvilág aszimmetrikus, ellentmondásos viszonyát. S bár ezzel szükségképpen distanciát teremtett, olvasóinak maximálása érdekében inkább meggyőzni akart, azaz a „modern” melletti állásfoglalást erősítette, semmint a sommás elítélést, megbélyegzést képviselte. Így a premodernt, ha tehette, igyekezett a félmúlt momentumává transzformálni, a félmúlttá, ami szép is volt, jó is volt, de lényegében félig-meddig már elmúlt. Volt is sorozata, amely már címével is – „félmúlt időkben” – erre a helyzetre játszott rá. A háttérben azonban ott húzódott egy nagy és veszélyes törésvonal: a modernizálódás hordozói igen nagy mértékben egyben az asszimilációban közvetlenül érdekelt, az asszimilációtól személyes lehetőségbővülést is váró, „idegen” eredetű csoportokból kerültek ki, akiknek „jövevény-volta”, az uralkodó hagyománytól különböző habitusa átszínezte a modernizációban való részvételüket, sőt magát ezt a modernizációt is. E helyzet pedig szükségképpen bevitte a közérzetbe az idegenségérzet (s az idegenségérzet fölszámolási vágyának) sokrétű problémakörét. Hol nyílt, hol csak látens, a dolgok mögé szoruló formában. S mindez, járulékosan, több következménnyel járt. Mindenekelőtt, a modernizálódás folyamata és összefüggései fölértékelődtek, ugyanakkor a mélyszerkezetből szükségképpen adódó konfrontációk – akkor még „mindenki” számára „célszerű” – korlátozása, az ellentétek végig harcolása helyett, kollíziós értékalakzatok sorát termelte ki. Szemantika értelemben mindez jelentésszóródással is járt.

Az uralkodó habitus alakításának lehetősége tehát mind a modernizálódás előmozdítása, mind az egész társadalom szempontjából fontos asszimilációs alku meghatározása szemszögéből kulcskérdés lett.

A közös szakácskönyv készítésének ötlete alighanem a lap iránti érdeklődés generálását szolgálta: ki kellett valamit találni, ami kiválthatta az olvasói érdeklődés élénkülését. Ezt a helyzetet minden szerkesztő ismeri, mindenki próbálkozik is valamivel. Hogy az ötlet ez esetben kié volt, Kiss Józsefé, a szerkesztőé, vagy egyik legtermékenyebb munkatársáé, Ignotusé, nem lehet pontosan tudni. Annyi bizonyos, ez az ötlet lehetőséget adott Ignotusnak egyik szerepjátéka új oldalról való demonstrálására – új szerepkörben öltötte magára Emma asszony „jelmezét”. S élt is ezzel a lehetőséggel. Ezúttal nem csupán egy Emma-levelel állt elő, hanem, Emma asszony szociokulturális „profiljába”, szerepébe belehelyezkedve, egy egész folyamatot vezényelt le. A gasztronómia, ma már tudjuk, nem par excellence női tevékenységi terület, ma a szakácsok egy számottevő része már férfi, a tévészakácsoknak pedig alighanem a többsége az. De akkor, a 20. század elején, Magyarországon, ez „tipikusan” női (társadalmi) szerepnek számított, a konyhában „az asszony” parancsnokolt, s ez lehetőséget adott „Emmának” egy szerep teljes körű fölépítésére: ötletet adhatott, irányíthatott, kommentálhatott (általában: kézben tarthatta a dolgokat) – s az eredmény, a közös munka, egyszerre jelent meg egy bonyolultan strukturált, sokszerzős szöveggént, és egy gyakorlatban is használható, az élet kellemességét erősítő, minőségét javító segédeszközként: szakácskönyvként – ami ráadásul üzletileg is bevált.

Hogy eközben, a közös szakácskönyv elkészítése közben, mi minden artikulálódott, a konyhai tapasztalatokat előhívó és nyilvánosságba emelő írói irányítás milyen szöveget eredményezett, azt a közös munka elején alighanem még legföljebb csak sejtteni lehetett. De Emma asszony, azaz Ignotus folyamatos jelenléte, mindent kommentáló gyakorlata az egész szövegtörzset át meg átszövi, és a vendégszövegek viszonylag nagy száma ellenére, végeredményben Ignotus szája íze szerinti egységes szöveggé szervezi. Amely szöveg, felületen mozogva, szakácskönyv, a szöveg fölszínéről kicsit lejjebb ereszkedve azonban, lényegét tekintve, már más funkciójú és jóval összetettebb szöveg univerzum.

Az ötlettel *A Hét* az 1901. július 7-i, félvetet nyitó számában állt elő. A „recept-ankett” meghirdetése már elő volt készítve, de „Emma” s a lap spontán, egyéni

ötletként inszceniálva vezette elő. Emma levele most nem a szokásos *Saison* rovatban jelent meg, hanem *A Hét szakácskönyve* főcím alatt – *Levél A Hét olvasóihoz* címmel. A levelek szokott nyitó formulája, amely a főszerkesztőt szólította meg („Kedves Kiss”), most tágabb körhöz szólott – „Hölgyeim és Uraim”, írta Emma, s címzettként *A Hét* olvasóit jelölte meg. E levél duplafenekű érveléssel indul, Emma mint a lap híve, rendszeres olvasója szólal meg, de most kritikusan: „Hölgyeim és uraim, kik A Hétet olvassuk: érdeklődésből tesszük-e vagy megszokásból? a jó isten tudja. Hiszen nem állítom én, a magunk ízlését kisebbíteném vele, hogy A Hét rossz újság, de kérem, nem borzasztó, vagy tíz éven át egyre meghallgatni egy csomó különben nagyon tisztességes és jóra való fiatal vagy öreg ember mindenfélékről való nézeteit, s fönn nem akadni azon, hogy ezek az urak folyvást és mindig fölteszik rólunk, hogy érdekel minket, amit ők gondolnak, de soha, egy véletlen szóval sem árulják el, hogy őket érdekelné, amit mi gondolunk?! Hát nekünk nincs annyi eszünk, mint nekik? Nincs szemünk, nincs kezünk, mint szegény Shylock panaszolja, érzékünk, indulatunk, mint nekik, tápláltatva ugyanazon tápláléktól?” (1901: 428.) Ez a fölvezető berzenkedés több szempontból is figyelemre méltó, retorikája például kimondottan ügyes. Shylock emlegetésével ugyanis nemcsak Shakespeare egyik emblemikus drámájára, *A velencei kalmár*ra alludál, de, közvetve, kimondatlanul, a zsidó olvasók érzületére is utal. Nem konfrontatív módon, nem sarkítva és vitába vivően, de egy, *A Hét* szempontjából fontos és számottevő réteget mindjárt megszólítva. És Shylock monológjának ez a célirányos parafrázisa két összefüggésre is ráirányítja a figyelmet. Egyrészt újságíró és újságolvasó egyenrangúságát forszírozza (noha, tudható, ez az egyenrangúság nagy átlagban nem igazolható), ám ezzel valami lényeges pszichológiai összefüggést aktivál: a médium és fogyasztója között oda-vissza kommunikáció fogyasztói igényét. (Hogy ez az igény igen erős, ma, a kybertér kialakulásával, amikor a világháló lehetőségeivel élve „mindenki” szükségét érzi saját tapasztalatainak és véleményeinek, általánosabban fogalmazva: személyének nyilvános megjelenítését, már evidencia. Az internet hihetetlen népszerűsége jórészt ezen az igényen alapul.) Az olvasó, tetszik vagy sem, igenis maga is meg akar nyilvánulni, nemcsak befogadó akar lenni – Ignotus ezt jól érzékelte, s a maga céljaira hasznosítani akarta. A másik irány, amelybe a Shylock parafrázisból el lehet indulni: a táplálék. Az evés nagy közös szükséglet és élmény, mindenki eszik, s mindenkinek vannak ilyen – jó és/vagy rossz – élményei. S így mindenki „ért hozzá”. Az evés – s az, ami mögötte van: a gasztronómiai kultúra – így ideális a közös tematizálásra. Márpedig, mint Emma asszony egyik

utalása elárulja, erre akkor már volt – igaz, nem-magyar – minta: „A táplálékról jut eszembe”, írta levelében (persze csak alkalmi asszociációnak álcázva azt, amit nagyon is megfontolt), hogy: „minap olvastam egy francia újság pályázatáról, melyben felszólította olvasóit, hogy ami ritka, különös és ismeretlen ételek receptjeit tudják, küldjék be nekik. Be is küldték s az újság könyvben adta ki ezt az ő külön szakácskönyvét.” (1901: 428.) S Emma, azaz Ignotus oly komolyan vette ezt a mintát, hogy adóztatását mindjárt számon is kérte *A Hét* szerkesztőségén: „No mondják: nem juthatott volna ez a Hétnek is eszébe, vagy annyit sem tesz fel rólunk, hogy enni tudnánk?!” (1901: 428.) Ezzel a kérdéssel voltaképpen már ott is vagyunk a „recept-ankét” elindításánál, innen már csak a kérdést kellett áttenni kijelentésbe, program meghirdetésbe. Az Emma szerepében megszólaló Ignotus pedig szerepe logikája szerint meg is hirdette ezt a programot: „Ezennel felszólítom az én tisztelt olvasó társnőimet s társaimat, hogy szó nélkül, anélkül, hogy A Hét urait megkérdeznők, egyszerűen csináljuk meg a magunk szakállára ezt a recept-ankettet, küldjük be nekik minden kulináris különösségeinket: majd meglátjuk, lesz-e bátorságuk fumiálni.” (1901: 428.) Az így meghirdetett olvasói „engedetlenségi mozgalom” természetesen ravasz retorikai fogás, szó sem volt arról, hogy ezt a közös szakácskönyv készítő mozgalmat *A Hét* szerkesztője vagy szerkesztősége ellenében kellett volna megszervezni – az ötlet realizálásában benne volt a szerkesztőség. Ezt expressis verbis ki is mondja az Emma leveléhez fűzött rövid szerkesztőségi jegyzet (amelyet egyébként valószínűleg szintén Ignotus írt). „Emma asszony a megfordított orvos”, olvasható e szerkesztőségi megnyilatkozásban, „aki epében adja be a mézet s egy jó ötletet úgy ajándékoz nekünk, mint ha büntetésül adná. Persze, hogy kapunk az ötletén, sőt, hogy gavallériánkra hivatkozott, ezennel három díjat tűzünk ki e kis pálya pálmájául” (1901: 429.). A program „saját szakállra” való meghirdetése azonban ennek ellenére nem öncélú szerzői önállószkodás, nem is ál-ellentétet konstruáló retorikai sziporkázás volt – nagyon is funkcióval bírt. Ennek az ellentétnek a megkonstruálásával, majd azonnali föloldásával ugyanis eléje mentek az esetleges vádnak, hogy olvasóikat manipulálják, hogy mesterségesen érdeklődést generálnak. Olvasóikat persze csakugyan megvezették, amikor bevonták őket ebbe a programba, de – jó érzékkel – föntartották „Emma” és a többi olvasó autonómiájának fikcióját, a saját, olvasói iniciatíva meglétét. Sőt motivációként egyenesen erre építettek. Az olvasók ilyen bevonása ugyanis a lap megcsinálásába, egyszerre eredményezett ingyen kéziratokat, amelyekért nem kellett fizetni, „spontán” olvasói érdeklődést (mind a résztvevők körében, mind

a „csak” olvasók körében), valamint új színeket a lap profiljában. Mindez pedig az olvasók önkéntes aktivitása, „motiváltsága” nélkül elképzelhetetlen lett volna. A hiúságra, az önmagát érvényesítő egóra való rájátszás azonban egy kis irányítással és folyamatos ösztökéléssel besegíthetett a lapcsinálás munkájába, pótlólagos erőforrást merítve olvasóikból.

Emma, azaz Ignotus e programot persze az olvasói önbecsülés kielégítési lehetőségeként állította be, de, mint leveléből kiderül, az irányított olvasói aktivitás megnyerésének számos hasznos „kulturális” következményével is számolt. A közös munka gasztronómiai jellegét hangsúlyozta, de érvelésében jól kitapintható a különböző kultúrák közötti átjárás megteremtésének szándéka, és különbségeiknek – a kellemesség kereteiben való, élvezetekhez vezető – kiegyenlítése. A soknemzetiségű ország „gyomron” keresztül történő egységesítése, összehangolása. A gasztronómiai program „mögöttese”, ha figyelmesen olvasuk a levelet, nem is marad észrevétlen. „És, kérem, a dolog nagyon mulatságos, érdekes, sőt hasznos is lehet, de még tudományos értékű is, mert kevés országban találkozok össze annyiféle: nemcsak ízletes, hanem különböző nemzetbeli konyha, mint éppen minálunk.” (1901: 428.) S itt nemcsak a családi specialitásokra, vagy a „vadászok” egyes ételjellegzetességeire, esetleg éppen a világjárók magukkal hozott „emlékeire” utalt, hanem a helyi – szociokulturálisan meghatározott – variációk lehetőségteremtő sokféleségére is. „Magának a gulyáshúsnak, pörköltnek, tokánynak és töltött káposztának, ahány vármegyénk, annyi a változata. Rác, bolgár meg török zöldséges, cseh meg lengyel tészta meg savanyás -édes ételeink is vannak: van juhászsajtunk, ami vetekszik a parmezánnal, főzelékünk és befőttünk, amelyet sehol a világon nem ismernek. Van a zsidó konyhának egy páratlanul ízletes magyar változata – hát még a tésztaink, réteseink!” (1901: 428.) A sokféleség hangsúlyozása itt kedvcsináló momentum, de az ország akkori tagoltságát ismerve nem kétséges, e sokféleség összebékítése az e sokféleséget megteremtő szociokulturális viszonyok összebékítését is szolgálná: a habitusokat is korrigálná.

Az egész vállalkozás azonban, s erről Emma levele nem hagy kétségeket, keretek közt valósulna meg: „Én szívesen magamra vállalom a recipék rendezésének s válogatásának gondját, de egyúttal ennek jogát is kikötöm. A Hét kiadója pedig bizonyára nem farkodik majd valami jutalom- vagy kisorsolásfélével, amivel a lusta olvasókat beküldésre serkentse. Ha szépen gyűlnek a receptek, könyvet csinálunk belőle, előszóval, utószóval, magyarázatokkal, tárgy- és névjegyzékkel, el nem sikkasztva senkinek a nevét, mert nem akarok idegen tollakkal páválnodni.” (1901: 428–429.) Itt persze a sorrend megint lényeg-

ges, a korlátok fölállítása, bár nem marad említetlenül, épp csak jelzésszerű, mindössze egyetlen mondat, s mindjárt utána – nagyobb terjedelemben, jobban hangsúlyozva – sorakozik a jutalom fölcillantása. Mindegyik (a jutalom, a könyv és a név ígérete) a hiúságra játszik rá, ám maga a szervező, nagyon jellemzően, megmarad egy fiktív név s egy konstruált személyiség fedezékében. Azaz, ez is jelzi, Ignotust nem személyes szerzői öntudatának nyilvános megjelenítése, nem „név” föltüntetése, hanem valami más, valami rejtettebb cél motiválta.

A szerkesztőségi jegyzet természetesen ráerősített a kilátásba helyezett jutalmakra. A szerkesztőség három díjat ígért, melyeket, „minthogy Emma asszony oly különös súlyt vet a receptek érdekességére, őt elismert kapacitásból álló bíróság a három legérdekesebb recipének fog odaítélni.” Az első díj „egy szép Zsolnay váza”, a második „egy régi herendi fali tányér”, a harmadik pedig „egy rózsabokréta” lesz, ígérték. (1901: 429.) E három díj mögött értelemszerűen nem Ignotus, hanem a kiadó, azaz Kiss József állt – nemcsak azért, mert az anyagiak intézése az ő illetékessége körébe tartozott, de a szűkmarkúság és az ízlés ilyen kombinációja is rá vall. A jegyzet legfontosabb eleme azonban a záró mondat: „A pályázat menten megnyílik s reméljük, szeptember végére lezárhatjuk.” (1901: 429.)

5

A Hét következő, július 14-i számában még nem volt nyoma a „szakácskönyv-sorozatnak”, elmaradt a receptek spontán áramlása, a szervezéshez pedig bizonyos idő mindenképpen kellett. A sorozat így csak a július 20-i számban bukkant föl a lapban, ám ez az első összeállítás már sok mindenről árulkodik. Mindenekelőtt, az igazi, recept-beküldő olvasói aktivitás igen gyér volt, a közös szakácskönyv készítésének folyamatát magának a szerkesztőségnek, pontosabban fogalmazva, az ötletadó s annak megvalósítására törekvő Ignotusnak céltudatosan generálnia kellett. A közölt tíz szövegből igazi olvasói szöveg csak három volt, s egy negyedik, a Széchynéé, átmenetnek tekinthető a tollforgató műkedvelés és az olvasó megnyilatkozása közt. Ignotus azonban komolyan vette tervét, és rászervezett. Hogy átgondolt ötletet tudatosan akart realizálni, két dolog nagyon szépen mutatja. Az egyik az, hogy a sorozat első cikkét ő maga írta – de nem Emma asszonyként, hanem saját, az irodalomban már jól bevezetett néven, Ignotusként. A másik az, hogy a siker érdekében rávette az irodalmi és színházi élet néhány közismert, te-

kintélyes szereplőjét, akikkel egyébként is jó viszonyt ápolt, hogy adjanak „valamit” az új sorozatba. Így – ki csak pro forma, ki érdemi szöveggel – az ankét részese lett az akkor már a magyar irodalom élő klaszikusának számító Jókai Mór, a nála minden vonatkozásban súlytalanabb, de közismert és bizonyos körben népszerű Eötvös Károly, az idővel a századelő konzervatív „írófejedelmévé” váló, de ekkor *A Hét*-tel még nem harcban álló Herczeg Ferenc, a népszerű színész, Küry Klára, vagy éppen a modern irodalom számára utat törő kitűnő író, Bródy Sándor. Ezek a szerzők, filológiai igazolhatóan, valamenynyien Ignotus személyes jóismerősei közé tartoztak, Bródy például egyenesen legjobb barátai egyike volt, s még aki e névsorban meglepetésnek látszik, Jókai is beletartozott Ignotus személyes kapcsolathálójába. (Jókait, tudjuk, Ignotus még apja, a nagy tekintélyű „német” újságíró, Veigelsberg Leo révén ismerte. Később, emlékeiről beszélve [Ignotus 1935: 5–6.], el is mondta, hogy már gyerekként Jókai asztalánál vendégeskedett, vendéggyerekként Jókai saját természetű gyümölcsseit fogyasztotta, stb. – azaz, a nagy életkorbeli különbség ellenére személyes ismeretségben állt vele.) E megnyilatkozók szövegei természetesen valamiképpen, ha mégoly röviden, utalásszerűen is, érintkeztek a tárgykörrrel, a gasztronómiával, de szorosabb értelemben ételreceptnek egyik sem volt tekinthető. Vagy udvarias kitérések és mentegetődzések voltak, mint a Jókai és a Herczeg szövegei, vagy a gasztronómia íróilag megformált „filozófiáját” adták, mint Bródy, vagy csak pózoló „étlapot” prezentáltak, mint a színész Küry Klára. Tekintélyükre azonban szükség volt a sorozat beindításához.

Ezt a megfontolást jól tükrözi Jókai rövid levelének tipográfiai kiemelt, kurzív szedésű közlése. A levél ugyanis csak ennyi: „Kedves Barátom! / Megpróbáltam konyhareceptet írni: de semmi jóízű dolog nem sült ki belőle. Asszonyok jobban értenek ehez. Hiszen a mi ételeink készítésénél éppen a szájíz határoz, amit definiálni nem lehet. / Baráti üdvözléssel maradok / Svábhegy, július 17. 1901. / igaz híved / Dr. Jókai Mór.” (1901: 459.) Jókai e levele több szempontból is árulkodó, a figyelmes olvasás számára leleplezi a műhelymunkát. (1) Egyértelmű, hogy föl-kérésre, és nem spontán, „olvasói” reagálásként született. (2) Nem Emma asszonynak válaszol, hanem a mögötte álló ifjú ismerősnek, Ignotusnak. (3) Kitér a receptküldés elől (ez számára már írói rangján aluli feladat lett volna), de (4) tesz egy fontos, a sorozatot erősítő utalást: „Az asszonyok jobban értenek ehez” – vagyis az ő illetékességük körébe utalja. S Ignotusnak és *A Hét*nek éppen erre a tekintély általi megerősítésre volt szükségük. A „név” s ez az utalás még azt is megérte nekik, hogy aki akarta, fölismerhette, igazában egy férfi áll az ötlet háttérében. (Mint majd

kiderül, még ez is, mint érdeklődés fokozó momentum, hasznos lett.)

Már ennél az első összeállításnál fény derül Ignotus munkamódszerének egy érdekes, sőt fontos eleme: minden szöveghez (az igazi receptekhez is, a pótmegoldásként fölhasznált egyéb szövegekhez is) kommentárokat fűzött. Ezek a „notabének” kisebb betűs szedésűek, aláíratlanok és rövidiek, de „Emma asszony” figyelmének és sorozatgondozó igyekezetének gesztusai. Ezek nemcsak reagálnak a közölt szövegre/receptre, de orientálnak is: meghatározott irányba terelik az olvasói aktivitást. (Ezek a mai kybertér jellegzetes megnyilatkozásformáinak, a „kommentek”-nek a korai előzményei – még, természetesen, az adott technika keretei közt maradvá, print formában.) Emma asszony igazi szerepe, az ötlet fölvetésén és a sorozat elindításán túl, ezekben az orientáló, folyamatgeneráló megjegyzéseiben érhető tetten. Érdekes, hogy ilyen kommentárt még saját, Ignotus névvel jegyzett nyitó hozzászólása is kapott. „NB. Azt mondom hozzá, hogy olyan, mint a *Ringstrassen-stilus: alles was gut und theuer*. De megbocsátok magának, mert maga az egyetlen, ki megemlékezett arról a kéréséről, hogy lehetőleg tessék megírni az ételek nemzetiségét és származását is.” (1901: 459.) Már ez az első kommentár is orientál: kritizál és megdicsér, s ráerősít a „származási” szempont fontosságára – ami a habitusképzés tudatosságára vall. De ez az első kommentár, első „notabene” a szerepjáték fönntartása szempontjából is fontos: distanciálja Emmát Ignotustól. S az is érdekes, Jókai levele, egyedülként, nem kap kommentárt, csak kiemelő tipográfiát. Őt rangja oly annyira az egész „projekt” fölé emelte, hogy stílustalanság lett volna – akár dicsérően is – megglossázni. Ignotus íróársai és barátai azonban megkapták e kommentárokból az erkölcsi „honoráriumukat”. Herczeg Ferenc például, bár kitért az érdemi hozzászólás elől, ezt a „notabent” kapta: „NB. Asszonyok, ne higyjünk Herczeg Ferencnek – ez csak az ő borzasztó udvariassága. Akinek mindenben van ízlése – és milyen ízlése! – lehetetlen, hogy annak ételben is ne legyen. Csak attól fél, hogy el találja nyerni előlünk a Zsolnayt, azért tettet ilyen tudatlanságot.” (1901: 460.) Bródy Sándor pedig, aki hozzászólásaként apró irodalmi remeklést produkált (s még Emma nevét is játékba hozta, azaz létét erősítette), ezt a kommentárt kapta: „NB. Sándor, a maga főztje olyan, mint az írása: szertelen genialis és mély igazság van benne. Tudniillik: a pörköltje kitűnő, kipróbáltam. Magának ítélném máris a Zsolnayt s a Páris almáját és mindent – de, lássa, maga *hors concours* áll, mert a juryban ki legyen, ha maga nem?” (1901: 460.)

Az első összeállítás nyitó szövege, mondhatnánk: „vezércikke” Ignotus írása. Kettős címe van: *Tojás. Leves* – és csakugyan két receptet ad elő. A kínai tojá-

sét, ezt a „kácsatojásból” készített – szerinte sajtópótló – különlegességet, és saját – nevét is viselő – levelet. A tojásrecept voltaképpen ál-recept, egy kultúrtörténeti érdekesség íróilag megírva. De nemcsak érzékletes leírása figyelemre méltó, hanem az ennek kapcsán előadott, mai távlatból nyilvánvalóan célirányos „kapcsolása” is Az idegenség elfogadtatása és bevonása a megláthatóság körébe. Előadván a tojás elkészítésének módját, így folytatta: „s az egésznek valami kitűnő, állítólag a camembertre emlékeztető íze van – aminthogy a kínai konyháról költött mesék ízetlen ostobaságok, ellenben a kínai konyha ropant raffinált és ízletes, mint az nem is lehet másképp ily művelt és pallérozott ízlésű népnél.” (1901: 459.) S itt nem állt meg, a „kínai” tojásról, egy asszociációval átugrott a zsidó konyhára: „A maga figyelmét különben bizonyára nem kerüli el, hogy ez a kínai sajt némi – talán keleti származása révén való – rokonságban van a zsidó konyhából ismeretes *sólet-tojással*.” S itt, „ha nem ismerné” fölvezetéssel, mindjárt el is mondja a sólet-tojás készítésének módját. Ez az érvelés, nem kétséges, nemcsak a választék- és ízlésbővítést szolgálta, s nemcsak a távoli kínai konyhát igyekezett elfogadtatni, de a kínaival való rokonsága révén legitimálta a nagyon is közeli, itthoni (ám nem mindenki számára „saját”) zsidó konyhát is. Amit itt sűrítve produkált, azt, kimondatlanul is, voltaképpen az egész sorozat (egyik) céljaként kezelte. Másik receptje, az „Ignotus-leves” voltaképpen egy nagyon erős, „tartalmas” húsleves (mondhatnánk, variációja az „Ujházy-tyúkhúslevesként” ismert

fogásnak – de ebben sem maga a recept a legérdekesebb. A leves *neve* legalább annyira érdekes, s az elnevezés kettős funkciójú. Egyrészt ezzel Ignótus önmagát népszerűsítette, „sztárolta”, másrészt, közvetve, az esetleges többi recept-beküldött is bátorította az egyénieskedésre. Nem, vagy nemcsak a már kanonizálódott ételek leírása kívánczik e versenybe, sugallta ezzel, hanem az egyéni-esetleges ötletek bemutatása is. Az egyéni specialitásoké, azaz az egyéniség kinyilvánításának legalább konyhai lehetősége. Mindenki kulináris ízlése legitim.

Az első összeállítás másik fontos írása a Bródy Sándoré (*A pörköltéről*). Ez megint nem pusztán recept, sőt elsősorban nem recept. Apró írói remeklés. Az eleje evésfilozófia, mondhatnánk, az evés „bölcseleti” igazolása – csak író tudja így megírni, s ahogy megírja, azzal Krúdy bizonyos ide vágó gyakorlatát előlegezi. „Azért eszünk, hogy szerethessünk”, indítja szövegét Bródy, majd így folytatja: „én még mindig ennél az axiómánál tartok. Azonban már kezdem megérteni az ellenkező alapigazságot is és úgy rémlik nekem, hogy lehet az evés úgy felfogni, mint öncélt. Enni érzéssel, érzékileg, fantáziával, szenvedélyes szerelemmel. Nagy kiábrándulások előtt és azok után, én is kerültem már ilyen állapotba, kedves Emma, szeretett gyóntató anyám. De folytassuk-e a gyóntást? Ismert, hírhedt, közös bűnököt miért vállaljak magamra? Ön tudja a legjobban, hogy a férfiaknak nemcsak szívét, de még a gyomrát is asszony regulázza.” (1901: 460.) Ebből a „filozófiából” azonban Bródy is átvált – vallomásba: „Szakítsunk a bölcselettel és siessünk a pörköltökhöz. Ez a mi főételünk, akik e nemzeti államban élünk, akár mint a hős Árpád, akár mint a parittyás Dávid ivadékai. Jó, erős, paprikás pörkölt – for ever! Az összes pártok ebben a hitben egyesülnek. Ebben nincs vélemény, ízlés és érdekülönbség.” (1901: 460.) A pörköltnek, mint ízlésintegráló ételnek ez a beállítása nemcsak (föltehetően) igaz volta miatt érdekes, hanem, mint „hős Árpád” (azaz a hajdani honfoglalók) és „parittyás Dávid” (azaz a több hullámban, ám nem olyan nagyon régen bevándorló, beilleszkedni akaró zsidók) utódainak *gasztronómiai nagykoalíciója* is figyelemre méltó. Mondhatnánk, puha és ízletes, de roppant kifejező „asszimilációs” mutató. S ennek kimondása (nyilván nem függetlenül Bródy és Ignótus személyes eszmecseréitől), megint az ankét egyik fontos célját szolgálta. (Maga a pörkölt Bródy adta leírása inkább írói megérezkítése, semmint konyhatechnikai értelemben precíz és másolható leírás. De ez nyilvánvalóan teljesen mellékes körülmény volt. A pörköltfőzés valamilyen technikáját „mindenki” ismerte.)

Az első összeállítás fontos szövege a műkedvelő író és a klasszikus, jó olvasó között elhelyezkedő Széchné Lorenz Josephine írása is, a *Fatányéros*. Ez az

erdélyi – kolozsvári – asszony tényleg ad egy receptet, de szövege nagyobbik része megint ennél tágabb körű: a tárgyról, a gasztronómiáról való beszédnek egy sok szempontból jellegzetes variációja. Széchné ugyanis egyrészt hangot adott Emma asszony dicséretének, ötlete népszerűsítésének – miközben Emma személyének nőként való azonosítását finoman megkérdőjelezte. (Nem annyira, hogy az támadásként legyen érzékelhető, de annyira igen, hogy ez Emma személye körül, ismét, a titokzatosság, sőt rejtélyesség auráját hozza létre. Azaz, voltaképpen ezzel is érdeklődést ébresztett az olvasókban: vajon ki is Emma?) Mindenesetre az ötletet Széchné nagyon dicsérte: „most érkezem haza”, írta, „s most olvasom Emma asszony zseniális ötletét, jó, kipróbált, úgyszólván: a tűzpróbát kiállott, minden kétséget, balsikert vagy utólagos karlsbadi utazást kizáró konyharecipékre való pályázatukat. Én Emma asszonyt eddig is igen derék úrnőnek tartottam és szerettem, amióta – sajnos, csak így par distance – szerencsém van hozzá. De hogy ő most már a testiekre is kiterjeszti anyai gondoskodását, ez egyszerűen meghatott és melegen (mert másképp nem tehetem) ölelem érte.” (1901: 459.) Óvatosságból (vagy írói számításból) ehhez persze – zárójelben, mintegy mellékesen – hozzátette: „Az önök lelke rajta, ha Emma asszony – nem asszony. Mert *A Hét* jubileumánál mindnyájunk álarcát szellőztették, csak ő maradt meg misztikus voltában!” Saját mondandója azonban nem maradt meg e körben, ő is a gasztronómia hitvallói közé tartott. Önmagát ugyanis nem „a testi jólétet mindenek fölé emelők” között határozta meg, hanem ennél jóval tovább ment: a gasztronómiát közügynek tekintette. „Én pár jó, ízletes étel közismertetésében a közjó emelését, az emberiség nemesbítését látom és ennek örvendek. Mert bizony az emberi lét subtilis feltételei nemcsak irodalomhoz, költészethez, elvont elmélkedéshez, tenta- és papíroshoz vannak kötve, hanem igenis egy kis jó pecsenyéhez, zamatos főzötthez is, amelyre jól esik az uraknak egy csepp nemes ital.” (1901: 459.) S Széchné mindezt kultúrtörténeti példákkal is megtámogatta, idézve vagy/és hivatkozva Horatius, Gladstone vagy éppen Dumas valamely ide vonható megjegyzését. Szövege, azt kell mondanunk, az ankét lelkes hangú propagálása volt – írása e részének zárata önmagában is jól mutatja e propaganda hevületet: „A Hét olvasó hölgyei ilyennek [ti. a jó ételeknek] készítmódját közlik a világgal: a közjó emelésére a magyar emberiség érdekében fáradoznak. A jó étel jó, ötletes, szellemes, nagy embereket nevel, nagy tettekre képeseké teszi őket.” (1901: 459–460.) E zárlat persze mai távlatból megmosolyogtató túlzásnak tetszik, de akkor mintegy az egész program „ideológiai” igazolását adta. A „közjó” emelésének körébe utalva az ankétot.

Az első összeállítás igazi, receptbeküldő olvasói hárman voltak. A budapesti Drencsik Júlia, a Maros-Ludason élő dr. Bignio Béláné és a nagyszalontai Kornstein Dóra (1901: 460–461.). Ők csakugyan recepteket küldtek (pl. a babeleves, csirkepróba, laboda, sajt-szufflé vagy – éppen a savanyított uborka receptjét). S bár a harmadik olvasó némileg átlátott a szítán, ironikusan reflektált is Emma személyére – sőt az uborkaszazonra is, belement a játékba. „Emma”/ Ignotus, aki természetesen e három küldeményt sem hagyta kommentár nélkül, e harmadikra, nem véletlenül, így reagált: „NB. Viszont öleli, szívből, Emma, noha érti a célzást az uborkaszazonra.” (1901: 461.) Azaz volt bizonyos összekacsintás is a kezdeményező és az olvasó között.

6

A következő, július 28-i szám gasztronómiai anyaga az előző heti összeállítás nyomvonalán haladva állt össze. A főcím, *A Hét szakácskönyve* immár rovatcím-mé szilárdult, a receptírók köre és a receptek jellege pedig az előző heti mintát követte. Most is fontos szerepet kaptak az írók (például Mikszáth Kálmán, Bársony István és – Erdős Renée) s írásaik. Az igazi „nagy” név, önmagában is húzónév most kétségtelenül Mikszáth volt. Ő nem dolgozott rendszeresen *A Hét*-nek, itt csak „vendég” volt, éppen ezért mostani szereplése megkülönböztetett figyelmet kelthetett. A korszak reprezentatív írójának számított, írása – *Konyhatitkok* – pedig a Mikszáth-próza jellegzetes darabja, hangja s beállítódása a jól fölismerhető, olvasói által már megszokott hang és beállítódás. (Mellesleg, s ez is Emma/Ignotus szervezőmunkájára utal, a hangulatos írás nem az ankétra íródott: egy korábbi publikáció részlete – Ignotus, nyilván az író engedélyével, csak kimetszette abból, s újraközölte. [Vö. Dede 2010: 166.]) Stílszerűen ételről-italról adomázott, de szövege értelemszerűen nem igazi recept, hanem jóízű irodalom. Kultúrhistoriai utalásokkal és némi fanyar rezignációval fűszerezve. Okos, fanyar, könnyen olvasható, de bölcs szöveg. S nem lenne Mikszáth-szöveg, ha nem lenne benne egy csipetnyi, de egyáltalán nem önkényesen elhelyezett modernitáskritika. Adomázását zárva írja: „Mindez elmúlt... először oda lett a poezis, mely az ételeket körülengte, most meg már az ételek is indulóban vannak.” „Lassankint történik ez átmenet, úgy hogy mi itthon észre se vesszük. Hanem mikor aztán hosszabb időre elutazik az ember az országból – és tessék elhinni, érdemes elutazni azért a kellemes érzésért, hogy aztán hazajöhessünk – akkor tör ki csak rajtunk a 'furor hungaricus', a rette-

netes 'etye petye' (ahogy ezelőtt az étvágyat nevezték), midőn a paprikás pörkölt illata újra megcsapja orrodát s a turós csúsa haván pirosuló teperttyük nevetve megszólítanak. A kemence homályában sült pecsenyék szaga megbódít, az ősi mártások íze bizsergésbe hozza véredet.” (1901: 472–473.) Nosztalgikus hang s hangulat ez, s erre csap rá a rövid zárlat: „Biz isten, érdemes elutazni otthonról. Mi még tehetjük. Az unokáink már nehezen. *Azok már itt is a külföldön lesznek.*” (1901: 473.) Azaz megváltozik – modernizálódik – a világ, s ezt Mikszáth, finom utalással, már veszteséggé jelténi meg. De úgyis értelmezhetjük, hogy a lassan eltűnő hagyományt affirmálja. Az evés-ivás szférájában is. A másik író, a századfordulón roppant népszerű, széles körben olvasott természet- és vadászíró, Bársony István, más szint képviselt. Ő egy valóságos olvasó beküldött receptjét (zsiványpecsenye) pótolja ki a maga vadásztapasztalatainak megírásával – vele egy új szín tűnik föl az ankéton, de egy olyan élmény- és tapasztalatkör kap hangot általa, amelynek erős társadalmi beágyazottsága és pozíciói voltak. A hagyományos, patriarchális „úri” világ nézőpontja az övé. Ignotusnak nyilván erre is szüksége volt az összkép kialakításához, ezért is kérhette meg szereplésre a *Magyar Hírlap*-nál vele egy szerkesztőségben dolgozó társát (aki egyébként habitusában nagyon különbözött az övétől). Az ő írása már, értelemszerűen, közelebb is járt az igazi receptleíráshoz – ez is indokolta jelenlétét. Mindenesetre figyelemre méltó, hogy Mikszáth nem, Bársony viszont kapott kommentárt Emmától: „Bársony Pistát mindig szerettem”, írta Emma, „amért oly reverenciával tud írni arról, amit mások oly természetesen találnak, t. i. a természetről. Ez a szent áhítat szól ki a receptjéből is és méltán. Az ő zsiványpecsenyéje elsőrendű, s a pár finom nuance, mellyel a maros-ludai verziótól különbözik, talán még javára is válik.” (1901: 473.) S hogy „Emma” itt olyan részletek taglalásába vált át, mint például a makkon hizlalt sertés szalonnájának jellegzetessége vagy összeveti a két recept bizonyos megoldásait, azaz az olvasót s az író egy „notabénében” kommentálja, már szerepe természetéből adódott. De megfogalmazásával Bársony közreműködését is honorálja. A harmadik író, akit itt érdemes külön is megemlíteni, Erdős Renée. Ő mint egy új író típus, a „modern” író típusának képviselője megint egy új réteg, egy új ízléskör megjelenítője volt. Magunk közt szólva, nem nagy szakács lehetett s a pózolás sem volt tőle idegen. De egy új női szerep ismert megtestesítőjeként, őt is indokoltan kérte föl Ignotus a szereplésre. Receptje egy tojáshabos édesség leírása nem különösebben figyelemre méltó (kommentárjában erre Ignotus utal is), a felvett póz azonban érdekes. Szövege indításában például nem állja meg, hogy ne utalgasson Em-

ma asszony kilétére – ami utólag azért fontos, mert jelzi, csakugyan Ignotus fölkérésére írta meg szövegét. Az egykori kontextusban pedig ez az utalgatás az Emma személye körüli titokzatosság auráját erősítette. A *Habos lepény* leírását ezzel kezdte: „Nem lehet róla prózában beszélni. Versben pedig nem merek, mert nem tudom: Emma asszony szeret-e a verseket? // Nem hiszem, különben ő maga is írna. (Meg vagyok róla győződve, hogy tud.)” (1901: 474.) A zárójeles mondat mutatja, nemcsak tudta, hogy Emma asszony szerepe mögött Ignotus rejtőzik, de, tudatosan, rá is játszott Ignotus „hiúságra”, költői ambíciójára. Ignotus kommentárja ennek ellenére ambivalens: dicsér és fanyalog egyszerre: „A tanulság e receptből ez: nincs az a rossz tojásbabos kotyvaszték, melyet egy igazi poétalélek önmagából rávezérelt ízlése *valelivé* ne varázsolna.” (1901: 474.) Ez bizony a recept leszólása, de a költőt, pontosabban: a költő hiúságát megerősíti. (Erdős Renée ugyanis pályáját versekkel indította, *A Hétben* is versekkel szerepelt.)

Ebben a második összeállításban azonban a valódi olvasók már érzékelhetően nagyobb súllyal (s valódi receptekkel) szerepeltek: Gálos Mici, Fónagy Józsefné Gajári Nelli, Weisz Magda, s a két, immár másodsor is szereplő olvasó, Bignio Béláné és Széchyné jelenléte már azt mutatja, megindult a lap felé az olvasók aktivitása. A közgazdasági író Gelléri Mór és a festőművész Márk Lajos jelenléte az ankéton mindazonáltal még annak mutatója, az olvasók aktivitása még nem volt elegendő, s az ankétra ráfért még a rászervezés. És szükség volt Emma asszony kommentárjaira is. Különösen két „notabene” tanulságos. Széchyné „paradicsom-mártásához” Ignotus ezt a nagyon jellemző kiegészítést fűzte: „Ó mily igaza van, a rántás, hagyma stb. dolgában! Lángbetűkkel kéne minden hazai konyha falára írni! A paradicsom különben salátának is jó: angolok és yankeek őrzöngenek érte. Egyszerűen: megmossák, vékony szeletekre vágják, megsózzák, megborsozzák, sok olajat öntenek rá s kevés ecetet.” (1901: 475.) Amit itt a kommentáló mintegy mellékesen kapcsol hozzá értékeléséhez, az már a magyar konyhából addig hiányzó, „modern” étkezési elv átvétele és tudatosítása. Ez a saláta már valami csakugyan „modern” fejlemény e kontextusban (noha mai távlatból már-már „konzervatív” evidencia). Weisz Magda receptje és a hozzá illesztett kommentár más szempontból érdekes. A recept maga ropant egyszerű, a „foghagymás pirítós” receptje. Az ezzel való előállítás és az ehhez kapcsolódó, ezt megerősítő kommentárnak azonban nagy mentalitástörténeti gátat kellett átugrania: a „zsidóssal” szembeni averziót. Az eliminálandó problémát már maga a recept beküldője exponálta: „Ez az úgynevezett pirítós némi elmélkedésre késztet: sokan orrfintorítással a zsidók nemzeti eledelének tekintik. Ez az utóbbi kife-

zés mindig bosszant: *tagadom a zsidók külön fajiságát, tagadom a zsidók külön nemzeti voltát.* És azért mégis igaz, hogy a zsidók mindig nagyobb mértékben ették ezt, mint mások. Ennek oka azonban nem az érzés és ízlés külön világában rejlik, hanem mert a zsidó hagyományos rítusok betartása a menut annyira korlátozza, hogy azután természetesen, szászoros mértékben fogyasztják azon jó dolgokat, melyek meg vannak nekik engedve. Aki ehetik a füstölt szalonnát, sódort, kolbászt, disznósajtot, ritkábban eszik pirítóst. Így vagyunk *mi* vele *felvilágosodottabb zsidók, kik a gyomrukra nézve is a teljes szabadságot és egyenlőséget szeretjük.* Kítűnő a kolbász, kítűnő a hurka, *de azért nagyszerű a foghagymás pirítós is.*” (1901: 475.) A kommentár ehhez nem kevésbé érdekes: részben megerősíti az idézett elmélkedést (igazában Ignotus egész szövege ezt az afirmációt szolgálja), részben történeti kiegészítést ad hozzá: „Kedves kis Magda, csókolni valóan igaza van, noha, mindekelőtt: a foghagymás pirítós nem csakis zsidó eledel: a magyar ember is megeszi.” (1901: 475.) Fontos mondat ez, mutatja, Ignotus esetében is, az *asszimilációs paradigma* érvényesülését. A „külön fajiság” és a „külön nemzeti volt” elutasítása nagyon fontos opció. A foghagymás pirítós mentalitástörténete azonban egyéb összefüggések jelzésére is alkalmat adott neki: „Aztán: hagymát, retket, foghagymát: mindezeket a specifikumokat a zsidók a Provanceból s főképp Spanyolországból hozták magukkal, ahová viszont a szaracénok vitték be Afrikából az ő húsos, édes hagymáikat, melyek főzeléknek is alkalmazhatók. A bab pedig még régibb származású: egyiptomi. Spanyolországban még ma is a legszebb hercegnő sem irtózik a retektől s a hagymától – természetesen: a nyerstől s a *zsidó konyha különben éppen megköltöttége folytán roppant leleményes.*” (1901: 475.)

Nem kétséges, *A Hét* gasztronómiai ankétjának egyik – ki nem mondott, de sejteni engedett – célja éppen az ilyesféle összefüggések (nem harci helyzetben való) kimondása volt. *A sokféle gyökerű habitus kiegyenlítése, a potenciális konfliktusok fölöldása.*

A harmadik összeállítás *A Hét* augusztus 4-i számában jelent meg, s ez már csaknem egészében az olvasók receptjeire épült. „Ismert” név igazában csak egy van benne, a Herman Ottónéé, de ő is legföljebb csak félprofi: írni tudó, s írásban olykor nyilvánosan is megnyilatkozó háziasszony, a magyar „úri asszonyok” jobb fajtájából, de ő amennyire írónak tekinthető, legalább annyira valóságos háziasszonynak is. A „névtelennek” között persze van, aki egy filológus számára gyanús, lehet, hogy profi tollforgató rejtőzik az ismeretlen név mögött, s Ignotus beépített embe- re (ha nem éppen ő maga) volt. Konrád Irma („H.-Böszörmény”-ből) ugyanis nemcsak hosszú levelet írt „Emmának”, de, speciális összefüggésben, Ignotust

magát is „játékba hozta” – olyan módon, ahogy, Emma-val összefüggésben, Ignótus már máskor (vö. Kardos 1985: 14–15.) is megette ezt, megkettőzve magát, azaz saját magára reflektálva. Konrád Irma mindenesetre *A Hét* régi és rendszeres olvasójának állítja be magát, magasztalja a lapot, s azt hangsúlyozza, hogy ő csak olvasó, soha nem is szándékozott publikálni a lapban. „De most: Welche Wendung, durch Emma's Fügung! [Micsoda fordulat, Emma rendelkezésére!] A Hét leszáll az én niveaumra. Főzés? Ehez már hozzászólhatok. A főzés – őszintén beismerem – az én főéremem és egyetlen tudományom.” (1901: 491.) S mindjárt elő is állt néhány receptjével. Az első ezek közül, talán nem véletlenül, a húsvéti pászka-gombóc – méghozzá ilyen előadásban: „ez a legcsalhatatlanabb receptem. Hozzáértők állítása szerint csak a Mózes néne készíthetett ehez hasonlót. (Ha Ignótus híres író létére nem szégyenli bevallani, legalább implicite, hogy ősei nem küzdöttek a Godefroy de Bouillon oldalán, lásd: *A Hét* szakácskönyve: tojás, miért szégyelném én, silány porszem a 'nyájas olvasók' tengerében, mint Prudhomme mondaná.)” (1901: 491.) Ez az (ön)íronia nagyon Ignótusra vall. S levele zárása sem akármilyen: „Mindenesetre: nyerek vagy sem, ünnepélyesen meghívom itt önt Aszszonyom (ki hogy nem asszony valóságban, nagyon örülök rajta) egy magam főzte ebédre. Tudassa a napot, hogy mikor jön.” (1901: 491.) Ez a többszörös csavar megint Ignótusra vall. Kivált, hogy mint „Emma”, ehhez a levélhez is kommentárt fűzött: „Ó ha én oly szabadon mehetnék! Pedig szeretem az elmés társaságot s a jó konyhát! A pászka-gombóc zsírja természetesen: libaszír, s a leve: tyúklevés. A Hétről túlságosan jó a véleménye – köztünk legyen mondván: nincs benne egyéb olvasni való, mint amit mi aszszonyok írunk bele.” (1901: 491.) Ez a szerepjáték, ez a személyiségsozorozás, ha Irma is csakugyan maga Ignótus volt, szimptomatikus. A „projekt” gyakorlati céljain túl, íróága személyiség-felszabadító lehetőségeit is ebben élte ki, ő, aki a cikkírás napi robotjára volt kényszerítve.

Az augusztus 4-i számban közreadott összeállítás vezető szövege természetesen a Herman Ottóné írása volt. Nemcsak terjedelménél, megírtságánál fogva, de azért is, mert receptjei egy olyan világról hoztak hírt, amelyikre az ankét koncepciójában szükség volt: a magyar úri osztály kulináris gyakorlatáról. Különösen a rántás nélküli töltött káposzta készítésének módja (s ennek megírása) árulkodik erről. A szöveg egészében egy jellegzetes, régi vágású, patriarchális habitus kifejeződése, a „patkószög-leves” anekdota felé elhajló bemutatása révén is. Emma, azaz Ignótus kommentárja ennek megfelelően kellő respektussal méltatja, de a kompenzáló fölvilágosító gesztus sem marad el, s – mint utóbb kiderült – nem is mindent

értett helyesen. Egyik fölvetésével (a víznek káposztalével való helyettesítése) melléfogott. „Jó toll és jó főzőkanál. Ilyet csak az tud, aki így tud magyarul is. Noha a *patkószög-leves* anekdotáját franciául is ismerem, ők kavics-levesnek hívják s szegény vándorló legénnyel főzetik. A töltött káposztában kitűnő ötlet a bor, különben itt Pesten is szokás bele pezsgőt önteni. Ellenben víz helyett nem jobb volna a káposzta leve? Sötét pesszimizmust árul el a *tiszta* gyúródeszkára való figyelmeztetés.” (1901: 490.) A „tiszta gyúródeszka” említésének ilyen észrevételezése egyébként maga is bizonyos kulturális inkongruencia jelként fogható föl.

Ez a blokk egyébként is a gyakorlatiasság irányába mozdult el. Bényi Margit például a krumplipaprikás receptjével állt elő (ami önmagában is egy „magyaros” vonal jelenlétére vall), s a budapesti Harsányi Aranka receptjei is gyakorlatiasak és pontosak – ő több húsos, gombás, tojásos előételt mutatott be. Receptjei igazi receptek, nem receptnek álcázott irodalom. S levele utóiratában fölvetett dilemmája is valóságos problémát tükröz: „tényleg nem tudom és nem vagyok biztos abban”, írta, „vajjon az ételek elkészítésének leírására kell-e a fő gondot fordítani, vagy pedig az irányra és formára? Ha az utóbbi fölvetésem az igazi, akkor szerényen visszavonulok”, zárta levelét. (1901: 492.) Okos olvasói észrevétel ez, a sorozat utólagos, mai olvasása is megerősíti benyomásait. Nem véletlen, hogy kommentárjában Ignótus dicséző szavakkal tért ki a nyílt válasz elől: „Nincs szellemesebb dolog egy jó fogás ételnél s nincs szebb stílus a szabatos egyszerűségénél. A főztjét pedig mint az Ember Tragédiájában mondják: csak hódolat illeti, nem bírálat. Menu-töltelékei finomak és pikánsak. A leveshússal azonban úgy járt valaki, mint az az aradi ember, aki kitalálta a pithagorási tételt – 3000 évvel Pithagoras után. Minden kocsmában leveshúst csempésznek a lébensült helyébe, csak nem oly őszinték, hogy megmondják.” (1901: 492.) Ő sem volt persze teljesen őszinte, mert még ebben a blokkban is tetten érhető a valóságos receptek helyett adott pótlékszöveg. Lukács Jenő például Ignótus egyik „notabenéjének” nyelvészkedő kérdésére adott választ: „A 'geil' megfelelő magyar szava: nyálkás.” (1901: 492.) Az ehhez fűzött kommentár pedig ugyancsak inkább nyelvészkedő jellegű, semmint gasztronómiai: „Félek, hogy nem az. Ha a *csömörletesnek* utálatos mellékíze nem volna, inkább megfelelné.” (1901: 492.) S B. Elly Ischlből, nyári fürdőről küldött filozófálgatással kombinált receptkéi is nagyon pótlék-jellegűek. Sőt az sem lehetetlen, hogy a vezetéknevét el nem áruló beküldő voltaképpen Basch Elly volt, azaz Ignótus feleségének korábbi házasságából való lánya. (Ez esetben az legalábbis feltűnő, hogy a kommentár nem is firtatta a beküldő teljes nevét.)

Az újabb, augusztus 11-i gasztronómiai blokk lényegét tekintve új fázist mutat, több szempontból is. Egyrészt, Ignotus érdeklődést generáló erőfeszítései a jelek szerint kezdtek meghozni eredményüket: beindult a receptbeküldő olvasói aktivitás, a sorozat önmagát generálónak kezdett válni. Másrészt, s ez az előbbtől nem független, formálódni kezdett a sorozat (immár nem, vagy nemcsak Ignotus kommentárjaitól függő) önreflexiója is, a szereplők belső vitája. Harmadrészt pedig, rögzülni kezdett a kevert profil: az írói és az olvasói megnyilatkozások egymást kiegészítő, egymással keveredő, mind nehezebben szétválasztható koegzisztenciája – a sorozat az „irodalmi” gasztronómia fórumává vált.

Új elem, hogy *A Hét* szerkesztősége a rovat elején rövid jegyzetben, s ami fontos, immár fotókban is bemutatta a kilátásba helyezett két nyeresémet. A „Zsolnay-féle Eosin-vázát”, amely „a pécsi mester kirakatának egyik legszebb ékessége. Közel egy méter magas, nemes ívű ez az edény, burkolata az eosin összes szírványszíneiben csillog. A fantasztikus vidék lakója egy magános strucc, környezete pedig ibolyaszín, ezüst, mauve, mályva-szín, aransárga és skarlát fák, cserjék, árnyak, ezer-fokos tűz hevében edződve. Büszkesége a mesternek, s talán annak is, aki elnyeri.” (1901:505.) „A második díj egy ó-herendi tál. Főmotívuma a tüskés hal, melynek kínai perspektívájú háttere a tenger, csónakkal, vitorlával, parttal.” (1901: 505.) A másik díjat vizuálisan is bemutató fénykép aláírásából az is kiderül, a tál „Fischer Emil készletéből” való. (Nem bizonyítható, de – Kiss József gyakorlatát ismerve – nagyon valószínű, hogy mindkét műtárgy ajándék volt, Zsolnay mester, illetve Fischer Emil ajándéka – *A Hét*-beli népszerűsítés fejében. Az altruizmus és a bartel-üzlet keveréke.) A kiadó, saját zsebből, csak a harmadik díjat, a rózsacsokrot állta. Új, de a rovat stabilizálódásától nem független fejlemény, hogy plusz elemként külön „Szakácskönyv-posta” is nyílt, azaz megszületett a szerkesztői üzeneteknek egy csak erre a rovatra fókuszáló speciális változata is.

A blokk jellemzését érdemes ezzel a „postával” kezdeni – a válaszokat, a stílusból ítélve, szintén Ignotus adta meg az olvasóknak. Ez alkalommal három üzenetre válaszolt, mindhárom válasz szimptomatikus. Az első: „Nem muszáj szellemesnek lenni, sem oly érzelmes leveleket írni, mint Mile de L’Espinasse. Fő a jó étel és a pontos recept.” A második: „A meghívásért hálásak vagyunk, de receptekért még hálásabbak volnánk. *Étetni mindenki tud, de főzni nem. Üdv!*” A harmadik: „Cím nem fontos. Emma: Emma. Jury ugyancsak nem fontos. Ellenben fontos, hogy

mentül több receptet kapjunk.” (1901: 508.) Ezekben a közös immár az, hogy csakugyan az olvasói recepteket szorgalmazzák, s a projekt hátterét és környezetét, amennyire lehet, nem fedik föl. Így Emma személyét is homályban (titokzatosságban) tartják.

Az összeállításnak azt a sajátosságát, hogy immár jelentős súlyú benne a valódi, konkrét receptek aránya, bár fontos, röviden el lehet intézni. Van itt már sokféle recept: a sátoraljaújhelyi módra készített palacsintától, a Jászkiirt nevű piskótatésztnél és egy töltes előételről vagy a töltött libanyakon át a töltött káposzta és a pörkölt újabb variációjáig. Sőt még tájlevegű – „földvidéki” – vad-specialitás is van: vadízes vagdalt pecsenye. Megíróik részben újak, részben már ismert receptbeküldők (Széchyné például most is aktív). E receptek kommentárja, „notabeneje” sem marad el – Emma/Ignotus, jól érzékelhetően, egészen komoly sólet-specialista. Most pl. így érvel: „1. sólet, ami nem áll éjcekán át a kályhában, hogy *ál-lott* íze legyen: nem sólet, hanem babfőzelék. 2. Sólethez a hagymát nem pirítva kell hozzáadni, hanem nyersen. 3. Tojást nem mernék a babbal együtt főzni, mert hátha záp van közte, hanem a minapi recept szerint külön készítve tálalás előtt meghámozom és a sóletbe teszem. 4. Pazarlásról szó sincs: vacsorafőzéskor teszem a sütőbe s nem sütök többet. Ideálisnak különben az az ideális sólet, melyet külön kemencében állatnak.” (1901: 507.) Az utolsóként idézett mondat utalása a kemencére, jelzi, bizony voltaképpen itt is a tradíció képviselőtől van szó, „csak” éppen ez a „jövevények” magukkal hozott hagyomány. Mélyen rávall a habituskiegyenlítési szándékra ez is tehát.

A menet közben megszülető, sorozaton belüli önreflexió, sőt vita két eleméről kicsit bővebben is érdemes szólni. Az egyik Emma/Ignotus személyét, pontosabban szerepét illeti, a másik magát a profil „irodalmiasságát”. Mindkettő szimptomatikus. (A blokk ugyan egy mára „névtelenné” váló, s már akkoriban is középszerű író, Murai Károly jegyzetével indul, s az a magyar konyha lemerevedett „maradiságát” hangsúlyozza – nem indokolatlanul. De az igazi polémiát nem ez a nyitó jegyzet jelenti, hanem a másik két szöveg.)

Az Emma név mögött rejtőzködő Ignotust, személyének explicit azonosítása nélkül, ám eléggé egyértelmű utalásokban, egy álneves vers, *Senki* verse bírálta – eléggé nehezen hárítható érvekkel. Hogy ki volt ez a *Senki*, nem tudjuk, az idők folyamán ezt az álnevet Gulyás Pál (1978) álnév-lexikona szerint többen is használták, de a vers utalásaival egyikük személye sem illeszkedik. Annyi a valószínű, hogy a kor egyik, marxista ihletésű érvekkel operáló szociáldemokratájával kell s lehet azonosítani, aki, talán, verseket is írt. Verse, amelynek, stílszerűen, *Recept* a címe, Igno-

tus alakokat és szerepeket változó magatartását nehezményezi. Nevét nem mondja ki, végig „Emmáról” beszél, de tudja, az Emma név mögött férfi, egészen konkrétan Ignótus állt. „Óh Emma asszony! Milyen össze-vissza / És változékony, szeszélyes maga” – ezzel a fölütéssel indít. Igazában azonban nem pszichológiját, hanem szociokulturális, sőt politikai szerepét nehezményezi: „Ma, – mintha egyéb gondja se volna, / Angol sültjéhez délben mit ivott, / És holnap harcos férfi köntösében / Már lázadok, mint dőre Don Quichote. // Ma dörömböl, mint zord Botond utóda / A fényben úszó Bizanc kapuin, / Kismiska hozzá minden Marx és Lassale / És Perovskaja, Vaillant, Bakunin. // [...] / És másnap ímhol Brillat-Savarinel / S a gazdagok gyomrával conspirál.” A kérdés így az: „Kapitalista? Vagy szocialista?” – mármint Ignótus. S az egész szakácskönyv-projektet a „gazdagok” játékaik közé sorolja, s kimondja: „*Másik recept von most sürgető*”. S hogy milyen receptre gondol, az sem marad titok: a szociális kérdés megoldására. Érve persze metaforikusan szétfolyók, de azért azonosítható intenciójuk: „Hogyan kell élni négy hatosnyi bérből?! / Fényes recept, felséges egy irat! / Ez illik Önhöz, édes Emma asszony, / Ki férfiszemmel Liebnechtet sirat. // De sok gyomor korog e nagy receptért, / Aki megírja nagy szakács leszen, / A keserűség ezer könnye szárad / A pattogó, új Emmatűzhelyen.” (1901: 506.) E versben előadott kritika pro forma beleillik a gasztronómiai blokkba: a címe is, követelése is recept – igaz, „e nagy recept” aligha nevezhető főzéses-technikai jellegűnek. Innen tehát sok szempontból kilóg.

A vers természetesen megkapta Emma/Ignótus kommentárját. Ez a „notabene” azonban most nem korrekció vagy értékelés, hanem egyféle magyarázat-kísérlet, vagy ha úgy stílusosabb: személyes vallomás. „Célzásokat, ismétlem, nem értek meg” (ez eddig persze háritás és védekezés). „De aki nemcsak finomlelkű verselő, hanem igazán jó marxista is, az tudja, hogy nem minden ellentmondás, ami annak tetszik. Tessék megkeresni, mint Marx, az *összekötő hidat*. Például: hogy csak az lehet jó és heves szocialista, akinek van érzéke az élet javai és szépségei iránt, s azért gyűlöli a mai világrendet, mert az emberiség legnagyobb részét kizárja e javak élvezetéből. Az igazi filantróp mindig arisztokrata – csak éppen azt akarja, hogy minden ember úr legyen. A vers különben igazán szép.” (1901: 506.) Ignótus e magyarázata nincs minden ellentmondás nélkül, de akkori beállítódása s későbbi gondolkodástörténeti pozíciója megértése szempontjából is árulkodó – s nem utolsósorban: őszinte. Ha nem így gondolkodott volna, e verset – az ő személyére irányuló kritikát – alighanem kislejtette volna a rovatból. De közölte, szembe nézett a kritikával.

A másik polemikus szál, de legalábbis figyelmeztető jel a kolozsvári Széchyné reflexiója megint csak Ignótus kritikájaként értelmezhető – igaz, ez egészen más jellegű. Széchyné ugyanis, mint konyhaüggyekben csakugyan jártas asszony, mintegy önmaga gyakorlatának igazolására is szóvá tette tapasztalatát: némely *A Hét*-ben közölt „recept” igazában irodalom, s nem gyakorlati főzési útmutató. „Jó” irodalom, de irodalom. S ez nem igazán tetszett neki, ambivalenciát váltott ki belőle: „a Mikszáth 'egy sor füle, egy sor orrja, egy sor kövérje' úgy hatott rá, mint ostorlegyintés a telivérre”, írta, majd így folytatta: „és egészen így jártam múlt héten Bródy Sándor pörköltjével. Mi ez? – gondoltam, – tehát *A Hét* szakácskönyve lelki konfliktusba hoz majd tán minden írót, akikért rajongtam és rajongok és rajongani fogok a világ minden füle, orrja és aprított marhahúsa dacára? Mert lehetetlen nem szeretni Mikszáth Kálmánt aranyos humoráért, mély kedélyéért, Bródy Sándort meg az ő – de hiszen azt mindenki tudja, hogy Bródyt mijeért kell, hogy szeressük. Tehát sohasem gondoltam volna, hogy övelük összeütközésbe juthassak. És íme mégis, midőn Mikszáth töltött káposztájának, Bródy pörköltjének leírását olvastam, csak a leírást találtam genialisnak, magát az eledelt pedig – szóval: mély részvétet éreztem.” (1901: 507.) Széchyné ugyan mindebből azt a következtetést vonta le, hogy előállt saját receptjeivel, tehát voltaképpen a sorozatot erősítette, de nem lehet nem észrevenni, hogy valami lényegesen figyelt föl: irodalom és recept nem föltétlenül azonosítható, s ha magát a gasztronómiai kultúrát akarjuk javítani, az csak irodalommal nem valósítható meg. Ez Emma asszony, vagyis a szerepét megformáló Ignótus számára komoly figyelmeztetés volt.

Szerencséjére az olvasói érdeklődés és az abból is eredő receptküldői ambíció addigra már fölerősödött annyira, hogy a „recipék” írása egyre inkább a valóságos háziasszonyokra helyeződhetett át. S az írókra, ha nem is váltak fölöslegessé, egyre inkább csak kiegészítő, színező szerep hárult.

8

Az ankét még kb. másfél hónapig tartott, az utolsó gasztronómiai blokk *A Hét* október 6-i számában jelent meg. Vagyis a pályázatot a lap félévnyitó 27. száma hirdette meg, a recepteket a 29. számban kezdték el közölni, s a 40-ben fejezték be. S ez a nyári „uborkaszegzont” kitölteni hivatott, profilszínező és érdeklődést generáló vállalkozás végül is sikeres, sőt emlékeztető akciónak bizonyult – a szerkesztőségbe egyre

jobban áradó receptek egy része már nem is fért be a lapba, az az anyagot egybegyűjtő kötetre, a „szakácskönyvre” maradt. Szempontunkból a 33–40. számokban közreadott valamennyi recept egyenkénti számbavétele már fölösleges volna (ez a szorosabb értelemben vett „étkezéstörténeti” kutatások dolga lehet), számunkra, mentalitástörténeti megközelítésben elegendő a hátralévő számokban érvényesülő néhány trend vázlatos áttekintése.

Mindenekelőtt arról érdemes szólni, hogy a közreadott írásokban egyre inkább a valódi receptek domináltak. Ezt nemcsak a közreadott szövegek jellege mutatja, de külső momentumokban is tetten érhető. A receptek alá írt nevek jelzik, a hátralévő blokkokban már alig volt profi író. Ha leszámítjuk azt a néhány háziasszonyt, aki egy személyben tollforgató s (alkalmilag) publikáló íróként is azonosítható (mint például Herman Ottóné vagy Gyarmathy Zsigáné), akkor profi író voltaképpen csak három említhető a hátralévő számok gasztronómiai anyagából: Tömörkény István, Porzó (azaz Ágai Adolf) és Vészi Margit. S az ő szerepük is már más, mint Mikszáthé vagy Bródyé volt. Tömörkény, aki szövege megfogalmazásaiból kikövetkeztethetően, még csakugyan szerkesztői fölkérésre jelentkezett írásával, speciális – Ignotus koncepciójából következő, ám mással nem igen helyettesíthető – szerepet töltött be. Ő, mint a magyar népelet legismertebb és legnépszerűbb irodalmi képviselője (a ráaggatott, s lassan ráéggő címke szerint „a néprajzi hitel” írója) a „tanyai magyarok” kulináris világát volt hivatva megjeleníteni – s őt e szerepében sem a nagyvárosi zsidó asszonyok, sem a vidéki „úriasszonyok” konyhatudománya, tájékozottsága nem helyettesíthette. Írása, *Tanyai specialitások* címmel *A Hét* 33. számában, vezető helyen jelent meg. Szövege, néprajzi szempontból, nem reprezentatív bemutatása a tanyai lakosság étkezési kultúrájának – ezt is meg tudta volna írni persze, de ez olyan átfedésben lett volna a „magyar konyha” sokféle forrásból ismert gyakorlatával, hogy ehelyett, igazodva Emma asszony többször hangoztatott intencióihoz, csak néhány, csakugyan extrém ételspecialitást mutatott be. (Hogy a tanyaiak mit ettek, azt egyébként a Tömörkény-életmű darabjaiból csakugyan ki lehet gyűjteni.) Tömörkény jelenlétére a sorozatban igazában nem is a választék növelése szempontjából volt szükség, hanem egy homályban maradó, de igazi „magyarként” azonosíthatónak vélelmezett világ szerkesztéspolitikai jelzőként. A kulináris ízlés sokféleségének és szociokulturális tagoltságának demonstrálásához ez is hozzátartozott. A Porzó néven író Ágai Adolf verses reflexiójának (s Emma e vershez fűzött, ugyancsak versben reagáló kommentárjának) igazában megint csak nem választékbővítés volt a szerepe. Porzó, a maga nagyvárosi, sőt fővárosi közegében ugyanúgy egy életvi-

lág népszerű megjelenítője, olvasmányszolgáltatója volt, mint a maga másféle kontextusában Tömörkény. Porzó a nagyvárosi (zsidó) kisemberek életéről, szokásairól, vélekedéseiről hozott hírt igen népszerű tárcáiban, s így érdekes volt, hogy ő hogyan reagál a gasztronómiai ankétra. (Mellékesen pedig Emmát/Ignotust is népszerűsítette.) Verse – *Hozzá!* címmel – a 34. számban, augusztus 25-én jelent meg (ahogy az alcím jelzi: *A „Schönste Augen” dallamára*), és játékos-ironikus reflexió Emma szakácskönyv-szerző szerepére: „Van annyi konyha-recepted, / A fele is, ah! – elég. / (: És tudsz magad is 1001-et – / Oh Emma, mit akarsz te még?:)” (1901: 552.) A vers három strófából áll, a refrén mindig ugyanazt kérdezi: „Oh, Emma, mit akarsz te még?” Finom, játékos, csöppet sem bántó, de lezárásra ösztönző jelzés ez. (Porzó egyébként a szakácskönyv-program egyik legelső külső népszerűsítője volt – már júliusban. [Vö. Ágai 1901].) Nem véletlen, hogy Emma/Ignotus is versben adja meg a választ: „Ó mester, amint látod: / Csak sólet van elég, / Kéne egyéb recept is: / Ó Porzó, adj Te még!” (1901: 552.) Porzó és Ignotus verses „üzengetését” hajlamos az irodalomtörténész is hangulat-színező játéknak vélelmezni, de többről van szó benne: Ignotus habituskiegyenlítő, összehangoló ambíciójáról. Ne záródjunk be („mi, zsidók”) a zsidó konyha zárt és szabályozott világába! (Ezt a programot, mint látni fogjuk, a közreadott receptek „nemzetiségi” megoszlása is jelzi.) A harmadik író, Vészi Margit szerepeltetése ugyancsak egy szervezési szempont jelzése. Vészi Margit, a 37. számban, külföldi salátareceptekkel jelentkezett (1901: 615–616.), s ez a kulináris ízlesek és szokások (s egyáltalán nem mellékesen: a mögöttük munkáló habitus) *korszerűsítésének* programját szolgálta. A modern, nyugati konyha vívmányainak átvételét és megszokását, az ízlésben is megmutatkozó habitus ésszerű korrigálását. Nem véletlen, hogy Emma/Ignotus kommentárja igen csak lelkesült: „Allah nagy és Margit az ő prófétája. Csak mennyei sugallat lehet, mely övele akkor küldet saláta-recepteket, mikor Emma éppen ilyenekért könyörög. E foghagymás saláták dicsőek és ízletesek, s a frengik meg sem érdemlik, hogy az ő kutyainyűket csiklandozzák. Ama kis kék tököket, zucchettiket, Zágrábig is ismerik, az odavaló vasúti vendéglőben töltve ettem, Velencében pedig olajban kisütve.” (1901: 616.) A „menyei sugallat”, amelyre e kommentár utal, természetesen, talán mondani sem kellene, valójában egy Voloscába küldött fölkérő levél, szerkesztő „megrendelés” volt. (Ady „Margittája” ugyanis akkor éppen Voloscában töltötte az idejét.)

A valódi háziasszonyok valódi receptjeinek térhódítását egy külső momentum, a *Szakácskönyv-posta* (a szerkesztői üzenetek e speciális leágazásának) megszervezése – s jónéhány üzenete is jelzi. Előbb, a 33.

számban még csak egy lapalji jegyzet mutatott ebbe az irányba: „A Hét szakácskönyvből jövő héten ismét mellékletet csatolunk lapunkhoz. A recipék beküldőit addig is türelemre kérjük.” (1901: 529.) A 34. szám, már külön mellékletként közölt összeállításának „postájában” egyebek közt már ez is olvasható: „*Többeknek*. Roppantul meggyűlvén, olvasóink kedvességéből a matériánk, le kell mondanunk róla, hogy minden levelet közzétegyünk s minden receptre megjegyzést tegyünk. De számba jó valamennyi, egyforma érdeklődéssel és igazsággal. Legfeljebb ugyanazon étel ugyanolyan receptje nem.” (1901: 556.) A 37. szám *Szakácskönyv-postájában* még hangsúlyosabban jelenik meg ez a magyarázkodás: „*Tudomásul*. Helyszűke miatt lehetetlen minden beküldött, bármily szeretetreméltó levelet s érdekes receptet itt az újságban közölnünk, és, amit legjobban sajnálunk: méltatnunk és kommentálnunk. De ne tessék azért farkodni velük: a jury előtt valamennyi számba kerül s belekerül, engedelmeükkel, a szakácskönyvbe is.” (1901: 616.) S ugyanezen a „postának” egy másik üzenete is ugyanebbe az irányba mutat, amikor egyik fiatal olvasójukat így intik: „s aki jó kislyány és nem türelmetlen, szépen kivárja, míg az ő dolgának sora kerül.” (1901: 616.) A 38. szám *Szakácskönyv-postája* (szeptember 22-én) még az addigiaknál is tovább kénytelen menni: „*Tudomásul*. A helyszűke lehetlenné teszi, hogy, mint szerettük volna, minden receptet az újságban közöljünk. Sőt a pályázatot is le kell zárunk *október elsejére*. Ami e napig érkezik, kivétel nélkül a jury elé kerül, és, ha megengedik, kevés kivétellel, a szakácskönyvbe.” (1901: 636.) A szeptember 29-i, 39. szám üzengető „postája” már két olvasóját: Margitot (Mélykút) és Sch. A.-t (Kisújszállás) arra figyelmeztette: „A receptek már csak a Szk.-ben jöhetnek”, illetve: „A finom recipék már csak a Szk.-re maradnak”. (1901: 656.) S jellemző, hogy ekkor már a készülő szakácskönyvre elegendő rövidítve – Szk. – hivatkozni. Az olvasók számára már nem volt kérdés, mit jelöl e két betű.

A receptek beküldői között van néhány ismétlődő, ismertebb név: Gyarmathy Zsigáné, Herman Ottoné és természetesen Széchyné. Van néhány ismert vagy legalább utólag is azonosítható név is. Például Fadrusz Jánosné, a neves szobrász felesége – vagy éppen Ignotus felesége, levelét is jegyző, hivatalos nevén Veigelsberg Hugóné. Vagy: Steinberger Judit (Kalocsá), aki, ha nem is tartja számon a kutatás, a név és a hely alapján valószínűleg Ignotus feleségének, Janka asszonynak testvére, de legalábbis rokona. A legtöbb név azonban ismeretlen, nem, pontosabban: csak nagyon nehezen, nagy utánajárással identifikálható. Ezek egyike-másika mögött nem kizárt, hogy valamely ismert szereplő húzódott meg, de a túlnyomó többség minden bizonnyal a hétköznapi ifjabb vagy

idősebb lánya, asszonya volt. (Közéjük keveredve egy-két férfi is.) A nevek az onomasztika számára érdekes elemzendő nyersanyagot adnak – már csak azért is, mert sok, a korra jellemző névhasználati variáció föltűnik itt. Szempontunkból azonban elegendő annak felismerése is, hogy e nevek az akkori Magyarországon legkülönbözőbb etnikai, vallási és földrajzi-területi csoportjaiból verbuválódtak. Ez, ha nem is minden régiót pontosan és arányosan lefedve, de megfelelt Ignotus sokszor és sokféleképpen variált egységesítő törekvésének. Érdekes kis ízelítőt adna a kigyűjtött nevek közül: Künzler Czicus, Czicus mamája, Bene Matura, Schwarcz Márkné, Zádori Bence, Lovász Józsa, G... Margit, Gubody Paula, Onodi Veress Sándorné, G. Linus, B. Elly, Singer Miczi, Palotainé, Pál András, Camilla, Halászné Schön Irma, Beliczayné Erzs, Leyrer Olga, Szana Nelly, F. S., Petrovics László és Lászlóné, Lukács Jenő, Grosz Gizella, K. L.-né, Bárdos Lilike, Dessewffyné, Bródy Lajosné, Fehér Dezsóné, Szilassy Ödönné, Bácskay Ilona, Rosenberg Margit, Pollákné Frisch Adél, Fónagné Gajári Nelly, Katinka, Sebestyén Károlyné, Bignio Béláné, Emma kisasszony (!), Kleinné Blau Irma, Gelléri Jolán, Rosenberg Elvira, Bényi Margit, stb. Két csoport jelenléte szignifikáns: a zsidó polgárság lányaié s asszonyaié, és a „magyar” úriasszonyoké. Utóbbiak megnevezésében a „magyar” több szempontból is időzjelben használandó. Részben, mert egyaránt illette mindazokat, akik nem-zsidók voltak, részben azért, mert ez a minősítés egyáltalán nem zárt ki bizonyos nem-magyar eredetet sem. Széchyné Lorenz Josephine például szinte ideáltípus formában adja ezt az összetettséget. Az olyan, tisztán „történeti” tradíciót képviselő név „tulajdonosa”, mint Dessewffyné mennyiségileg semmiképpen nem reprezentálja e csoportot. Emellett érdekes, hogy a német és örmény (!) eredet, illetve, geográfiai szempontból Erdély jelenléte is jól érzékelhető. (Erdély, hosszú történeti különállása és kevert lakossága révén nemcsak földrajzi kategória, hanem sajátos szociokulturális entitás is volt – erről még ebben a kontextusban sem célszerű megfeledezni.)

Jellemző, hogy a nem-irodalmi, mondhatnánk „igazi” receptek átlagos hossza megnőtt, általában egy-egy küldemény több, különféle receptet is adott. Az ételek, amelyeknek elkészítését egy-egy ilyen „recept” javasolja, igen nagy változatosságot mutatnak, jöllehet bizonyos származási (zsidó, örmény, erdélyi), jellegbeli (pl. hal), vagy műfaji (édesség, saláta stb.) csoportok értelemszerűen kialakultak, s az ország határain kívüli gasztronómiai kultúrák szórványos asszimilációja is megfigyelhető. Ezekből a szorosabb értelemben vett receptekből az értelmezésnek többféle iránya is megnyílik. Aki maga is főz (azaz, Ignotus szavával élve, „kuktáldok”), az – nemcsak ak-

kor, amikor *aktuális* szakácskönyvként olvasták, de – ma is, ötleteket meríthet belőlük. A gasztronómiai kultúra kutatója forrásként kezelheti, s egy elég nagy területet lefedő és részletgazdag helyzetkép kialakításának lehetőségét nyerheti belőle. S a néprajztudomány művelői is lehetőséget kapnak sokféle átmenet, regionális különbség stb. fölmérésére. Szempon-tunkból, a mentalitástörténet nézőpontjából azonban más természetű összefüggések az érdekesek és relevánsak. Mindenekelőtt a habitus (részleges, de nem elhanyagolható) átrendeződését ismerheti föl belőlük. Ez nemcsak azt jelentette, hogy az olvasók szembesültek a magyarországi gasztronómiai kultúra sokféleségével, s hogy lehetőségeket ismerhettek föl e gazdagságban. De azt is, hogy a „magyar” tradíció megerősítésével párhuzamosan például a „jövevény” zsidó étkezési hagyomány sok eleme is ismert lett s legitimitást nyert. S ez az étkezés területén belül bekövetkező átrendeződés, mivel a politikai harcok, sőt a gazdasági versengés szférájától is viszonylag távol állt, jelentős autonómiával, önmozgással bírt. Olyan terület volt, amely jórészt (bár nem teljesen: vö. Senki versével) kívül tudott marad az „életharc” övezetén, s így bizonyos belső, mentális módosulások könnyebben végbemehettek benne. Sőt ez az átrendeződés a kellemességgel kapcsolódott össze, így plusz megerősítést kapott. Ilyen szempontból válik fontossá, hogy a „magyaros” receptek fölvonultatása mellett, több alkalommal a „zsidó ételek” kisebb-nagyobb tömbje ilyenként kapott helyet. A 35. számban pl. Grosz Gizella ide vágó receptjei jelentek meg, a 37. számban Rosenberg Margit a hal zsidó elkészítésének lehetőségeit mutatta be, „Zsidó hal” címmel, a 39. számban Rosenberg Elvira, Hegyi Ferenc, Elsner Aranka ismét zsidó ételek elkészítési módjáról értekezett, stb. (S ez természetesen nem izoláltan, az egyéb rokon fejleményektől elszigetelve zajlott. A 34. számban Gubody Paula például örmény ételekről írt, s ugyanabban a számban erdélyi ételek is erdélyiségük hangsúlyozásával lettek bemutatva.) Mindez nem volt független attól, hogy az olvasói kritika Ignotust rá is kényszerítette a szakszerű receptek közlésére. A 34. számban pl. Gyarmathy Zsigáné *Egy kis polémia* címmel a káposztalé felhasználása körül keveredett vitába Emma asszonnyal, s ugyanakkor Herman Ottóné is a káposztalé miatt kényszerítette őt retirádára. Válaszában Emma/Ignotus kénytelen volt némileg szofisztikáltan kimagyarázni magát: „Nagyságos asszonyomnak, elismerem, igaza van, de nekem is az: mert a jó magam az itthon kovással savanyított káposztát gondoltam, ami sokkal jobb ízű, mint a télire eltett úgynevezett hordókáposzta – s nem olyan szörnyen savanyú. Mi, amíg csak lehet, ezt esszük és – ez egyszer én is belevonom az uramat, neki a káposzta sohasem lehet elég savanyú. A kü-

lönbség a férfiakban és receptekben tehát egyforma.” (1901: 556.) Ebben a csörtében persze nem az az érdekesség, hogy Ignotus tévedett, s nem is az, hogy valahogy mégis ki tudta magyarázni magát, hanem az, hogy érzékelnie kellett, a gyakorlati főzéstudományi tapasztalat nem helyettesíthető atmoszférateremtő irodalommal, a főzéstudománynak saját autonóm logikája és gyakorlata van, s azt érdemes akceptálni.

S a kapott kritika más összefüggésben is a projekt hasznára vált. A Senki névvel jegyzett (már említett, sőt idézett) vers szociális szempontjai például az egyik olvasót olcsó ételek bemutatására készítette. A 38. számban egy vidéki, Csanád-Apácán élő asszony, Kleinné Blau Irma *Negyven krajcáros receptek* címmel egyszerű és olcsón elkészíthető ételek receptjeit mutatta be (1901: 636.), – utalva is Senki versére. (Érdemes megjegyezni, nem véletlen, hogy ezzel nem egy jómódú fővárosi zsidó asszony állt elő, hanem egy vidéki, aki összehasonlíthatatlanul „szerényebb” szociokulturális közegben élt. Nyilvánvaló, hogy az antiszemita által „a” zsidókat egyetlen, homogén maszszába gyúró retorika ellenére a magyarországi zsidók nagyon is tagolt társadalmi képletet mutattak. Sok mindenben eltérő tapasztalatokkal és vágyakkal.)

A sok valamiért érdekes recept egyike, Veigelsberg Hugóné viszonylag terjedelmes receptsora (1901: 593–594.) az eddigiektől eltérő módon érdekes. Akár közvetlenül ő írta, akár a professzionális írástudó férj, maga Ignotus, két dolog bizonyosra vehető: (1) az ételek lényege Janka asszony napi gyakorlatából származott, s (2) mint ilyen, ezek a receptek a Veigelsbergházaspár konyhájának világába vezetnek vissza bennünket. Ennek természetesen elsősorban az Ignotus-életrajz nézőpontjából van jelentősége, de van egy másodlagos haszna is. Ez a receptsor olyan, amely, Ignotus miatt, történetileg jól kontextualizálható. A recept, az ízlés ez esetben létrejöttének valóságos történeti közegében vehető szemügyre. S ez a szakácskönyv ötlete mögött meghúzódó, az egész projektet mozgató szándék megértését, finomabb szerkezetű leírást is megkönnyítheti, hisz olyan összefüggéseket is magában rejt, amelyeket Emma/Ignotus explicit alakban nem mondott ki. Vagy azért, mert nem akarta láthatóvá tenni azokat, vagy azért, mert ő magában sem tudatosultak teljes mértékben.

Ezeknek az összefüggéseknek a föltárása azonban már egy másik tanulmány feladata lehet, tárgyalása jelen írás kereteit szétfeszítené.

Szeptember 29-én, a 39. számban „Emma” már újra Saison-cikkkel is jelentkezett (1901: 641–643.). Ignotus természetesen addig sem csak a „konyha-an-kéttal” foglalkozott, különböző nevei valamelyikével jegyezve más jellegű és szerepű írásai is jelentek meg A Hét hasábjain. Mégis az, hogy most Emmaként is más tárgykörben, más rovatban szólalt meg, részben szimbolikus, részben nagyon is gyakorlatias jelzés: a konyha-dolgok szervezése immár nem igényelte olyan mértékű aktivitását, mint korábban. „Emma” most már másról is ráért levelet írni „Kedves Kiss”-nek. A sorozat, a beküldött nagy anyagból, már szinte magától is alakult. A szerepjáték e szakasza, e speciális stádiuma lényegében lezárult számára.

E helyzetet hamarosan, már a következő, 40. számban explicit alakban is kimondta. A *Szakácskönyv-postá*ban elbúcsúzott receptküldő olvasóitól: „Hölgyeim, ezen a héten, mikor a férfiak annyi fölösleget beszéltek, mi ne szaporítsuk a szót: az utolsó recept-mellékletre csak azt az egy szót írom: köszönöm. Köszönöm a magam nevében, hogy oly jók hozzám s úgy szeretnek, a lap nevében, hogy oly figyelmesek irántunk, és nemünk nevében, hogy nem hagytuk egymást cserben. A Szk.-ban való viszontlátásig szerető társuk: Emma.” (1901: 672.) Az Emma-identitást itt sem adta föl, a női nem tagjaként („nemünk nevében”) írta meg elköszönő levelét is, de lezárt egy periódust. (Nyilván már a laptulajdonos főszerkesztő, Kiss József is le akarta zárni ezt az akciót, hisz búcsúlevelében Emma még az „utolsó recept-mellékletre” utal, az összeállítás azonban már nem mellékletként jelent meg, és a laptesten belül is csak szerény terjedelemben, mindössze két oldalon.)

A szálakat persze még el kellett varrniuk. A pályázatokat értékelni kellett, hogy eredményt lehessen hirdetni, a díjakat ki kellett adni, az anyagot pedig könyvvé kellett rendezni s könyvként is ki kellett adni. (E feladatok egy része a nyilvános ígélet teljesítését jelentette, a könyv kiadása pedig üzletileg is az akció megkoronázása volt.)

Míndzt lebonyolítani azonban már semmi sem sürgette *A Hét* szerkesztőségét, legföljebb az olvasók várakozása. Ezért december 1-én, a szokásos szerkesztői üzenetek (*Heti posta*) között e helyzetre is reflektáltak. „Egy türelmetlen asszony”-nak ezt üzenték: „A kiadóhivatalban nem történt semmi baja. A Zsolnay-váza épp oly épp [!] és egészséges, mint a teremtés első napján. A baj a juryban van, melyet december ötödike előtt nem lehet összehívni, mert a jury elnöke, báró Dániel Ernőné ő-kegyelmessége csak december 4-én érkezik állandó tartózkodásra Budapestre. Noha a bírálói külön-külön már tisztában vannak

a pályázat eredményével, mégis a bárónó van hivatva a döntő szó kimondására. Addig tehát várjon a türelmetlen asszony türelemmel. Sub rosa azt is megírhatjuk, hogy a *Szakácskönyv* már sajtó alatt van és karácsonyra meg is fog jelenni. Számot tevő becsületes munka lesz. Szakszerű és nem egészen unalmas. Emma asszony konyhaművészetének nem csonka oszlopa. Ennek a könyvnek a prospektusát már a közelebbi napokban szélnek eresztjük.” (1901: 800.) A döntés december 5-én meg is született és december 15-én *Jelentés A Hét szakácskönyv-pályázatáról* címmel be is számolt az eredményről (1901: 828.). Ebből a közleményből tudható, hogy a zsűri báró Dániel Ernőné elnökből, valamint Bródy Sándor, Glück Frigyes, Gundel János és Zsolnay Miklós tagokból állt. Ez az összetétel célszerű megfontolások szerint alakult ki, az elnök nemcsak asszony volt, de a magas körök, az „úri” Magyarország megtestesítője, báróné és miniszter felesége. Van benne egy jelentős író (Bródy), aki mintegy Ignotus személyes képviselőjeként is felfogható, a magyar vendéglátás két emblematikus alakja (Glück és Gundel), akik közül az utóbbi neve máig szóloán szimbolikus aurájú, és benne van a földjait adó és a maga nemében szintén szimbolikus nevet hordozó polgár (Zsolnay). Glück ráadásul a háttérből, állítólag a „tudnivalókat” is adta az anket megszervezőjének (Krúdy 1961: 417., vö. Dede 2010: 48.). Hogy a döntést ki vagy kik, mikor s hogyan hozták meg, majdnem teljesen érdektelen – ennek a „jury”-nek az igazi szerepe nem a döntés, hanem a szimbolikus reprezentáció volt. Annak, nevükkel és személyükkel való jelzése, hogy komoly „társadalmi esemény” zajlott. A kihirdetett eredmény nem igazolhatóan, sőt sok szempontból jó és helytálló, de nem lehet nem észrevenni benne bizonyos „társadalmi”, szociokulturális viszonyokhoz való igazodást sem. Az első díjat Fónagy Józsefné Gajary Nelly „úrnő” kapta „a tűzok, nyír és sikekfajd elkészítésének módjáért”. A második díj Széchyné Lorenz Jozefint illette, „de csak azért, mert két első díjunk nincs. A bírálók ő nagysága tudásának és szorgalmának mind behódoltak és a díjon kívül ezennel külön jegyzőkönyvbe veszik, hogy a konyhaművészet enquete-ben az orosz-lánrész az övé.” „A harmadik díj Herman Ottóné úrasszonyé. A jeles írónő finom tolla a gastronomiában is bevált s elmondhatjuk: az övénél szebben megírt recipéket nem ismerünk. Tartalom dolgában előljár a töltött káposzta, amely úgy pennával, mint kanállal szerkesztve a magyar főzési tudomány egyik gyöngyszeme.” (1901: 828.) Glück Frigyes följajnlásából három kisebb súlyú pótdíj is kiosztásra került. Ő „három doboz Kugler-cukorkát ajánlott fel külön jutalmul”. Ezeket Bárdos Lilike „kisasszony” kapta „alma-geléejeért”, Bignio Béláné „úrasszony” a „viza-konzervért” és az anonimitásba húzódo „Erdélyi asz-

szony” az „erdélyi bélszínpecsenyéért”. (1901: 828.) (Utóbbi, mint később kiderült, Szócs Ákosné, „kúriai bíróné, úrasszony” volt [1901: 855.]) Nem kétséges, hogy a három „preliminált” díj elnyerőjének kiválasztása mögött finom kombinációk is meghúzódtak, amelyek figyelembe vették az ország szociokulturális tagoltságát – s erőviszonyait. Egyszerre igazolták és (némileg) módosították ezeket az erőviszonyokat. A projekt igazi hozadékát azonban nem a díjak szétosztásában és indoklásában ismerhetjük föl, hanem részben a szerkesztőségi fölvezetés érvelésében, részben a zsűri összképet vázoló megállapításaiban. (Mellesleg, egyáltalán nem kizárt, hogy mindkét szöveg ugyanabból a tollból született.) A szerkesztőségi fölvezetés (egyébként hatásos) retorikája az olvasóknak szánt „kedveskedési” szándékról, amely, a közös munka révén, az igazi nyertessé a lapot és a magyar gasztronómiai kultúrát tette, önmagában nem több, mint szándéknyilatkozat és az olvasók felé tett udvariassági gesztus. Az összegyűlt anyag értékének megnevezése („egy pompás és különleges szakácskönyv”, „a magyar konyha felsőbb rendű thesaurusa”) is voltaképpen önaffirmáció. Az igazán lényegeset a fölvezetés akkor mondja ki, amikor az eredményeket így összegzi: „a legváltozatosabb, leggazdagabb és legliberalisabb konyha a miénk. A magyar főzés nem zárkózik el a nyugati művelődéstől és a keleti konyhától: mi bölcs belátással nyúlunk ahhoz is, ami nem a miénk: átveszünk, honosítunk, javítunk és tökéletesítünk. *Nemzeti politikánk: az erőszakos és a hízelgő assimilatio – vezérlő szerepet játszik konyhaművészetünkben is* és ezt dokumentálva A Hét szakácskönyve nemcsak dús kamarája a felséges asztali fogásoknak, de egyszermind *illusztrációja nemzeti életfolyásunknak.*” (1901: 828.) A magyar konyhá-
nak s a magyar szociokulturális viszonyoknak ez az összekapcsolása nem indokolatlan. S bár nyilvánvaló, hogy mindkettőt erősen idealizálja, túl- és fölértékeli, ennek az összekapcsolódásnak a történeti meghatározottságú szerkezetét jól veszi észre – s az idealizálással mintegy erősíti is kibontakozását. E szöveg három momentumra mind a történet szituáció szakácsművészeti demonstrációjaként, mind az összeállítás felé mozgó közös habitus jellemzéseként figyelemre méltó: legliberalisabb, erőszakos és hízelgő asszimiláció. A kor – konyhai gyakorlatban is tetten érhető – közös habitusában mindez csakugyan megjelent. A „liberális” jelleg is, de az elsőrendű fontosságú asszimilációnak e disszonanciáktól sem mentes kettőssége („erőszakos és hízelgő”) is valóságos összefüggés volt. Azzal, hogy e szöveg, főleg pedig maga az anket szervezése és instruálása a nyitottságot hangsúlyozta (a „nyugati művelődés” és a „keleti konyha”, azaz tradíció irányába), első szinten ezt a „liberális” gyakorlatot, perspektivikusan pedig a habituális

összeállításolódást szorgalmazta. Ez maga az ignotusi program, „kellemségi” összefüggésekben előadva.

A bírálati *Jelentés* ugyanezt a beállítódást képviseli, de bizonyos pontokon konkrétabb, néven nevez lényeges fejleményeket. Nyíltan kimondja (bár értékhangsúlya túlzó): „A magyarországi konyhaművészet fényes és változatos kódexe alakult ki e pályázat során.” (1901: 828.) Ez a mondat *A Hét*-ben kurzíválva van, a megfogalmazó(k) szerint is fontos állítás tehát ez. Szempontunkból két szóválasztás az igazán beszédes benne. (1) Magyarországról, s nem „magyarról” beszél, s (2) „kódexként”, azaz valamilyen definitív szöveggé határozza meg. Az (1) azért fontos, mert így fogalmazva nemcsak a „magyar” fér bele, hanem a (még) nem-magyar is, vagyis mozgásteret nyit a „jövemények” és beilleszkedni akarók akkulturációjának is. A (2) pedig azért, mert ebben már helyük van a nem vagy még nem magyar itt élők ízlésének és preferenciáinak is. S hogy csakugyan erről van szó, a szöveg, pár mondatnál később, *expressis verbis* is félreérthetlenné teszi: „A recepteken át összeölelkezik a régi és az új magyar konyha, a polgári és a luxusos, a nemzetiségi és a faji. Megható és biztató, hogy a szerb, román, sőt a tót és a szász nemzetiségekkel mint fogunk kezét a fakanál békítő jegyében.” (1901: 828.) Ehhez persze kapcsolódik egy, a magyar hegemoniára utaló függelék: „Pörköltjeink, főzelékeink és gyurott tésztaink, amint e pályázati művekben is jelentkeznek: mindig a legteljesebb erkölcsi hegemoniát fogják biztosítani a mi számunkra. Kár, hogy rostunk, nyársunk, parazsunk és kéményünk, amint ez írásokból kitűnik, lassankint a múlt dicsősége lesz.” (1901: 828.) Az elsődleges azonban nyilvánvalóan mégis az „összeölelkezés” kimondása.

10

A december 15-i számnak, a *Jelentés* közzétételén túl, volt még egy fontos közlése. A *Jelentés* alatt, lapalji rövid hírként közölték: „*A Hét kiadóhivatala* értesíti a nagy közönséget, hogy A Hét szakácskönyve 24 8-rét ív, pompás vászonkötésben már e hó 18-án megjelenik és A Hét kiadóhivatalánál megrendelhető. Ára 5 korona.” (1901: 828.) A megjelenés időzítése értelem szerű s üzletileg okos döntés volt, számíthattak a karácsonyi könyvpiac mindig az átlagosnál nagyobb vásárlóerejére. Karácsonykor, tudható, minden, még a könyv is, kivált pedig a „praktikus” szakácskönyv kapós.

A könyv időben meg is jelent. *A Hét* 1901. december 22-én megjelent karácsonyi száma már nemcsak a megjelenést regisztrálta, de az első – igen ked-

vező – médiavisszhangra is utalhatott. „*A Hét szakácskönyve* megjelent s minden könyvkereskedésben, vagy A Hét kiadóhivatalában kapható. A huszonkét ívre rugó testes kötet nemcsak a pályázatban részt vett összes recipét, hanem a világ minden kulináris remekét és csodáját foglalja össze. A szorosan vett főzési útmutatón kívül Emma asszony minden fejezetet bő, a gasztronómia minden fázisára kiterjedő bevezetéssel látta el és kritikai NB-i a kötetből sem hiányoznak. Hisszük, hogy e könyvvel a magyar főzési tudomány megbízható és egyetemes kódexét tettük le a karácsonyfa tövébe. Erre vall, hogy a munkát a sajtó is igen kedvezően fogadta és terjedelmes kommentárokkal méltatta.” (1901: 855.) Ez utóbbi utalás persze túlzó, a szakácskönyvről többnyire rövid híradások jelentek meg, például a *Pesti Hírlapban* (1901. dec. 19. 8.), a *Pesti Naplóban* (1901. dec. 19. 10–11.), a *Budapesti Hírlapban* (1901. dec. 20. 8.), s igazán érdeimei reflexiót csak Tóth Béla nevezetes *Esti levelei* soros, *Emma asszonynak* címzett darabja jelentett (*Pesti Hírlap*, 1901. dec. 22. 8–9.). Az *Új Idők* mentális megerősítésként fontos, a vállalkozás „magyar” jellegét hangsúlyozó és visszaigazoló, de ugyancsak rövid reflexiója pedig csak a következő év januárjában jelent meg (*Új Idők*, 1902: 18.).

11

Ignotus Sára, Ignotus első házasságából való lánya idős korában, 1990-ben interjút adott a PIM Hangtára számára apjáról. Ebben, az álneveket firtató kérdésre az Emma névre is kitért: „Emma asszony [is] volt, hát az Emma az a testvére volt, a nagynéném volt az Emma”. Majd a kérdező közbevetett megjegyzésére, hogy tudniillik: „Én azt hittem, hogy a Bovarynének az Emmája...”, a meginterjúvolt így replikázott: „Nem, nem, nem. Ez a nővére volt, az Emma néni. És onnan jött az Emma név. De hát [...] mégsem akart egy szakácskönyvet férfinév alatt írni, az nőies dolog, ugye, szóval A Hét szakácskönyvét azt ő írta”. (PIM Médiatár K/838, gépelt leirat, 1–2.) Ignotus Sára az interjú idején már 87 éves volt, a két kérdező is igyekezett tapintatos lenni hozzá, így sok mindennek tisztázása elmaradt – egyebek közt Veigelsberg Emma szerepének érdemi föltárása és bemutatása is. Egy dolog azonban így is érdekes. Az emlékező nemcsak „Emma asszony” mintáját nevezte meg, de ezt a névválasztást a szakácskönyvvel kapcsolta össze. Ez az összekapcsolás persze nyilvánvalóan tévedés, Ignotus már előbb, jóval a szakácskönyv megszületése előtt is írta Emma-leveleit (vö. Kardos 1985), azaz az Emma név használatára nem

ez a „nőies” feladat készítette. De Veigelsberg Emának e szerep kialakításában, „asszonyosításában”, s talán a szakácskönyv szerkesztése közben is lehetnek mintául szolgáló ötletei, tanácsai öccse számára. Magyarán, mint Ignotus nővére segíthette öccsét e szerepkör életszerű betöltésében. (Hogy Ignotus is segítette nővérét, annak több jele is van.) Ám ha ezt a föltevést, hipotetikusan el is fogadnánk, *A Hét*-beli Emma szövegeinek ismeretében bizonyos, e szerepkör lényege nem a női szerep imitálása volt, hanem *bizonyos üzeneteknek e szerep mögül való kommunikálása*. S itt van a lényeg. Ignotusnak Emma szerepében való fecsegése, ötletelése lehetőséget adott neki néhány érzékeny téma és mondanivaló bújtatott, „női fecsegésnek” álcázott tematizálására. S a konyhai tapasztalatok körüli nyilvános diskurzus nyilvánvalóan ilyen volt: látszólag csak „asszonyi dolog”. Ignotus számára pedig lehetőséget teremtett arra, hogy e nyilvános diskurzus közben, mivel e diskurzus ellen senkinek nem lehetett „politikai” vagy „világnézeti” vétója, szolgálja a habituskiegyenlítés programját. Mert okos emberként tudta, a magas politika főlírája alatt éppen ennek a szférának a ki nem beszélt kontroverziái, „történeti” eredetű csoportközi ellenérzései, a csoportok egymás iránti idegenkedése lehet nagy veszélyek forrása. A modernizáció és a demokratizálódás csak nehezen fölszámolható deficitje igazában a habitusban megrögzülve érhető tetten. S megváltoztatni is elsősorban ott, s nem a politika főlíráján lehetséges és szükséges.

JEGYZET. *A Hét* szövegeit helyesírási szempontból nem korszerűsíttem, de két ponton korrigálom. (1) A lap az úgynevezett „rövid ortográfiát” alkalmazta, így az akkor is, most is hosszú magánhangzók egy részét (nyomdatechnikai okokból) rövid alakban adta. A hosszúságot az idézetekben helyreállítottam. (2) *A Hét* még használta a *cz* betűkapcsolatot, ezt a teljességgel fölösleges, s már akkor is csak merev és anakronisztikus szabálykövetésből használt formát elhagyom, s *c* betűvel adom vissza. – Minden egyéb nyelvi sajátosságot változatlanul megtartottam, így pl. a *Saison* rovatcímet nem „korszerűsítettem” *Szezon*-ra, a *jury* szót *zsűri*-re, stb. – *A Hét* szövegeit csak kettősponttal elválasztott évszámmal és oldalszámmal azonosítom, zárójelben. Részben azért, mert a teljes címléírást adó hivatkozás itt fölösleges, részben azért, mert annak alkalmazása éppen a gondolatmenet lényegéről terelte volna el a figyelmet. Az itteni gyakorlat azonban ebben a takarékos formájában is pontosan visszakereshetővé tesz minden idézetet. Amikor az időpontnak vagy egyéb adatnak fontossága van, akkor a szükséges információt magában a főszövegben megadom.

- [Ágai Adolf] 1901: A „Hét” szakácskönyve. [Álreceptek, rövid bevezetővel.] *Borsszem Jankó*, júl. 14. 28. sz. 9.
- Dede Franciska 2007: Férfiak szoknyában. Emma asszony (Ignotus) levelei és Horkayné (Herczeg Ferenc) beszélgetései A Hétben és az Új Időkben. = *A nők világa*. Művelődés- és társadalomtörténeti tanulmányok. Szerk. Fábri Anna és Várkonyi Gábor. Bp.: Argumentum, 285–311.
- Dede Franciska 2010: *Tartsd jól a bestiát*. Emma asszony (Ignotus) receptpályázata és A Hét szakácskönyve. Egy századfordulós „blog” története. Bp.: Kortárs Kiadó–Országos Széchényi Könyvtár, 185 p.
- Draveczky Balázs 1999: Emma asszony inkognitóban. Egy budapesti hetilap százéves szakácskönyve. *Népszabadság*, dec. 3. 36.
- Emma asszony 1902: *A Hét szakácskönyve*. A Hét pályázatára beérkezett receptekből összeállította Emma asszony. Bp.: A Hét kiadása, [4] + 354 + [32] p.
- Emma asszony 1908: *A Hét szakácskönyve*. A Hét pályázatára beérkezett receptekből összeállította Emma asszony. Második kiadás. Bp.: „A Hét” kiadása, 358 p. Reprintje: 2008. Pytheas Könyvmanufaktúra.
- Gulyás Pál 1978: *Magyar írói álnév lexikon*. A magyarországi írók álnevei és egyéb jegyei. Második, változatlan kiadás. Bp.: Akadémiai Kiadó
- Ignotus (Hugó) 1935: Éltünk rögös határain. Ismerősök. *Magyar Hírlap*, aug. 4. 5–6.
- Ignotus (Hugó) 1985: *Emma asszony levelei*. Egy nőimitátor a nőemancipációért. Összeáll., a bevezetést és a jegyzeteket írta Kardos Péter. Bp.: Magvető (Magyar Hírmondó.)
- [Ignotus Hugó] 2009: *Emma asszony szakácskönyve*. Bev. Bacher Iván. Bp.: Vince, 368 p.
- Kardos Péter 1985: Mit ér a nő, ha férfi? = Ignotus (Hugó) 1985. 7–30.
- Krúdy Gyula 1961: *A tegnapok ködlovagjai*. Rajzok, emlékezések. Bp.: Szépirodalmi
- Lengyel András 2016: A modernséget megalapozó közös tudás. Az új tapasztalatok habitualizációjának magyarországi történetéhez. *Forrás*, 3. sz. 81–98.
- [Tóth Béla] 1901: Esti levél. Emma asszonynak. *Pesti Hírlap*, dec. 22. 353. sz. 8–9.

Lengyel András (Békéscsaba, 1950): irodalomtörténész, Szegeden él. Kutatási területe a 20. sz.-i magyar irodalom- és művelődéstörténet, időnként visszanyúlva a 19. sz. végéhez is. Megközelítésére a filológiai és gondolkodástörténeti szempontok kombinálása jellemző. Számos könyv szerzője, legújabb kötete (marginalitástörténeti tárgyú írásai egy gyűjteménye) ősszel jelenik meg. Déry-, Tömörkény- és Komlós Aladár-díjas. Újabban Ignotus Hugó életművét kutatja, de elsősorban ma is József Attila-kutató (akit persze pályája során sok másféle alkotó is foglalkoztatott, Kosztolányitól Németh Andoron át Cholnoky Viktorig). A Szeged-kutatásban is letette névjegyét.

AZ ÖSZINTESÉG KÍNOS TÚLHABZÁSA

Talán nincs talányosabb műfaj az önéletrírásnál. Többféle nehézség is támad, ha valaki ezzel próbálkozik. Itt persze kizárólagosan csak irodalmi igényességgel megírt opusokra gondolunk. Hiszen a mindenféle céllal, de különösebb intellektussal, mesterségbeli tudással nem rendelkező halandók is hajlamosak arra, hogy lejegyezzék életük emlékezetes eseményeit, tanulságait. Ezek is értékes dokumentumok, vannak országok, ahol már külön levéltárak gondozzák, és dolgozzák fel ezeket a később akár történelmi-szociológiai forrásként is használható vallomásokot. Az egyik fontos szempont, hogy az efféle írások már egy elhagyott és kihűlt életet szeretnének bemutatni, akármiként is próbálják emlékeiket a jelen érvényes szemléleteként kiárulni, a műfaj sajátosságai szerint csak egy nagyjából epikus lezárt anyag dokumentumait akarják közszemlére tenni, és a tanulságok is csak az erősen szakadozott fátyolként értelmezhető világot képesek feltámasztani.

Minden visszaemlékezés az objektív történésekhez képest hiánypótló kiegészítéseket tartalmaz. Az eleven, de soha nem rögzített valóság csak legkritikább esetben tűr meg olyan ellentmondásokat, amelyekkel az emlékező itt törvénytörően szembesül. Nem a saját természete szerint, hanem éppen a társadalmi elvárások, követelmények logikájával érvelnek, szükségszerűen hitelessé, elfogadhatóvá szeretnék tenni a vallomásaikat. A legigényesebb emlékező is már csak a saját halványuló egykori emlékeinek gazdjára emlékezik, és elfogadja azokat a kereteket, amelyekben egy élet általánosságban is értelmezhető elemeket tartalmaz. Míg egy regény írója tökéletesen belakja a látszatvalóság avagy fikció komfortos hőseinek panoptikumát, és ezekkel a figurákkal szemben határozza meg magát, ellentétben az önéletrajzi vallomások szerzőjével, aki mindig belső konfliktusokat talál, az önmagával folytatott belső vívódásai, küzdelmei teremtik meg az epikus

Kun Árpád:
Megint hazaváruunk
Magvető, Budapest, 2016.

elbeszélés feszültségét. A regényíró számára a külvilág egy érvényes és mozgásban is hatásos, esetlegesen társadalmilag, történelmileg is öntörvényűen működő tér, az önéletrajzi vallomásokban mindez csak egy sematikus díszlet, amely épp arra rendeltetett, hogy belső konfliktusainak, a feloldhatatlan ellentmondásoknak a helyszíne legyen. Egy erősen leszűkített és keskeny tér szolgál mindama ellentmondások megjelenítésére, amelyről a szerző úgy gondolja, hogy mindenképpen beszélnie kell, és csak erről hajlandó nyilatkozni. Itt a külső szükségszerűség helyett a belső konfliktusok, kényszeres paroxizmák uralják el a mondanivalóját. Olyan konok akarát érvényesül, amikor is az elbeszélő nem hajlandó lemondani a maga teremtette játékterről, akármilyen távolságokat tesz meg a hős, mindig ugyanazzal a problematikával találja magát szemben, hurcolja magával, mint egy gyógyíthatatlan betegséget: Hiányzik egy olyan regényből, amely őt a legteljesebb tágasság, a megértés összefüggéseibe varázsolná. A tér itt mindig ellenséges, vagy narcisztikus, esetlegesen operettszerű helyszín, ahol az emlékei szerinti történetek vagy végletesen a személyiség ellenében munkálkodnak, vagy egy másik végletként a kiteljesedését szolgálják, azonban mindkettő egyszemélyes időutazást tesz lehetővé. Sosem léphet fel egy olyan szereplő, aki dokumentáltan, morálisan vagy akár a történet fikciójában őt a személyisége érvényességét illetően végletesen megkérdőjelezhetné. Mindenki csak szembejön vele, de nem képzelhető el egy olyan abszurd helyzet, hogy az ő akarta nélkül valóságos folyamatok érvényességének akármilyen teret biztosítana. Álságos képzeletének sűrűre szövött háló-

ja a saját és kizárólagos élettényeinek az igazolásával érlelődik hiteltelenné. Mindig belülről szőtt képzet ez, amelybe a kívülről jöttek csak beleeragadnak, anélkül, hogy érvényes terük lenne igazságuk kibontására. Meg van fosztva annak a lehetőségétől, hogy mások őt egy pillanatra is valóságos létezőként tételezzék. Még attól is, hogy róla, mint távollévő, esetlegesen figuráról beszéljenek, hiszen, ha valaki erre a szélsőségesen álláspontra helyezkedik, minden kommentár újra csak bebábozódik a szerző világra vetett pillantásának origójába. Akármilyen távolságokat is érez a magától idegen, vele ellenségesen tevékenykedő emberek szándékaiban, az ő ítélete zárja le, fogadja be, vagy negligálja ezeket a véleményeket. Így lassan a saját, akár önironikus, önkritikus szemléletének felsőbbbségébe menekül, intellektuális lényét kizárólagosan a mások követelésének absztrakciójaként értelmezi.

Kun Árpád új regénye, amely a nagyszerű *Boldog észak* folytatásának tűnik, az epikus mező egész más húrjain játszik, hiába is állítja, hogy szándéka szerint nem önéletrajz, az olvasó nem képes eltekinteni azoktól az akár öntudatlanul rögzült belső viszonyulásoktól, amelyek az efféle írást mégiscsak személyes vallomásként értelmezik. Függetlenül attól, hogy mit is mesél könyvében az író Kun Árpád hőse, *Kun Árpád* a fent mondtak szellemében leválaszthatatlan az író személyéről. A regényben kézzel fogható a tér tökéletes beszűkülése. Leginkább egy autó belseje, egy felújításban lévő lakás, vagy egy szeretkezésre kibontott ágy lesz a történések helyszíne. Lehet az Sopronban, Bordeaux-ban, a Norvégiába vezető úton vagy éppen Óbudán, semmiképpen nem a történések egzisztenciális tere, hanem csak egy ideiglenes díszlet, ahol a szubjektum kényszeres vallomásait valamiféle mesterséges jelenetbe állítja be. Éppen a tágasság és a természetes tér hiányában inkább egy nyomozati anyagra emlékeztet mindez, mint egy, az előző regényében megteremtett páratlanul gazdag és érdeki, intellektuálisan is belakott helyszínré. A hős maga után nyomoz, de semmi érdeke nem fűződik ahhoz, hogy feltárja az igazságot, hogy valóságos lényére rátaláljon.

Ha mélyebbre tekintünk, akkor látnunk kell, hogy ezt az anyagot mennyire eluralja a testiség. Mindenféle értelemben a fiziológiai folyamatok függvénye lesz itt

az ember. Ám nem felszabadító, a kibontakozás, a teljesség felé nyitás értelmében, hanem éppen ezzel ellentétesen, a lélek laka mindenféle értelemben fellázad, és nem akar működni, örökös passzivitást, sőt képtelenségeket mutat. Az elbeszélő első szerelmi tapasztalatai mindösszesen arra vonatkoznak, hogy ő képtelen a sze-

relmi életre, egy rejtekező impotens Don Giovanni, aki éppen minden párkapcsolatát ennek rendeli alá. Ez tovább súlyosbodik az első házassága élményével, amikor is rá kell döbbsennie, hogy képtelen arra a szolgálatra, amelyre e frigy szentsége kötelezi. Egy szexuálisan nem működő kapcsolat mely csalódottságával és értetlenségével egyedül marad, hogy radikálisan átélje újra a gyermekkorra óta tartó szenvedéseit. De ugyanígy a második házassága is kemény próba számára, folytonos önigazolás, a boldogság bizonyosságának a néha abszurdumig erőltetett követelése.

Mivel a regény lényegében egy utazás története, Budapestről a reménybeli északi ország, Norvégia irányába, és jó ütemérzéssel az életrajzi vonatkozások ennek az utazásnak a folyamatát színesítik, értelmezik, a gyermekkortól kezdve az utazás jelenidejéig, lassan egymást kiegészítő részletekkel leszünk gazdagabbak. De ugyanaz a testi kényszeresség sokszorozódik, lesz már-már kellemetlen az olvasó számára, hiszen a négyéves fia rendszeres székrekedése, a bélműködésének elégtelensége nem igazán képes lekötöni az olvasó figyelmét. Hasonlóan a második feleség spontán vetélései is a test fi-

ziológiai problémáira, a különböző anyagok testből való ürüléseire utalnak. Ennél némiképpen egészségesebbek a második csecsemő táplálása körüli bonyodalmak, ahogy ezek a kelet-európai migránsok minden értéküket egy Suzuki csomagterébe és tetejére zsúfolva egy új élet reményében, sok nehézséget legyőzve konokul az új világ felé tartanak. Minden pihenőben meg kell szoptatni a csecsemőt, és ugyanakkor oldani kell a másik kisgyerekek béltrekedését. Ennél unalmasabb, szinte a használati utasítások szakszerűségével megírt, szélsőségesen a hétköznapi megfelelési kényszer támasztotta epikus szöveget ritkán tanulmányozhat az olvasó.

Közben kibomlik egy alsó középosztálybeli nyugat-magyarországi család élete, a főhős gyermekkorra, amely a szülők egyszerűsége, szeretetlensége révén lényegében kissé sematikus indokolja hősrünk későbbi lelki problémáit. Egy újra csak bensőleg ábrázolt, kiterjedés nélküli, már-már értelmezhetetlen anyaszerűség, a valamiképpen társadalmilag értelmezhetőbb apa mániákus mezőgazdasági buzgalma, egy korán súlyos betegségtől sújtott testvér, aki az elbeszélő életét korai gyermekkorától pokollá teszi. Mindezek a motívumok a regény lapjain kettős megvilágításba kerülnek. Minden az előzmények misztikus terhelttségével van súlyozva, nem tudhatjuk, hogy valóban legyőzhető-e ez a mai magyar valóságot tipikusan megjelenítő pokol, van-e remény a hősrünk számára. Ő, aki végül is ki tudott törni ebből az egyéniség lépferéit fölmutató zártágból, képes volt elvégezni az egyetemet, majd a Sorbonne doktoranduszaként Párizsban élt, de képtelen volt kilépni a gyermekkor súlyos terhelttségéből, ahol már nagyon korán megkettőződött énként igazából egy illegális lény fogságában élt. A személyes élet lehetőségeinek kiteljesedését is számtalan objektív tény gátolja. Egzisztenciálisan képtelennek mutatkozik a családja fenntartására, intellektuálisan vállalt feladata, hogy íróként érvényesüljön, az aktuális történések szerint itt kudarcba fullad. Újra egy szükmenet ad néminemű információt a létezés érvényességének a hitellességéről. Annak a lektori állásának a segítségével él, tartja el a családját, amitől Bordeaux-ban durván megfosztották. Franciaországban tartózkodó állástalanként rejtőzködik Budapesten, és újra csak biológiai szükségességként éli meg az új

kapcsolatának felszabadító, de ki semmiképpen nem bontott, tehát éppen a lényegesebb dolgok elhallgatásával tünnetető érvényességét.

A szerzői egzisztencia az önéletrajzok esetében maga a mű elkülöníthetetlen része, míg a fikcióban a regény írója olyan stiláris, pszichológiai, esztétikai minőségeket állít műve szolgálatába, amelyeken keresztül sikerül a maga képes alakjában megjeleníteni. Végülis az önéletrajzság és a regényszerűség kettős kudarcra úgy értelmezhető, mintha *Kun Árpád*, a regény nevesített hőse túlságosan fölösleges mellékvágányokon, kerülőkön igyekezett volna az mondanivalója kifejtésére, miközben Kun Árpád, a regény szerzője igazából nem bontja ki ezeket a szertelenül indáztató önigazolásoknak a lehetséges útvesztőit, és sokkal egyszerűbb képtelennel szolgál: Az áldozat szerepéből kívánja értelmezni hőstét. Itt bizonyos kétes hiteltű őszinteség, az érzelmesség és a szánalom könyöradományára helyezi a hangsúlyt. Bár minden kettősség tárgya lehet a szomorúságnak, itt a kettősségnek a feloldása csupán néhány oldalnyi, a megérkezés a már előző regényéből ismert fjordok övezte fagyos világba, nem képezheti az egész regény szellemi, testi őrítkezéseinek való esztétikai felülemelkedését, hiszen életének sorstársai alig kapnak nagyobb lehetőséget, tágasabb létezés, mint az őt körülvevő tárgyak. Tárgy az első feleség, az erdélyi szerető, de még a feleség is, aki minden erejével próbál kitörni méltatlan helyzetéből, és mivel ebbéli törekvéseit a domináns lény szinte kizárólag az utódok szülésére redukálja, nem marad más lehetőség számára, mint hogy nyelvi tudása révén, megengedve, hogy a férj marad otthon a gyerekeivel, majd családfőként eltartja a mihaszna író, aki nélküle épp olyan életképtelen lenne, mint a rábizott kisdedek. Éppen a megidézett nők arctalansága, társadalmi, szociológiai és nem utolsósorban esztétikai beágyazottságának a hiánya, lélektelen, sematikus ábrázolása teszi kínossá a főhős életszemléletét. A feleségével történő sablonos, már-már naturalista bohózatokra emlékeztető giccses, hol álságosan bensőséges, leginkább azonban a népszínművek édességét utánzó fordulatok teszik mindezt olvashatatlanul kínossá.

Miközben mindent megtagad, és minden intellektuális lehetőségéről lemond, kézbe vehető tárgyként az olvasó kezébe

NEM ISZKOL

helyezi az erről szóló regényét, amelyik még a csodálatos *Boldog észak* árnyékában is olyasféle életpótlék, amelyik nem képes eljuttatni az olvasót a személytelenül megalkotott, és kívülállásával tüntetően fikcióként megírt másik eposz szellemileg független, mégis tökéletesen valóságba gyökerező világába. Az egész regény az őszinteség túlhazbaságaként rejti el az igazibb mondanivalót. Szervetlensége annál is bántóbb, mert az utolsó oldalakon ténylegesen katartikus megtisztulás lesz az olvasó jutalma. Amikor is az idegenségbe magukat száműzők, akár csak egyetlen pillanatra végre mintha túllépnének az egész életüket gúzsban tartó lényükön való kívül rekedtségen. A Dániából induló kompra váltott jegyük már nem érvényes, pénzük alig van, ekkor szólítja meg őket egy fogyatékosokat kísérő, súlyos balesettől eltorzult arcú beteggondozó. Felajánlja nekik, hogy a mediterrán nyaralásból hazatérő csoport magára vállalja a magyar család behajózásának költségét. A hajó társalgójában aztán végre megérkeznek egy otthonos, a testi és szellemi fogyatékosokat embernek tekintő világba, ahol az empátia, a másokkal való törődés, az egyéni sorscsapások, tragédiák nem kivetettség érzését sugallják, hanem éppen ellenkezőleg, olyan közösség formáló erők, amelyek egy egészen új szellemiségű világ egészséges öntudatát hirdetik. Szinte a régi görög tragédiák katarziséval lesznek gazdagabbak, amikor is a sorsüldözöttekre, az elbukókra is ugyanaz a mélyértelmű morális fény vetül. Amikor végre elkezdhetik a maguk és a mások mélyebb megértését, ahogy az a *Boldog észak* lapjaiból minden pillanatban kiárad, elfogadható valósággá válik mindaz, amit a kis csomagjaikban, lelkükben magukkal hurcoltak.

Ez azonban túlságosan egyszeri kegyelmi pillanat, amely a csodák birodalmába tartozván, akár csak írói lelemény is lehet, amely azonban a főhős és a szerzőként jegyzett író egzisztenciális nyomorát esztétikai igénytelenségét alig is leplezheti az olvasó előtt. ■ ■ ■

■ **Sántha József** (1954, Karcag): ELTE BTK. Kritikakötete: *Talányaink összessége* (Műút könyvek, 2011) Novelláskötete: *A télygűlölő* (Tiszatáj könyvek, 2015), *A hűgom operája* (Kalligram, 2016).

Bartók Imre könyvéről nehéz írni. Nem azért, mert a *Láttam a ködnek országát* a könyvkiadásról, pontosabban az irodalomról mint termékről, ezért magáról és saját fogyasztásáról is szól, hanem azért, mert mint ilyen, tartalmazza önmaga kritikáját is.¹ Mit lehet tenni egy olyan szöveggel, amely már megírta a recepcióját is, illetve eleve magában foglalja mindazon technikákat, melyek mentén *elfogyasztásra* kerülhet? Mi a teendő akkor, ha a szöveg olyan eljárásokat működtet, amelyek kioltják olvasati lehetőségeit, vagy a poétikai eljárásai legalábbis kérdőjel alá helyezik interpretációs stratégiáinak lehetőségeit?

Úgy tűnik, a *Láttam...* olyan, mint a tökéletes büntény: az elkövető eleve átgondolt minden lehetséges interpretációs stratégiát, mely biztosítaná a jelek dekódolhatóságát, ezek eleve beíródtak a büntettbe; a nyomozás lehetetlen, hisz módszertana már az elkövetésben benne foglaltatik. De van-e tökéletes büntény, van-e olyan irodalom, amelyet csak úgy lehet olvasni, ahogyan azt előírja? És jobb lesz-e attól egy szöveg, ha a konfrontációs vonalait elsímítja?

Az, hogy a *Láttam...* *par excellence* krimiként is olvasható, nem igazán kecsegtet az újdonság felfedezésének lehetőségével sem. A szöveg is felkínálja ezt a lehetőséget, a fülszöveg pedig külön felhívja erre a figyelmet: „Metafizikai krimi, gyászregény és satíra egy képzelte világ hétköznapijairól.” Azonban épp ezeknek a szöveg helyeknek olvashatósága, illetve a regény (?) detektívtörténeti hagyományba beleíródó architextusai teszik kérdésessé ennek lehetőségét. A szöveg ugyanis csak felkínálja ezeknek a műfaji kódoknak az értelmezhetőségét, ám csak annyiban, amennyiben kihúzhatja alóluk a talajt. Nem olvasható nyomozástörténetként, mert a háttérben végigvonuló kvázi-összeesküvéselmélet jelölői nem íródnak dekódolható narratívává. A szöveg során minduntalan felbukkanó teknőc-motívumok, hűtőtáskák, s más megmagyarázhatatlan jelek vagy jelölők nem találnak sosem jelöltjeikre, értelmezetlenül lógnak a levegőben.

Bartók Imre:

Láttam a ködnek országát
Jelenkor, 2016

Ugyanakkor, bár erre történetek viszonylag sikeres kísérletek,² nem olvasható metafizikai vagy anti-detektívtörténetként sem. Hiányzik ugyanis a hagyományt átértelmező, de(kon)struáló mozzanat a regényből. Az anti-detektívtörténet a krimi ontológiáján *belül* számolja fel ennek lehetőségeit, a Bartók-szöveg viszont idáig sem megy el, vagy, ha úgy tetszik, ezen is túl megy. A regény talán akkor válhatna valóban anti-detektívtörténetté, ha a jelölők ismétlődése, illetve túlhazbasága ismeretelméleti bizonytalanságot idézne elő, hasonlóan ahhoz, ahogyan Thomas Pynchon *A 49-es tétel kiáltása* című könyvében, ahol az állandóan visszatérő, elnémitott postakürt jelképe végül olyan paranoid struktúrát hoz létre, melyben a nyomozás kivitelezhetetlenné válik. A *Láttam...* teknőc-motívumai ugyanakkor nemhogy paranoid, de semmiféle jelrendszert nem alkotnak. (Az elbeszélő-énben legalábbis semmiképp.) A narrátor észleli ugyan ezeknek a jeleknek a vissza-visszatérését, azonban értelmetlenül hagyja őket, nem köti össze egymással, nem alkot belőlük semmilyen narratívát. S ez nemcsak a teknőc-motívumra, de a galambtetemre, valamint az e-book olvasón rejtélyesen újra meg újra felbukkanó *Kézirat731*-re is igaz. A narrátor nem hajtja végre sem a klasszikus detektívtörténetek, sem a posztelméletek paranoiába vagy félreértelmezésbe futó értelmezői gyakorlatát. A Bartók-szöveg semmiképp sem hagyományos, de még csak nem is anti- vagy metafizikai, talán inkább: *nyomozástörténet*. Mintha a szöveg belátása az lenne, hogy a borgesi hagyománnyal szemben, nemhogy végtelen labirintus nincsen, de ehelyett semmi van. A jelölők és jelöltek egymásra találása nemhogy kudarcba fullad, hanem el sem indul. Nem félreértelmezés, nem pluralitás, nem megszüntető megőrzés van, ha-

nem a semmiben, vagy egyfajta köztes térben való lebegés, a *semmiző semmi*.

Ez a fajta lebegés határozza meg a regény poétikáját is. Bár a regény állandó mozgásban van, hisz a főszereplő állandóan utazik, a történetelemek örvényszerű ismétlése mintha csak a mozgás illúzióját keltené fel. Úgy tűnik, mint ahogy a detektívtörténeti szövegelemek csak mímeltek a műfaji hagyományt, ez az önismétlő forgás is csak a mozgás képzetét tartja fenn. A szövegnek ugyanis nincs sem mozgása, sem sebessége, az állandó utazás nem valódi elmozdulás, hiszen az eredetpont és a desztináció közt érdemben nem történik semmi. Az utazás csupán a változás vagy mozgás illúziója, miközben a szöveg mindvégig lebeg, a történetelemek nem viszik előre a szöveget.

A narráció is a valóság és az álomszerű kiszámíthatatlanság közt levital. „A főszereplő rémálmai és az elbeszélés világának valósága között egyre nehezebbé válik a különbségtétel, ráadásul az általa idézett kézirat-részletek és saját önéletrajzi elbeszélése is szétbogozhatatlanul egymásra montírozódnak.”³ Például a 105. oldalon, ahol egy korábban olvasott regény szcenái ismétlődnek meg egy álomjelenetben, vagy egy későbbi jelenetben, ahol a képzelet és valóság effektusai csúsznak egymásra: Krisztián és a narrátor ostende-i tengerparti ebédjét egyszer csak egy vízből kimászó, franciaágy méretű polip zavarja meg, ami, kijutva a vízből, megindul feléjük a parton.

Talán ez az a pont, amely rávilágít arra, hogy a *Láttam...* lebegető poétikája nem teljes egészében sikeres. Az ostende-i jelenet ugyanis az egyetlen, amelyben a referenciális és fiktív vagy imaginárius szövegrétegek valóban egymásra rétegződnek. Mindhiába a narratívát állandóan megszakító álomjelenetek sokasága, vagy a regénybe beleíródó más szövegek, kéziratok, ezek mindig pontosan, és általában jelzetten elválasztva jelennek meg. Az elkülönítés lehet egyrészt tipográfiai: az álomjelenetek leggyakrabban oldaltörés után következnek; vagy szemantikailag jelölve: „Este rosszul alszom. Álomban Zsófi a Sáskáról áradozik” (92.), „Álomban kígyót találok egy nyitott csatornafedél mellett.” (105.)

Ha tehát a regény poétikai célkitűzése a különböző regiszterek, rétegek örvényszerű egymásra csavarodása vagy halmozása lett volna, akkor ezt láthatóan nem

sikerült maximális pontossággal végrehajtani, hiszen ezeket nagy százalékban jól el lehet választani egymástól. Ha valamely kézirat vagy szövegtörredék motivikusan össze is olvasható a Bartók-szöveg más helyeivel (pl. a 97. oldal *Pazuzuja*, a 105. oldal álomjelenetével), ezekről mindvégig tudom, hogy most épp melyiket olvasom, nincs örvénylés, amely elmosná ezek határait.

Talán épp ez a legnagyobb probléma a regénnyel: gondolatkísérletként, teóriaként jóval izgalmasabb, mint szöveggként. Mint irodalmi mű ugyanis számos, javarészt poétikai hiányossága van.

Egyrészt a regény karakterei rendkívül elnagyoltak, papírmászerűek, rendszeres visszatérésük egyáltalán nem rétegzik őket. Ez magyarázható – mint láttuk az utazás kapcsán – a regény repetitív poétikájával, illetve ennek lebegésszerű nem-építkezésével, vagy azzal, hogy a narrátor kognitív képességei meglehetősen korlátozottak, apátiájából fakadóan szinte képtelen érzéklni a külvilágot. „– Így van – feleli Josida, és megemeli a pohárát. *Észre sem vettem*, hogy mikor szerezte be.” (206.); „Tegnap egy vonattal jöttünk. Nem is köszöntél – teszi hozzá szemrehányóan. – *Nem láttalak*.” (207. Kiemelések tőlem. S. L.) Ugyanakkor e téren a szöveg meglehetősen inkonzisztens. A regény más mellékszereplői ugyanis nem hogy nem felszíneseek, de rendkívül izgalmasak: a *Láttam...* szövegében megjelenő fiktív szerzők nevei ugyanis egytől egyig sorozatgyilkosoktól kölcsönöztek, Volker Eckert, Donato Bilancia, David Berkowitz, stb., Emanuel Swedenborg pedig XVII.-XVIII. századi svéd tudós.⁴ S a narrátor is mintha a regény egy adott pontján nagyon is élesen látná a körülötte zajló eseményeket: „Vigyázz követnek!« Ő már csak tudja, hiszen ő az, aki követ engem.” (135.)

Másrészt sorjáznak benne a szinte teljes egészében értelmetlen, közhelyes, túlhazbó, ellenben roppant hangzatos mondatok, *textcandyk*.⁵ Például: „A pincérlány mozgása könnyed, mint egy kéthetes flamingóé.” (53.); „Szeme opálos fénytükör, a nyaka lágyszerű dűne egy homokszivattyú éjszakájában.” (109.) S mindhiába sorakoznak ezek mellett, reflexióként is olvasható szövegrészletek – „[I]gy akartam megírni, azt akartam, hogy hülyeség legyen az egész.” (97.); „Pár éve olvastam a regényt, alkalmazkodónak, sablonosnak

és eladhatónak találtam.” (194.) – meglehetősen kérdéses, hogy ez elegendő-e ahhoz, hogy a saját, rossz mondatai alól is kihúzza a talajt. Érthető, hogy ez a lebegető prózapoétika ezzel egy szintre emeli az egyenes és az önreflektív beszédmódot, azonban, ha a kettő közé nem feszkelődik be némi távolság, a rossz mondatok csak rossz mondatok maradnak. Az önreflexió ebből a szempontból nem elégséges, talán sikeresebb lenne, ha ezekben némi ironia is vegyülne. Ez nem szüntethetné meg a szöveg levitációját, ugyanakkor némi distinkciót állítana a parodizálni kívánt, és saját poétikája közé.

Bartók Imre regénye tehát – megemerek kockáztatni – fontos regénye a magyar irodalomnak, hiszen szemmel láthatóan felfedezhető benne valami újszerű eljárás, amely egyrészt sikeresen ki tud lépni „a húsleves, Isten és nyomor Bermudaháromszögéből” (159.), másrészt túlhalad a Mű-Szöveg klasszikus distinkcióján, ezáltal a saját irodalomértésünket is megújításra készíti. De, sajnos, mindezek ellenére sem tartom jó regénynek, legalábbis számomra számos olyan poétikai hiányossága van, amely minden teoretikus izgalmassága ellenére, esztétikailag kérdésessé teszi értékeit. ■ ■ ■

JEGYZETEK

- 1 A regény meglehetősen hasonló mozzanataira hívja fel a figyelmet Bárány Tibor is. BÁRÁNY Tibor, *A sáska évszázada*, <http://magyarnarancs.hu/konyv/a-saska-evszazada-99640>
- 2 CSUKA Botond, *Könyvembeik és hűtőtáskák*, <http://www.revizoronline.com/hu/cikk/6195/bartok-imre-lattam-a-kodnek-orsszagat>
- 3 BALÁTHY Ágnes, *A gyömbércsik nyugtalanító íze*, <http://tisztaonline.hu/?p=99654>
- 4 Erre az összefüggésre Tóth Mihály hívta fel a figyelmet a 2016. november 17-én tartott, szegedi Kábén, azaz a Szegedi Tudományegyetem Magyar Irodalmi Tanszékének sorozatán, a Kritikai Beszélgetéseken. De egyhelyütt mintha a regény is utalna rá: „Ez a Dengiz érzésem szerint álnév, érdemes lenni [sic!] utánakeresni a neten” (40.)
- 5 Tóth Mihály kifejezése, szintén a Kritikai Beszélgetésekből.

■ Sinkovics László tanulmányait a Szegedi Tudományegyetem magyar szakán végezte, jelenleg ugyanitt a Modern Magyar Irodalmi Doktoriskola elsőéves hallgatója. Érdeklődési köre régebb óta a detektívtörténetek, illetve újabban a realista (hatású) próza nyelv(elmélet)i kérdései, és ezzel párhuzamosan Tar Sándor szövegei köré összpontosul.

A TÖRTÉNELEM MINT SŰRŰ LEÍRÁSHÁLÓ

A történetírás és a történetelmélet tárgykörében az elmúlt évtizedekben lezajlott igen heves viták erőteljes polarizációval jártak a két diszciplína tárgyan vett tartományában. A történetelmélet, az emlékezetkutatás vagy a jelenkortörténet hazai és nemzetközi irodalmának akár felületes áttekintéséből is kitűnhet, hogy a huszadik század múltját és emlékezetét tárgyaló szakmunkák egyre intenzívebben fókuszálnak az emlékezetkultúra sokasodó válságjelenségeire. Csak részben a problémakörbe illő analógiával élve: a kilencvenes évek „vége-diskurzusai” (*történelem vége*) után manapság egyfajta rossz közérzet, szellemi bezárkózás, a huszadik századi európai múlt örökségével összefonódó kollektív szorongás merül fel diagnózisként a témakörben született munkákban.¹ Egyben a kérdéskör legizgalmasabb problémafeltevésai ma is a múlt kutatásának és a múlt jelentésének dimenziójában mozognak, az olykor meglehetősen parázs viták közismert módon a múlt kutatásának módozataiban éleződnek ki. Jóllehet a történetelméleti szövegek – olykor vagy gyakran – tekintélyelvű retorikája a történelmi gyakorlat radikális megváltozását próbálták meg kivívni, a posztmodernnek nevezett történetírás sarokpontjai még az elméletileg kevésbé iskolázott kutatók munkáiba is beszivárogtak. Mindazonáltal a történetelméleti horizontból gyakran a *történelmi próza*, a történelmi elbeszélés struktúrájának mélyreható értelmezése szorul ki,² így az aktuális, nem egyszer kifejezetten progresszív történelmi áramlatok elemzése már nem vívja ki a teoretikusok érdeklődését. Ebből az aspektusból számít hiánypótlónak Laczó Ferenc *A német múltfeldolgozás* című, szemléletformáló interjúkötete, hiszen a munka mindenekelőtt a történelmszövegek vizsgálatára buzdítja a humántudományok művelőit. A holokauszt és a máso-

Laczó Ferenc: *A német múltfeldolgozás. Beszélgetés történészekkel a huszadik század kulcskérdéseiről*
Budapest, Kijárat, 2016)

dik világháború történelmi elbeszélhetőségének kérdésköreire fókuszáló interjúk a problémakör centrumába invitálják az olvasót, hiszen tíz vezető német és egy brit történéssel folytatott beszélgetés ad szakszerű látleletet a német jelenkortörténet elmúlt évtizedeinek teljesítményéről.

A Laczó által szerkesztett és fordított interjúkból nem pusztán a német perspektívából elbeszélte huszadik századi múlt, valamint a rendkívül komplex német múltfeldolgozás társadalmi gyakorlatairól rajzolódik ki plasztikus kép. A kötet ugyanis élénken rezonál korunk kulturális és történelmi kontextusára, így arra is, hogy a történettudomány számára milyen lehetséges státusz jelölhető ki az emlékezet-boom, így a mindent elárasztó kollektív emlékezet, továbbá az ezzel egyidejűleg elhatalmasodó archiválási kényszer kulturális és tudományos erőterében. Explicit módon ritkán merül fel a kötet lapjain, de a német történettudomány szakmai miszsiója egy sajátos etikai bázison nyugszik, amelyet a múlt bevallásának és megbánásának rituáléi mellett a történészszakma szintén etikai motivációjú tudásfelhalmozása tart működésben. A múltfeldolgozás etikai imperatívusza így olyan, az egykori pozitivistatudományeszményből egyaránt építkező, de a posztmodernnek nevezett elméletek által egyaránt megérintett történetírói módszertant ír elő a német jelenkortörténet számára, amely kritikai reflexió tárgyává képes tenni a múltat, s rendet vágni a kontrollálatlan múltelbeszélések egyre terje-

dő formáinak özönében. Az interjúkötetben emiatt fér meg egymás mellett a múltrol konstruált történelmi elbeszélések narrativista tétele és a kikezdehetetlen „történelmi tények” pozitívizmusból származó fogalompárja.

A beszélgetéskönyv bevezető tanulmánya világos iránymutatásként rögzíti, hogy az elmúlt két évtized németországi holokauszt-kutatásában „a leírhatatlanság és elképzelhetetlenség toposzainak ismételtetése helyett épp hogy részletes leírások születtek és elborzasztóan precíz képek megfestésére került sor.” (18.) A történelmi magyarázat magját adó precíz és szabatos nyelvi kifejezőmód ugyanakkor abból a posztmodernista tételből táplálkozik, amely szerint a történész által elbeszélte múlt csak egy szeletét képezheti a múlt lehetséges elbeszéléseinek. Ez is magyarázhatja azt a német történetírásban régóta tetten érhető fogalomalkotási buzgalmat, amely a terminológia folytonos felfrissítésében és pontosításában véli megkísérelhetőnek a nyelv szükségszerű tökéletlenségének ellensúlyozását. A kötetben megszólaltatott történészek munkásságára élesebben fókuszálva szembevetendő, hogy a kortárs német holokauszt-kutatás naprakész módon igyekszik hasznosítani a legfrissebb kultúratudományos elméleteket; legyen szó akár a kolonializmus és a népiértékek komparatív elemzéséről, a szélsőségesen erőszakos társadalmak elméletéről, avagy a zsidóság elpusztításának gazdasági vetületeiről. Mindezzel egyidejűleg egyre nagyobb szerepet kap a transznacionális történetírás paradigmája, amely a nemzeti keretek korlátozott látószöge helyett a múlt multiperspektivikus megközelítését kínálja fel. A kötet érdekesítő módon fűzi össze azokat az elméleti vitapontokat, amelyek jelenleg is meghatározzák a holokauszt szerteágazó értelmezéstörténetét. Gondolva a filozófiai diskurzus és a történettudomány olykor radikálisan eltérő megközelítésmódjaira, jelesül a soá metafizikai dimenziójának hazai viszonyok között is kifejtett történelmi kritikáira.³ A megszólaltatott történészeket ennek megfelelően a minél alaposabb mélyfúrásokba vetett hit mozgatja, amelyet a már meglévő tudáshalmoz folyamatos rekontextualizálása és újraértelmezése alapoz meg. Ez a mód-

szertani sokszínűség a kelet-közép-európai rendszerváltások időszakától még nagyobb lökést kapott, hiszen a világháború legbrutálisabb eseményeinek helyszínéül szolgáló keleti területeken történt náci bűntettek kutathatósága jelentősen egyszerűbbé vált. A kötet vizsgálja, hogy a kutatások földraj-

zi szempontjai, a német újraegyesítés és az európai integráció lendületes felgyorsulása a már említett transznacionális megközelítésmódok megszilárdulásával mennyiben segítette elő azt a folyamatot, amelynek keretében a holokauszt európai és globális emlékezeti eseménnyé vált. A vizsgálatok regionális kibővítése így nem pusztán száraz tudományos elméleti modellek burjánzásával járt, hanem új megvilágításba került az európai országok politikai és morális felelősségének kérdése is. Említésre érdemes, hogy ebben a metszetben Magyarország is sajátos pozíciót foglal el. Ám a hazai történelmi diszkurzusok állapotától, valamint az emlékezetpolitikai irányvonal minősítésétől eltekintve inkább azt érdemes leszögezni, hogy a németországi Kelet-Európa-kutatások korántsem a német felelősség csökkentését, hanem a holokauszt európai dimenzióba helyezését, ezáltal jelentőségének kiterjesztését kívánták megalapozni.

A náci rezsimmel szembeni társadalmi konszenzus, kivált az átlagemberek, a „szemlélők” felelősségének komplex módszerekkel történő feltárása különböző súllyal, de mind a tizenegy megszólaltatott történész szakmai életútjában kardinális problémaként jelent

meg. Az első, Lutz Niethammerrel készült beszélgetésből megismerhetők a háború utáni korszak kutatási preferenciái, így az *oral history*-módszer Niethammer által meghonosított modelljére is fény derül. Niethammer mélyinterjúkon alapuló eredményei igen élesen vetették fel a társadalom különböző rétegeinek (köztük a munkásságnak) a háborús részvételét, publikációinak állításai sem az NDK antifasiszta ideológiáját, sem a nyugatnémet ellenállásról szőtt mítoszokat nem igazolták. Az egyén hétköznapi tapasztalatait és életstratégiáit rekonstruálni igyekvő *oral history*-kutatások így a háborús szerepvállalás megannyi egyéni típusának feltáráshoz nyújtottak kiindulópontot. A beszélgetés emellett jelzi, hogy a német múltfeldolgozást milyen kezdeti paradoxonok határozták meg, vagyis a múlttól való elzárkózás mértéke a generációs változások folyamán mennyiben befolyásolta a történelmi munkák társadalmi elfogadottságát. Emiatt érdemes, hogy Frank Bajohr, a müncheni Holokauszt Tanulmányok Központ igazgatója a szóban forgó logika jegyében a háború előtti és a most futó kutatások preferenciáit érzékletes képpel különíti el, amikor a következőképpen fogalmaz: „A háború utáni évtizedek domináns képe az asztalnál ülő gyilkosoké volt. [...] Azonban amint a kutatók nekiláttak a keleti *killling fields*-ek, a szemtől szembeni gyilkolások kutatásának, e kép erősen relativizálódott.” (123.) A társadalomtörténelmi kutatások megerősödésével ugyanis nem a hatalom által foglyul ejtett kollektívum, hanem a történelem színpadán autonóm cselekvőként szereplő egyén válik vizsgálat tárgyává. Ennek folyamánként értelmezte újra a Jénában kutató Norbert Frei a *népközösség* fogalmát, aprólékosan különválasztva különböző társadalom csoportok náci rezsimmel szembeni konszenzusformáit és szimpátiajellemzőit. De hasonló kérdések izgatták a Magyarországon művei révén ismert Christian Gerlachot, aki az államtól részben függetlenül kialakuló társadalmi erőszak megjelenési formáiról publikált széles körben ismertté vált monográfiát. Ahogy írja, a háború idején bekövetkező „morális szét- és korántsem csak állami szereplőket

vagy a közvetlen elkövetőket jellemzi, hanem jóval tágabb körű jelenségnek bizonyul.” (168.)

A történelmi látószög az elmúlt évszázadban még tovább bővült, hiszen Jürgen Zimmerer az összehasonlító népi-irtás-kutatás diszciplinájának keretében a holokausztot az európai, illetve a német gyarmatosítás kontextusába helyezve vizsgálja, releváns összefüggéseket kimutatva a kolonializmus és a náciizmus idején bekövetkezett népi-irtások között. Az ilyen típusú kutatási irányokban bővelkedő német historiográfia az egyre bővülő primer anyagot történelemfilozófiai és antropológiai megközelítésmódokkal kiegészítve értelmezi újra, amelynek keretében a tömeges erőszak és a genocídium történelemben való kialakulási feltételei kerülnek előtérbe. Zimmerer ugyanis a holokauszt ideológiai motivációin túl a környezeti erőforrások szűkösségének mechanizmusával illeszti össze a népi-irtás tervek megképződését, jóval pragmatikusabb oldalról megvilágítva az 1940-es évek történéseit. Ezen felbuzdulva a történetírás egyfajta előrejelző funkcióra tesz szert, hiszen a történelem menetének „logikája” azt mondja Zimmererrel, hogy a „népi-irtások valószínűsége a 21. században alighanem növekedni fog. [...] A probléma magával a rendszerrel van.” (217.)

Ez a történetírói krédó azonban meglehetősen vitatott, ahogy a holokausztról napvilágot látott átfogó elemeltekkel szembeni kritikus hangok is megjelennek a kötetben. A különböző elméleti modellek impozáns felépítményével szemben meglehetősen kritikus történészek ugyanis folyton a múlt nagytotáljának komplexitására hivatkoznak, kiemelve, hogy a történelem összetettsége és a meglévő tudás sokrétűsége könnyedén leleplezheti az impozáns teóriák vakfoltjait. Erre figyelmeztet Dieter Pohl és újfent Frank Bajohr, amikor a kelet-európai deportálások eltérő eredőit veszi számba, kiemelve a regionális hatalmi és társadalmi meghatározottságokat, vagy akár az antiszemitizmus két háború közt országoként eltérően végbement konjunktúráját.

Mindezek után azonban adódik a kérdés, hogy vajon miként állíthatók az emlékezetpolitika, a múlttal való

kritikus szembenézés és felelősségvállalás szolgálatába a német történetírás kétségkívül heroikus erőfeszítései. Az egyetemi és tudományos kutatóközpontok hálózatán kívül a múltat reprezentáló és archiváló múzeumi intézményrendszer szolgál a német múltfeldolgozási projekt további bástyájaként. Az interjúkötet záró utolsó két beszélgetés ennek jegyében két múzeumigazgatóval készült, jelesen Raphael Grossal, a frankfurti Zsidó Múzeum leköszönő vezetőjével, valamint Volkhard Kniggével, aki a Buchenwald és Mittelbau-Dora Emlékhely direktora. A két szakember elbeszélése részletes képet fest arról, hogy a huszadik századi totalitárius diktatúrákat bemutató emlékhelyek kialakításakor miként találtak a modern muzeológia szempontjai a múlt árnyalt bemutatását megcélzó történeti tudásanyaggal. Buchenwald átfogóan példázza ezt, hiszen a tábor a náci és a kommunista időszakhoz kötődő emlékezeti események gyűjtőpontjában elhelyezkedve arra ad lehetőséget, hogy emlékhelyként a történeti-etikai alapú múltközvetítés színtere lehessen. (282.)

A kötetben többször megidézett Timothy Snyder megjegyzése szerint: „Európa él és virul, íróit és politikusait mégis a halál foglalkoztatja.”²⁴ Az angol historikus korszellemet tömören jellemző analízise kiválóan szemlélteti az emlékezetpolitika jelenlegi paradoxonjait. A Knigge által használt „többdimenziós emlékhelyek” ugyanis arra hivatottak, hogy a „történelemek politikai és kultúrripari termelésének” (272.) időszakában erősítsék a történeteszek által ellenőrzött múlt szétesőben lévő kánonját. Amikor azonban egyre erősödnek az emlékezet faktuális tör-

ténelemtől eloldódó kortárs tendenciái, érthetővé válik az a történeti félelem, amelyet egyre fokoz a historikusok által elbeszélte múlt iránti társadalmi érdeklődés csökkenése. Knigge már azt is megjegyzi, hogy a „kritikus történettudomány helyenként Németországban is marginalizált pozícióba szorult”, amiből egyenesen következik az áldozatok nélküli pietizmus terjedésének és az emlékezés kiüresedésének rémképe. Mindez – hangzik Knigge konklúziója – pusztán „az áldozatokkal szembeni gesztusok megtételéből áll, anélkül, hogy az okokat kutatnák és a tettesekre is utalnának.” (281.) A német történetírás etikai szerepe így a kritikai reflexióban és az emlékezés fedezeteinek kidolgozásában, folyamatos felülvizsgálatában és újraértelmezésében jelölődik ki. Auschwitz ugyanis nem válhat a borzalom metaforájává, hiszen a holokauszt története tágabb, összetettebb, mi több, területileg is jóval kiterjedtebb történelmi esemény. A német történetkultúra pedig helyeselhető módon sosem fogadhatja el a holokauszt-emlékezet ilyen típusú jövőjét.

Az interjúkötet imponáló célkitűzéseit áttekintve csak remélni lehet, hogy a Laczó Ferenc erőfeszítéseit dicséző munka a magyar historiográfiai diskurzusnál szélesebb mezőben is értelmezés tárgyává válik. Az irodalom- és történetelméleti kérdésfeltevések fontosságát és eredményeit korántsem elvitatva a beszélgetéskönyv egy olyan perspektíva kimunkálását segíthetné, amelyben a történettudomány komplex és plurális módszertant alkalmazó diszciplínaként jelenne meg. Miközben a hazai viszonyok között az irodalomkritika éppúgy a történettudomány ideológiai útvesztőinek csapdájába es-

het, a német példa nemcsak az irodalomértelmezésben is bevett elméletek (például a totalitarizmus) és fogalmak felülvizsgálatához járulhatna hozzá, hanem inspiratív nézőpontbővüléshez is municiót szolgáltatna a múltról szóló retorikák interpretációja során.

JEGYZETEK

- 1 A teljesség igénye nélkül a következő munkák tekinthetők irányadóknak: KISANTAL Tamás, *Az élet tanítómesterei. Írások a történelem ábrázolásáról*, Pécs, Kronosz, 2017, ALEIDA ASSMANN, *Rossz közérzet az emlékezetkultúrában. Beavatkozás*, ford. HUSZÁR Ágnes, Budapest, Múlt és Jövő, 2016, GYÁNI Gábor, *A történelem mint emlék(mű)*, Budapest, Kalligram, 2016, *Transznacionális politika és a holokauszt emlékeztörténete*, szerk. SZÁSZ Anna Lujza, ZOMBORY Máté, Budapest, Befejezettlen Múlt Alapítvány, 2014, KONOK Péter, *A jelenkortörténet-írás problémái. Kerekasztal-beszélgetés a Politikátörténeti Intézetben*, Múltunk 2010/4, 168–174.
- 2 Wulf KANSTEINER, *Gefühlte Wahrheit und ästhetischer Relativismus. Über die Annäherung von Holocaust-Geschichtsschreibung und Geschichtstheorie = Den Holocaust erzählen. Historiographie zwischen wissenschaftlicher Empirie und narrativer Kreativität*, szerk. Norbert FREI, Wulf KANSTEINER, Göttingen, Wallstein, 2013, 12.
- 3 Vö. GYÁNI Gábor, *A huszadik század mint emlékezeti esemény = Gy. G., Az elbeszélhető múlt. A tapasztalat mint emlékezt és történelem*, Budapest, Nyitott Könyvműhely, 2010, 355–374.
- 4 Timothy SNYDER, *Az ismeretlen holokauszt*, ford. ORZÓY Ágnes, 2000, 2009/10, 9.

■ **Fritz Gergely** (1991): a Szegedi Tudományegyetemen végzett magyar-történelem BA-szakon, majd magyar nyelv és irodalom mesterszakon. Érdeklődési területe a huszadik századi és kortárs magyar színháztörténet, azon belül a múltfeldolgozás színházi lehetőségei, illetve az emlékezetkutatás és a történetelmélet.

A SERLEG

A 32. SZÁMLA MEGTELT

A tipegő szellőcskével, lanyha légáramlatokkal tüntető tavaszban üetek törzskocsimám irányába, hogy végre elkezdjem sorsdöntő előadás-sorozatomat a Magyar Mámor történetéről, valamint a Magyar Bohém alakjának fenomenológiájáról, és miután áttörtem magam a demonstrálók hatalmas tömegén, és elindulok kispolcom felé, hogy előkapjam ADY ENDRE *A magyar Pimodán* című esszéjét, mely immár három éve várja, hogy felszólalásaim bevezetője legyen.

De ki tudná leírni meglepetésemet, amikor belépve az ivószobába, ezt az élőképet kell látnom: a terem közepén egy lavórban, benne bokáig érő vízben a TÁLTOS áll, szmokingot, de deréktól lefelé mindössze egy kék-fehér csíkos, úgynevezett bokszer alsógatyát visel, miközben a megviselt vaslávór mellett SZABÓ ERVINNÉ helyezkedik el, mégpedig a szokásos ünnepi harangszoknyájában, de felül egy szál trikóban, feszülő keblén ezzel a felirattal: JE SUIS CEU, kezében hatalmas, valamilyen vörösborral színültig teli üvegserleget tart, melyet mintegy nemtőként kínál a kezében egy papírlapot tartó TÁLTOS felé. Aki most maga elé emeli a papírt, és olvasni kezd:

„Szeretett úri véreim: a serleg tele. Nincs már itt nekünk semmi keresnivalónk: gyerünk vissza Ázsiába!...

E dicső, gazdag történelmű úri népségtől lakott ország tegnap szerencsésen elérte a legbalkánibb nívót. Az a gyalázatosságában is mulattató komédia, mely ez ország keserves parlamentjében tegnap lefolyt, bele fog kerülni a történelembe.

Ilyen megríkató baromság megérésére mégsem voltunk berendezkedve, pedig elkészültünk mi már minden megérhetőre.

Az immár legbalkánibb parlamentnek ez a botránya irtózatossá, kegyetlen világosságot adott a mi szeminknek. Olyan titkot világított meg, amit jaj de jó lett volna sohasem tudni. Megtudtuk, hogy a magyar parlamenti gyermekek mind egyformák: esküdjének bár a kétfejű sas karmára, a Széll Kálmán harmatozó pattanására, Kossuth Lajos kalapjára, pápa csalhatatlan őszentsége papucsára, bármire. Obskúrus agyuk velejének vastag burkát csak egy kicsit kell megkarcolni, ott zsbongnak előttünk a maguk siralmasan hasonlatos voltukban.

Szeretett úri véreim, Ázsia ordított fel tegnap bennetek. A nosztalgia, a nomád, baromi ember méla vágyakozása rohamba tört ki.

Parlament kell ennek az országnak? Kancsuka, nem parlament. Azaz dehogy kancsuka. Kisdédóvó, gyermekkert és sok-sok türelem, ha e dicső erényből maradhatott volna valami a huszadik századra.

Néznek bennünket kultúrnépek. Látják képtelenségünket a haladásra, látják, hogy szamojéd erkölcsökkel terpeszkedünk, okvetetlenkedünk Európa közepén, mint egy kis itt felejtett középkor, látják, hogy üresek és könnyűk vagyunk, ha nagyot akarunk csinálni, zsidót ütünk, ha egy kicsit már józanodni kezdünk, rögtön sietünk felkortyantani bizonyos ezeréves múlt kiszínezett dicsőségének édes italából, látják, hogy semmittevők és mihasznák vagyunk, nagy népek sziklavá-

ra, a parlament, nekünk csak arra jó, hogy lejárassuk. Mi lesz ennek a vége, szeretett úri véreim? A vége az lesz, hogy úgy kitessékkelnek bennünket innen, mint-ha itt sem lettünk volna.

Legyünk ez egyszer számítók. Kerekedjünk föl, s menjünk vissza Ázsiába. Ott nem hallunk kellemtelenül igazmondó demokratákat. Vadászunk, halászunk, verjük a csöndes hazai kártyajátékot, s elmélkedhetünk ama bizonyos szép ezredéves álomról.

Menjünk vissza, szeretett úri véreim. Megöl itt bennünket a betű, a vasút, meg ez a sok zsidó, aki folyton ösztökél, hogy menjünk *előre*. Fel a sallanggal, fringióval, szentelt olvasókkal, kártyákkal, kulacsokkal, agarakkal, versenylovakkal, és ösökkal! Menjünk vissza Ázsiába !...”

A felolvasás ezzel véget ér, a TÁLTOS a vízbe ejti a papírlapot, azzal int SZABÓ ERVINNÉ-nek, aki közelebb lép, az ura feje fölé emeli a nehéz serleget, és már éppen a fejére zúdítaná annak tartalmát, amikor a FIZETŐPINCÉR kiált fel, de valami túlvilágias hangon: – Állj! Megállni! „Bizony, bolond az én népem, nem ismernek engem! Fiaim esztelenek, nem értelmesek! Csak arra bölcsek, hogy rosszat tegyenek, de jót tenni nem tudnak!” Jeremiás 4:22.

Állítsa meg, FILOLÓGUS uram ezt az eszement őrlület! Még a végén összerondítják nekem a padlót. Hát nem arra való a veresbor, hogy megigyük?

Mire a TÁLTOS visszavág: – Azt gondolja korcsmásos uram, hogy én nem ismerem a Jeremiást? Itt az 5 : 30-31 vers: „Szörnyű és borzasztó dolgok történnek az országban: A próféták hazugságot prófétálnak, a papok tetszésük szerint hatalmaskodnak, népem pedig ezt szereti! De mit tesznek majd, ha itt lesz a vég?” Éppen ezt kell megállítani most, inni majd utána is ihatunk. Gyerünk, Melinda!

– Nono. Csak lassan a testtel, ahogy ADY ENDRE írja egyik versében – mondom nyugtatónak szánt hangon.

– Ezért be kell látni, nem túl rossz ez a szöveg. Sőt, nagyon jó, és szerencsére nagyon nem magyar – mondja megfontolt hangon asztalánál a VÁNDORFILOZÓFUS. – Honnan szedte?

– Ez igazán egyszerű – kotyog közbe NEMETSCHKE. – ADY ENDRE cikke ez 1902-ből, és a *Nagyváradi Napló* szilveszteri számában jelent meg.

– Igen, és természetesen ott szerepel a Mámor Könyvtára egyik kötetében – veszem ismét magamhoz a szót. – Egyrészt tetszik, másrészt nem tetszik, hogy csak úgy önállóan használják a kispolcomat. De azt látom, TÁLTOS uram, hogy ezzel a kétségkívül átgondolt és érzületileg teljesen indokolt protestáló performance-szel vissza akar térni ifjúkora *avantgarde* korszakába, BALASKÓ JENŐ és HAJAS TIBOR közegebe, árnyékába, de ez most csak SCHILLING ÁRPÁD és különösen FALUS FERENC, a bot-

és ellenzék csinálta egykori főpolgármester-jelölt, aki persze nem borral, hanem egy vödör jeges vízzel öntette le magát a nejevel, miközben kisdedei zokogásban törtek ki a háttérben. És ezt ugye maga sem akarja. Inkább igyunk a serlegből.

– Jól van, jól – duzzog a TÁLTOS, miközben felhúzza fekete farmerét. – Elismerem, hogy kissé elszaladt velem a ló, de azért már mindennek van határa.

Közben SZABÓ ERVINNÉ végigjárja az asztalokat a serleggel, és mindenki poharát teletölti. Iszunk csendben, és aztán a VÁNDORFILOZÓFUS veszi fel a beszélgetés fonalát.

– Mint azt bizonyára kegyedék is tudják, magam ugyancsak egyik vendéglelőadója volnék, (vagy most már azt mondom), lennék a CEU-nak, bár tervezett előadás-sorozatomban, melynek ismert munkacíme *A fej betegségeiről KANT úr alapján, különös tekintettel a magyar seggfejre* nem talált köztapsra az egyetem előljáróinak körében, bár mi se lehet ma aktuálisabb e témánál.

Ugyanakkor meg kell vallanom, hogy bár az önök ADY-ja kétségtelenül szellemes epével ostorozza a magyar közállapotokat, mentalitásokat, azért ez az ázsiai gondolat nem teljesen abszurd. A minap az egyik antikvárium mély csendbe burkolózott kispolcán találtam véletlenül egy szakadozott kötetkét, mely RIEDL FRIGYES hagyatékából előbukkant történetfilozófiai esszé tervét tartalmazza.

– RIEDL... – sóhajtok fel. – PÉTERFY JENŐ legjobb barátja. Igazi európai koponya.

– Nos, *mon cher ami*, ez az európai koponya ezt írta az említett vázlatában: „Mi túl becsültük a Nyugatot. Nagy Magyarország Ázsia határán volt. A magyar nép ázsiai nép. A magyar oroszországi nép. Oroszok legyünk? Nem! Magyarok. Vissza Ázsiába? Nem rút visszaesés volna ez? Szégyenletes hanyatlás? Nem! Az Ázsiában keletkezett erkölcsi ideálok többet érnek, mint a modern európaiak. Krisztus, buddhizmus, Kung-Fu-ce... Vissza Ázsiába. Nem olyan borzasztó jelszó. Sőt talán bizonyos tekintetben ez haladás volna...” Nem vall európai gondolkodásra. Igaz, ezt állítólag 1918 végén vetette papírra, azaz a veszített világháború után. De azért akkor is... Vészesen közel áll a manapság kegyedéknél kormányzatilag deklarált eszmékhez.

– RIEDL... Ezt nem ismertem, ezt nem vártam tőle... – nyögök fel, és kissé szaporább kézzel kapok az újabb pohár bor felé.

– Olvasná csak, miket írt a zsidókérdésről – forgatja tovább bennem a nyársat a VÁNDORFILOZÓFUS.

– RIEDL... – dadogom ismét. – Olvasta NIETZSCHE műveit, de nem olvasta a mellette élő ADY-t, pedig olvashatta volna. Nem ismerte a Kompország-elméletét. Amit aztán SZÚCS JENŐ alapozott meg tudományosan az Európa három régiójáról szóló esszéjében. Csakis ez oldja meg a Kelet és Nyugat közt őrlődő életünk talányát:

„Kompország, Kompország, Kompország: legképebbébb álmaiban is csak mászkált két part között: Kelettől Nyugatig, de szívebben vissza. Közben zuhanások történtek, a Grünwald Bélák és a Péterfy Jenők menekültek, mihelyst tisztán láttak. Ki tudja, hányan és kik voltak ők, ki tudja, hányan jártak még rosszabbul, a többsége a szerencsétlen kiváltaknak csak vergődött. A nagy Humbugot meg nem ismerte, a nagy valóságba bele nem borzadt.”

De ekkor már a közben ismét decens blúzt öltött SZABÓ ERVINNÉ veszi át a szót, és laptopjába temetkezve már folytatja is az idézést:

„Idealisták és gonosztevők összeálltak, alság levegőköveiből várakat csináltak, teleujjongták a világot, hogy a Kárpátok alatt kiépült Európa. A nagy Humbug nem Európának ártott meg, a hazugságot itthon hitték el. Miért hazudtak már az apáinknak, és miért adták a hazugságot tovább? Minekünk váltig azt mondták, hogy itt Európa van, kultúréletre készülünk, s megfeszített idegekkel rángattuk magunkat egyre előbbre.”

És aztán a TÁLTOS bögi tovább: „Turulok kerengnek a levegőbe, nyílzáport lőnek a Nap felé, támadásra készülnek a magyarok. Kompország megindult dühösen Kelet felé újra: egy kis sarka leszakadt a kompnak, ott maradt a nyugati partok táján vagy tízezer emberrel; mi lesz ezekkel? Aranyas felét nem bánjuk, aranyuk partra veti őket valahol Nyugaton, nem kénytelenek érezni, hogy nincs hova menni. Hogy elnyeli őket a magyar tatárság.”

– Mire ez a nagy gyászmagyarkodás? – kiált fel ekkor az asztal alól a SZTAREC. Aztán kimászik, és mint mondja, „üditőnek”, megiszik egy pohár vöröset. – Maguk, magyarok nem képesek felfogni, hogy itt a Gondviselés nevében zajlik a nagy kísérlet? A maguk jelenlegi vezetője csak a szükségszerűség munkáját segíti minden tétével. Hitvallása: „A kormányzat igazi vallás, melynek megvannak a maga dogmái és misztériumai.”

– És minisztériumai... – fejezi be mondatot metsző gúnnal VÁNDORFILOZÓFUS. – Ezt, bátyuska, kifejejtette az idézetből. Hogy szándékosan vagy akaratlanul, azt nem kívánom megfejteni. Igen, a régi reakciós dal, JOSEPH DE MAISTRE. A francia forradalom után. De hogy jön ez ide, kétszáz év múltán? Persze sejtem, ugyanis a látomásos francia ezt írta NAGY PÉTER cár reformjairól: „Minden kísérlet, mely arra irányul, hogy meghonosítsák Oroszországban a tudományt, nem csupán haszontalan, de egyben veszedelmes az állam számára, mivel emez erőfeszítés egyetlen eredménnyel járhat csak, nevezetesen azzal, hogy megfojtja a józan nemzeti értelmet, és teletsúfolja a Oroszországot a tudatlanságnál sokkal rémesebb féltudósok tömegével, fontoskodó és felfuvalkodott okoskodókkal, akik megvetik országuk hagyományait, folyamatosan kritizálják a kormányt, és idegen ízlés, idegen nyelv és divatok hódolói lesznek...”

De nem folytatom. Helyettesítse be Oroszország helyébe Magyarországot, és megkapjuk a maga eszményét.

– Hiszen ez is ADY szavait igazolja – próbál szóhoz jutni NEMETSCHKEK. – Parlament helyett kancsuka...

– És DE MAISTRE szerint a felvilágosodás és tanulás „ezernyi, egyetemet végzett PUGACSOV lázadásához vezet”... darálja kíméletlenül a VÁNDORFILOZÓFUS.

– Nem számítanak az egyetemek! – üvölti bele a terembe a SZTAREC. – Itt sokkal nagyobb játszma folyik. Mert DE MAISTRE így folytatja: „Éppoly szükségszerű egy államvallás létezése, miként egy állampolitika léte is az. Vagyis szükséges, hogy meghatározott vallási és politikai dogmák együttese alkossa azt az általános nemzeti értelmet, mely elég erős ahhoz, hogy elnyomja az individuális értelem kicsapongásait, eltévelyedéseit.”

– Helyben vagyunk. Ugyanis azt olvasni a sajtóban, hogy az államvallás és állampolitika eddig békés menetben masírozó hívei már „kezdenek dühbe gurulni”, látva az egyéni értelem kilengéseit, felhorgadásaikat – mondom a negyedik pohár bor után.

– És éppen ez lesz a változás rúgója. A reakció ellen azonos erejű akciót kell szembeszegezni. Az ember lemezársálására maga az ember hivatott. Az ég csak vérral csillapítható le. A Föld nem más, mint egy roppant oltár, melyet folyamatosan vér áztat, és amelyen minden feláldoztatik, egészen a rossz kiirtásáig – hörghi vérben forgó szemekkel az ismét a vodkára visszafordult SZTAREC. – És éppen valami ilyesmit látunk most. A rossz rosszat szül, és így szüli újjá a világot. Szóval örvendeztetek, magyarjaim! És DE MAISTRE felteszi a kérdést: „Mi a hazafiság? A szent nemzeti szellem, mely az egyén önmehtagadásán alapul.” És éppen ezt követeli töletek a jelenlegi kormányzat. Vakhit és alárendelődés! Meg kell aláznatok magatokat! Hogy aztán annál hatásosabban emelhesétek föl a fejeket! Én is azt teszem, és vakon, főlemelt fejjel bemondom: hozzátok elém a 32-ik számlát! ■ ■ ■

Bán Zoltán András (1954): irodalmár. Csont András néven zenei írásokat is publikál. Korábban a *Beszélő* és a *Magyar Narancs* szerkesztője. Legutolsó kötete: *Giccs*, Kalligram, 2016.